

De Ruyter

Constant van Wessem

bron

Constant van Wessem, *De Ruyter*. H.P. Leopold, Den Haag 1941 (2de, vermeerderde druk)

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/wess008ruyt02_01/colofon.php

Let op: werken die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn.

1607 Michiel Adr.zn de Ruyter - 1676

De tweede ‘Bestevaer’

I

Wanneer hun admiraal de bloedvlag, waarop de arm met het zwaard, van zijn achterschip deed uitwaaien, ten teeken om ‘met alle slagorden’ op den vijand in te breken, gingen de mannen van De Ruyter ‘furiuselyk’ voor hem in den strijd, het was of het hart voor hem opensprong en niemand voor hem onder wilde doen in bezielde dapperheid.

Zulk een aanvoerder leefde in hun midden, op wien men den naam ‘Bestevaer’, den eere naam van den beminden en humanen Maarten Harpertsz. Tromp had overgedragen, een man van wien men, op het bericht van het sneuvelen van Tromp bij Terheide, in dezen den held van Duins ziende, die de Spaansche armada van d’Oquendo overwon, nog meende, dat ‘twintig De Ruyters niet opwogen tegen één Tromp’, maar die nu daar stond als de vlag der Staten en, zooals het rood-wit-blauw het losse geheel der Zeven Provinciën bond, het bindende element vormde voor allen, die onder hem dienden: een man, vereerd en geliefd door zijn volk,

‘ontzag en liefde barend’, gelijk zijn biograaf Brandt het zegt, omdat hij naast de bewondering voor zijn kunde, zijn moed en zijn beleid tevens het hart van de zijnen voor zich had weten te winnen door zijn eigenschappen als mensch, door rechtvaardigheid en redelijkheid, het open oog voor de belangen van zijn mannen, het open hart voor hun nooden en bezwaren. Vast stond hij in de critieke momenten op zijn post, daarmee het vertrouwen in den leider, op wien ieder het oog gericht houdt, versterkend. Vertrouwen vervulde zijn mannen zelfs in het gezicht van een vijandelijke overmacht, men wist het: wat De Ruyter waagde kon gewaagd worden, wat hij ontried was wijs ontraden. Hij ging met schepen en met menschen om als met een hem toevertrouwd pand: ‘dat de vloot hem gegeven was niet om ze te doen vernielen, maar om ze te behouden’, het zeevolk wist, dat hij de vloot en het leven niet roekeloos waagde; maar als er toegeslagen moest worden, sloeg hij hard toe. Bedachtzaam in zijn voorbereidingen wist hij op het moment, dat zijn scherp oog temidden van den strijd de kans bespeurde, de trefkans op het hart van den vijand, een momenteele zwakte in diens slagorde, een tijdelijke vergissing in diens bewegingen, koers te wijzigen: in de vaste hand van zijn discipline wendden dan de eskaders, wendde de geheele vloot en als de punt van een degen drong zijn scheepsmacht verbijsterend-onverwacht in de vloot van den vijand, brak door diens linie, zeilde, hem den wind ontnemend, al kanonneerend voorbij, knelde het afgesneden gedeelte tusschen de tang van zijn eskaders

en schiep de wanorde, die de vijandelijke vloot desorganiseerde, de vrijheid van handelen deed verliezen en hemzelf de overwinning bracht.

Hij was naar het uiterlijk een wat stug man, de admiraal De Ruyter.

Plomp van lichaamsvormen, in zijn latere jaren zelfs zeer corpulent, had hij de middelmatig groote, gedrongen gestalte van den Hollander in de 17e eeuw. Het is de groote breede hand van een volksman, die op zijn gala-portretten den commandostaf houdt. De statiekleeding en het harnas misstonden hem niet, omdat zijn trekken, grover dan op de afbeeldingen, doch van een natuurlijke waardigheid, met de dikke knevels, die ‘op zijn oud zeemans’ overeind stonden, aan zijn hoogrood, verweerd, door lang sluik bruin haar omlijst gelaat uitdrukking gaven; maar hij blijft ons voor oogen als een man van het volk, meer nog zooals op die curieuse eerste gravures van Udemans en Van den Eeckhout, in korten rok en zonder halsdoek, met kortgeknipt, stug haar, ‘zoo onaanzienlijk als een gewoon scheepskapitein’, dan in het praalharnas en met het wapenschild, gelijk hij zich een enkele maal ten behoeve van zijn vorstelijke begunstigers liet uitschilderen: een man, dien met het stijgen van zijn aanzien en het klimmen zijner jaren niet de eenvoudigheid verliet, waaruit hij was voortgekomen, die wapenschilden en ordelinten aannam, omdat hij ze eerlijk had verdiend door daden van dapperheid, maar in zijn hart eenvoudig gebleven en zonder hoovaardij op zijn verrichtingen.

Hoewel hij ongemakkelijk kon wezen wanneer men zijn misnoegen wekte, barsch tegenover nalatigheid in het opvolgen van zijn bevelen, en hij dan ‘uitermate vermetelijk met dreigementen en anderszins’ kon spreken, ‘zulks dat het scheen, dat hij de Paus van Rome was, die niet konde zondigen’, zooals een van zijn vlagofficieren mopperde na een standje, verried bijwijlen iets vriendelijks in den blik van zijn onderforsche wenkbrauwen oplettend toeziende bruine oogen zijn toch niet onwelwillende inborst.

Hij was niet fraai in het gesprek, zijn mond had de geslotenheid van den woordkarige, daarin, evenals de meeste van onze toenmalige zeehelden, wel contrasteerend met zijn tegenstanders ter zee, die, vaak in afkomst zijn meerderen, van adel of prinsen van den bloede, door hun hoofsch uiterlijk en zwierig gedragen mantels en degens verrieden, dat zij even volleerd waren in het salongesprek als op de sabel. Maar zijn duidelijk gevormde kin drukte beslistheid uit: stond hij tegenover den vijand dan kon deze plumpe, terughoudende man snel worden, gezwind als zijn geest wanneer het op handelen aankwam. Hij was meester op *zijn* wapen, de vloot; talmde zijn tegenstander bij zijn uitdaging tot het gevecht, dan constateerde hij met drogen humor ‘verbaasd te zijn, dat de vijanden, die 's lands vloot wel zagen, niet beleefder waren met mij een weinig tegemoet te komen’.

Echter, wilde hij meesterlijk kunnen manoeuvreeren, dan moest hij ook stipt gehoorzaamd worden, behoorde hij de onvoorwaardelijke gehoorzaamheid aan zijn bevelen te bezitten.

Met autoriteit zonder meer verkreeg men bij de nog primitieve gezagstoestanden in de 17e eeuw geen blindelingsche gehoorzaamheid van het eigenzinnige en vaak rebelsche zeevolk, dat een Witte de With, den ongeliefden opperbevelhebber, weigerde aan boord toe te laten, roepend: ‘Wij hebben de hoy aan hem!’, dat over Wassenaar Obdam oordeelde, ‘dat God hem het verstand wellicht nooit had gegeven’, dat nog in den 1sten Engelschen oorlog aan het muiten sloeg, wanneer zijn belangen niet behartigd werden en het de gage slecht uitbetaald kreeg. Een ruw en driftig aanvoerder, hardvochtig voor zijn mannen, verkreeg hoogstens onderwerping, gemengd met verzet: die onder hem vochten lieten zich niet voor hem doodschietsen als zij kans zagen het lijf nog te bergen.

De Ruyter had ongetwijfeld zijn manier en zijn middelen respect af te dwingen. Maar wanneer hij zijn overwicht toonde en streng was in het handhaven van de tucht, dreigend, dat iedere kapitein, die niet acht gaf op de seinen van zijn vlagofficier of niet goed op zijn voorman lette, als ‘wandevoirist’ voor den krijgsraad zou worden gebracht, dan was het uit de bittere ervaring hoezeer het niet bewaren van de slagorde, het niet aaneen gesloten blijven en het op eigen gelegenheid vechten zonder den ander te ondersteunen, den strijd een catastrophaal verloop kon doen hebben en den vijand gelegenheid gaf door te breken. Daarom, het waken over de ‘ordre van batalje’ in de ligging van schepen en eskaders, die voor de vloot een kwestie van ‘leven of dood’ kon wezen, moest hem wel on-

verbiddeijk doen staan tegenover ieder vergrijp, dat de veiligheid van de vloot in gevaar bracht. Al heeft hij nimmer die lange en indrukwekkende toespraken gehouden, die zijn biograaf Brandt hem, naar klassiek model, in den mond legt, wanneer hij zijn instructies aan zijn kapiteins besluit met de woorden: ‘Een ieder wachte zich voor schade’, dan voelen wij daarin een autoriteit en een dreiging, die meer uitdrukt dan lange redevoeringen. En dat hij in dat opzicht bereikte wat hij wilde, de bewondering van den vijand voor het ‘in linie blijven’ van de Hollanders, vooral in den 3den Engelschen oorlog, bewijst het.

Het zeevolk wist het: wat De Ruyter deed en beschikte, het was enkel in hun aller belang. Zoo hadden zij hem leeren kennen. Zooals hij eertijds als koopman en vrachtvaarder zijn eigen zaken nauwgezet had bedreven, zoo nam hij onder volle verantwoordelijkheid de ‘zaken’ van 's lands vloot waar. Deze verantwoordelijkheid vergde van hem bedachtzaamheid en geen dolzinnig wagen: bleek een onderneming een mislukking te worden dan wist hij haar op te geven. Enkel een vechter te zijn was zeker niet genoeg voor de leiding in den slag. Men kende zijn voorzichtigheid en hoe hij den anderen een voorbeeld was van zelftucht en zelfbedwang. Nooit liet hij zich verleiden een ‘avantage’ uit te buiten wanneer dit de anderen in gevaar kon brengen. In den krijgsraad zijn onderbevelhebbers en kapiteins, met de witte pitsjaarvlag¹⁾ bij zich aan

1) Pitsjaren, van het Maleische bitjara, praten, bespreken.

boord geroepen, collectief bezielend voor den ophanden strijd, legde hij den nadruk er op eendrachtig samen te werken en elkaar te ondersteunen: 'Zijt goedsmoeds en helpt elkander trouwelijk. Zoo wij ondertusschen een hartig woord mochten spreken, zoo moet ge bedenken, dat het beste is maat te zeggen.' Zelf geboren volksman wist hij 'volk' met zijn volk te blijven, zich als het ware met woord en daad onder zijn volk mengend. Humaan, vol zorgen voor de zijnen ijverend voor de verbetering ook van de materiele toestanden op de vloot, kon hij, hoewel hun 'Opperhoofd', nochtans vaderlijk met zijn volk verkeerden en, met een open oog voor de verdiensten van anderen, op zijn tijd een woord van vriendschap en waardeering plaatsen, waarmee hij het hart van zijn minderen veroverde. Matig in het drinken - hij verdroeg trouwens niet veel - hield hij op zijn tijd van vroolijkheid en een lach en met de anderen bijeen zittend kon hij zich vermaken met 'onnoozele boert-redenen' (scherts). Een 'jonker', zoals nog vóór Tromp de laatste Zeeuwsche admiraal van Dorp was geweest, imponeerde het zeevolk niet meer, maar te zien hoe de man, die tot de hoogste waardigheid op de vloot was verheven, tusschen hen verkeerde als was hij hun gelijke, 'zelf de hand aan het touw slaand om te leeren aanbrassen en wel te beleggen', dat boezemde ontzag in en heeft niet weinig bijgedragen tot zijn geliefdzijn en tot zijn eere naam 'Bestevaer'. Meer dan het glas brandewijn, dat vóór den slag werd uitgereikt, bewerkte zijn aanmoedigend woord het 'lustig naar den vijand overspringen', en hij hoefde slechts te wijzen

naar het vijandelijke admiraalschip, roepend: ‘Stuurman, dat is onze man’, en de ander, zijn ruige muts afnemend, antwoordde: ‘Het zal je gebeuren, mijnheer!’

De Ruyter kende zijn mensen, hij wist met wie hij te doen had. Zijn onderbevelhebbers waren mannen, niet naar ancienniteit, maar bij keuze tot de hogere rangen verheven en die ieder op zichzelf, van hun gewicht overtuigd, een meening plachten te bezitten en zich soms met misnoegen gepasseerd zagen voor het voeren van een opperbevel. De Hollander, de Zeeuw, de Fries, ieder behorend tot een eigen ‘sovereine’ provincie en slechts door het gemeenschappelijk belang in een weermacht samengevoegd, schikten zich moeilijk onder een ‘Opperhoofd’, bij wiens keuze iedere zeeprovincie haar eigen kandidaat had willen doen zegevieren, terwijl er in het bijzonder tusschen de Zeeuwen en de Hollanders een voortdurende naijver bestond, even sterk als die tusschen de beide concurrerende zeevarende provinciën Zeeland en Holland, voor wie, hoewel met elkaar als ‘naburen’ in een bondgenootschap verbonden, het ‘Pugno pro Patria’ in de Generaliteitsvlag niet veel meer dan een leuze was: het ‘vaderland’ waren zij zelf. De admiraals hadden reeds vaak de tegenwerking van hun onwillige onderbevelhebbers moeten ondervinden op momenten, die voor den uitslag van een zeegevecht hoogst critiek waren geworden. Weigering aan de orders te gehoorzamen, onderlinge naijver en ‘gekanker’, de lafhartigheid van officieren, die zich opzettelijk buiten schot hielden - daaraan hadden

wij op zee menige nederlaag te danken gehad; maar ook de wensch zich persoonlijk te onderscheiden en door moed te schitteren met het nemen van vijandelijke schepen, daar het binnenvaren met veroverde schepen, als een zichtbaarder teeken van de overwinning dan het bericht dat de vijand naar zijn eigen havens was afgedeinsd, een triomftocht werd en de toejuichingen van het publiek verwierf, verleidde vaak tot een roekeloosheid, die het geheele verloop van een strijd in gevaar kon brengen. Het valt daarom waarlijk niet te onderschatten wanneer het een man als De Ruyter nochtans gelukte van zijn onderbevelhebbers ook ondergeschikten te maken en zijn kapiteins te vormen tot mannen, die niet alleen geoefend waren, maar die ook hadden leeren gehoorzamen. Twisten met de zijnen heeft De Ruyter niet steeds kunnen vermijden; ontsticht over ‘het knorren’ van den admiraal wilden eens zijn vlagofficieren hem ‘met hun pennen beschrijven’, d.w.z. hun beklag over hem doen, en Cornelis Tromp, wiens roekelooze ongehoorzaamheid, het op den tegenstander inloopen met slechts één bepaald doel voor oogen en daarbij het verband met de zijnen verliezend, den Tweedaagschen zeeslag zoo noodlottig deed eindigen, joeg hij, zichzelf niet meer meester, met den uitroep ‘Schelm!’ van boord, hoewel hij later bereid bleek het voor dezen grievende woord terug te nemen. Sterk door hun populariteit, omdat zij naar de Hollandsche traditie waren, die van een zeeheld waaghalzerij, vechtlust, gretigheid om ‘aan den dans’ te gaan, vroeg, en zij eclatante daden van dapperheid verrichtten, waardoor de man,

die de leiding had in de victorie, schier op den achtergrond geraakte, konden zulken van het soort, waarom men vroeger van den Hollander op zee zeide: ‘wonder hoovaardig, hij wil vechten of hij kans ziet of niet’, zich vaak moeilijk schikken onder den dwang, dien de bedachtzaamheid van den ander aan hun voortvarendheid oplegde. Doch de dronken matrozen mochten na de disqualificatie van Cornelis Tromp door de straten van Amsterdam loopen te schreeuwen ‘Viva Mijnheer Tromp!’, omdat Tromp, admiraal van Amsterdam, een goed vechter en een goed drinker was, diezelfde Cornelis Tromp behoefde in den slag op Schooneveld, toen zijn schepen geducht in het nauw gedreven werden, slechts te roepen: ‘Jongens, daar is Bestevaer, die komt ons helpen’, om zijn mannen tot nieuwen moed te electriseeren. Want De Ruyter was toch meer, al dronk hij niet onmatig en gold van hem niet in den strijd, dat hij ‘als de bliksem overal vloog’, dat wisten zij allen, omdat zij hem hadden leeren kennen als een man, op wien men staat kon maken ook in den nood, in vertrouwen op zijn woord, ‘dat het beter was vrienden te helpen dan vijanden te deren’.

Doch wilde men van anderen gehoorzaamheid verlangen, dan behoorde men in de eerste plaats zelf te toonen hoe men had te ‘dienen’, het gezag van de Overheid als hoogste instantie eerbiedigend. Ook dat boezemde het ruwe zeevolk ontzag in, te zien hoe een man als De Ruyter, als zijzelf uit de geringen voortgekomen, nochtans een hoogere autoriteit bleef erkennen dan zichzelf en zichzelf slechts als ‘dienaar’ beschouwde van ‘het lieve vaderland’. Voor

het zoo onzalig twisten over den voorrang gaf hij nimmer het voorbeeld. Als de gecommiteerden van de regeering hem niet in alle opzichten de plaats inruimden, waarop hij volgens zijn rang recht had, maakte hem dat niet boos, wetend, dat hij straks, in den krijgsraad, de eerste plaats zou hebben. Hoewel hij moest ervaren, dat de Staat hem vaak dwong zijn kunde en zijn leven voor hem in te zetten zonder zelf met alle middelen de door hem behaalde voordeelen te helpen bevestigen, en hem met een ‘kleyn hoopken’ tegen den vijand zond, omdat de kooplieden niet bereid waren voor het landsbelang een deel te offeren van wat zij door hun particulier initiatief hadden gewonnen, dulde hij geen lastering van de Overheid. In de twisten over de regeering stelde hij zich niet partij en onthield zich van het openlijk uitspreken van zijn meening, wetend, dat ‘politiek’ op de vloot slechts de oneenigheid vermeerderde, en hoewel hij voor Johan de Witt, dien hij door langdurige samenwerking had leeren kennen, een hooge achting bezat en men gevoeglijk kan aannemen, dat de moord op de De Witten hem in zijn hart met afschuw vervulde, merkte hij, de ontdaanheid der anderen ziende bij het ontstellend bericht, enkel op: ‘Zoo ligt de zaak mij ook bij, maar wij zullen dit fleschje toeschroeven’. Dat hij den Prins van Oranje even trouw heeft gediend als diens voorganger en tegenstander aan het hoofd van den Staat, toont ons hoe hij op het critiekste oogenblik in de geschiedenis van ons land het voorbeeld wist te geven en zich ‘gedestineerd ten dienst van het vaderland’ bleef beschouwen. Wanneer hij met

menschenkennis en diplomatie de twisten van zijn onderbevelhebbers, vaak alleen berustend op ‘oude wrokken’, deed bijleggen door een beroep op de verzoeningsgezindheid ten behoeve van een eendrachtig samenwerken in 's lands belang, liet hij niet enkel ‘een glas van vriendschap rondgaan’, doch wees er ook op, dat in het gezicht van den vijand alle persoonlijke aangelegenheden voor hoogere belangen, die van het paraat blijven van de vloot, hadden te wijken.

Hoezeer zijn daden en zijn handelingen ook zijn karakter en zijn inborst toelichten, zij kunnen ons toch niet geheel zijn ‘post houden’, zijn onwankelbaar plichtsbesef verklaren. Daartoe heeft men dieper in de kern van De Ruyter door te dringen.

Een man als De Ruyter heeft ongetwijfeld zijn innerlijke moeilijkheden gehad. Hij heeft vaak met zijn demissie gedreigd, wanneer de maatregelen, die hij voorstelde, door zijn regering in den wind werden geslagen en hij heeft feitelijk bij voortdoring een harderen strijd dan met den vijand moeten voeren met de laksheid en de baatzuchtigheid van hen, die een sterke oorlogsvloot te duur achtten en niet dan in den uitersten nood bereid bleken tot de grootste offers; een tragedie, die zijn besluit kreeg toen de Staten ten slotte hun grootsten admiraal verspeelden. Ook had hij, hoewel wij hem, naar de verhalen in Brandt's biographie over zijn lust als jongen in ‘vechten en smijten’ (slaan) ons zouden voorstellen als louter een oorlogsheld, een vechtersbaas, vooral in de jaren van zijn middelbaren leeftijd eerder een afkeer van de vernielende verschrikkingen van den

zeeslag. Zijn humane inborst verdroeg moeilijk het lijden van zijn ‘arme matrozen’ en steeds was hij er op uit, indien mogelijk, de bemanning van een zinkenden vijand te bergen. De zee strijd was zeer zeker een onafwendbaar bedrijf ter verdediging van de vrijheid en de veiligheid van het land, maar wanneer niet het land in zijn nood tijdens den 1sten Engelschen oorlog zulk een dringend beroep had gedaan op zijn hulp en zijn zeemansgaven, was de toen 45-jarige koopvaardijkapitein De Ruyter rustig temidden van zijn gezin aan den vasten wal gebleven, zijn verdere jaren in vrede slijtend, gelijk zijn voornemen was, en dan hadden wij wellicht nooit een ‘Michiel Adriaanszoon de Ruyter’ in onze gesciedenis gehad. Nu verliet hij een huisgezin, dat hem dierbaar was, omdat het land hem riep. Zijn verantwoordelijkheid als vlootaanvoerder drukte hem zwaar, wanneer hij de bevelen moest gehoorzamen van een Bewind, dat hem, zooals op zijn laatsten tocht, uitzond op een alleszins onvoldoende vloot, al weigerde hij niet te gaan: ‘Waar de Heeren Staten hun vlag betrouwen, zal ik mijn leven wagen’. Het sneuvelen van zoovelen rondom hem, herinnerde hem tallooze malen aan den dood. Met groote ontroering zag hij na het sneuvelen van Tromp ‘den nobelen heer dood liggen in zijn hut’. Maar het leven was te geven voor een oppersten gewetensplicht.

Een man, die zóó dienen kon, zichzelf zoo ondergeschikt stellen aan wie boven hem waren, moest een man wezen, die in zijn hart den eerbied kende. Niet de slaafsche onderwerping aan een gegeven

bevel, zoals men het ruwe zeevolk, niet aan tucht gewend, nog gehoorzaamheid bijbracht door strenge straffen, neen, den eenvoudigen eerbied voor een plicht, hem opgelegd door een Gezag, dat hij als van God ingesteld erkende.

Een van hen, die bij De Ruyter aan boord waren, schreef van hem: ‘Nooit kuste hij zijn eigen handen, maar gaf altijd God de eer’. Dit lijkt ons niet opvallend: het beeld van den ouden Hollander was niet compleet zonder zijn godsdienstigheid en men nam toen Gods lof gemakkelijker in den mond dan heden ten dage.

Bij De Ruyter, als Calvinist opgevoed, trouw kerkganger en met den Bijbel als zijn gestage lectuur, was zijn vroomheid geen sleur of traditie, maar een wezenlijk deel van hemzelf. Als hij in de critieke momenten, met zijn moeilijkheden alleen, kracht in zichzelf moest vinden, vond hij dat in het gebed.

In zijn gebed zien wij De Ruyter in tête à tête met zijn geweten. Het hielp hem bij de zware verantwoordelijkheid, te weten, dat wanneer hij zijn plicht slechts deed en met een zuiver geweten tegenover zijn plicht kon staan, van God de bezieling en de kloekmoedigheid kwamen, die hem, de overwinning verleenend, maakten tot ‘den arm, waar God door streed’. In het gebed verzamelde De Ruyter kracht, rust, vertrouwen, dat vertrouwen, dat hij ook aan anderen mededeelde, uit het gebed keerde hij gesterkt terug tot zijn taak, als was hij tot zijn diepste zelf ingekeerd geweest.

Aan zijn geloof dankte hij ook zijn onbevreesdheid tegenover den dood. Vandaag sneuvelde de een,

morgen kon het zijn beurt wezen. Beschikte God het zoo, dan had hij zich te onderwerpen. Hij kon, denkend aan den dood, in zijn slaapkamer neerknielen en de handen vouwen en dan bad hij het gebed der eenvoudigen, nederig vragend aan God: ‘Geef mij, Heer, een deemoedigen geest, opdat ik mij niet op mijn verheffing verhoovaardige. Sterk mij in het bedienen van mijn hoogwichtig ambt’, en, gedachtig aan Wassenaar Obdam, die bij Lowestoft viel, ‘Laat mij zoo deerlijk niet sneuvelen als mijn voorzaat, maar spaar mij ten dienste en nut van het vaderland’.

Het besef van geringheid was het ook, dat hem alle verlangens van hen, die zijn daden te boek wilden stellen, deed afwijzen: ‘Ik wil wel van niemand genoemd noch opgehaald worden, als ik slechts mijn gemoed mag voldoen en mijn ordres wel uitvoeren’, een uitspraak, die waarlijk den ganschen man en mensch De Ruyter omvat.

De bevolking, die hem plechtig als een vorst grafwaarts droeg, heeft instinctief beseft wien zij naar zijn laatste rustplaats geleidde: een man, die in zijn eenvoudigheid de beste toenmalige karaktereigenschappen versymboliseerde: taaie energie en beleidvolle voorzichtigheid, maar ook de hoogere deugden: eerbied en godvruchtigheid.

De zeeslag ten tijde van De Ruyter

II

De imponerende afbeeldingen en schilderijen, waarop de schilders der zeeslagen uit den tijd van De Ruyter het treffen tusschen de vloten weergaven, vertoonen ons een macht van schepen en zeilen, gegroepeerd rondom een bepaald gekozen moment: het veroveren, zinken of verbranden van een voornaam zeekeestel. Historische getrouwheid interesseerde den toeschouwer minder dan het effect. Slechts een enkele van deze schilders, zooals de beide Willem van de Velde's, vader en zoon, heeft de zeevrijden, die hij afbeeldde, van nabij meegemaakt en tijdens het gevecht in schets gebracht. Deze schetsen, nader uitgewerkt, geven een duidelijker aanblik van de lange linies, waarin toen gevaren en gemanoeuvreed werd dan de fantastische opeenhoopingen van zooveel mogelijk vaartuigen binnen de begrenzing van het doek en die documentair voor ons geen of geringe waarde hebben.

Er bevindt zich in een 17e-eeuwsch manuscript met gevechtsinstructies, berustend in de bibliotheek

van de Engelsche Admiraliteit te Londen, een curieuze aquarel-teekening van een van De Ruyter's zeeslagen, die op Schooneveld¹⁾. Deze, blijkbaar instructief bedoelde, afbeelding heeft den opzet, het resultaat van De Ruyter's overwicht bij dezen strijd te verklaren door zijn voorbeeldig 'in linie blijven' en het nauwkeurig post- en afstand houden van zijn schepen: de aaneengesloten opstelling van zijn vloot vormt een onberispelijk rechte lijn tegenover de vrij ordeloze van de tegenpartij. Met pijltjes zijn de door De Ruyter uitgevoerde bewegingen aangegeven.

Dit is het dus geweest wat de tegenstander vooral kenmerkend vond: de volmaakte orde van zijn vloot, de mathematische zekerheid bij het uitvoeren van zijn manoeuvres. Op genoemde afbeelding is een en ander, ter wille van de duidelijkheid, wat overdreven en heeft, zoo op het oog, meer van een parade dan van een gevecht: want het ging niet zoozeer om het feilloos rechte van de linie alswel om het goed gerangeerd op hun plaats en afstand liggen van schepen en eskaders in de linie, gelijk zijn instructie luidde: 'malkander ruimte te geven zonder nochtans te groote separatie te maken, opdat de vijand niet tusschen beide inbreeke'. Ook aarzelde De Ruyter niet, voor het doen slagen van een manoeuvre, deze linie tijdelijk op te lossen.

De formatie, waartoe De Ruyter kwam, was een formatie uit de praktijk gegroeid en uit de ervaringen van de gevechtstactiek ter zee gewonnen.

1) Gereproduceerd in: J.C.M. Warnsinck, De zeeslag op Schooneveld.

Wel was Tromp bij ons de eerste geweest, die, in het defensief gedrongen, het nut van het gesloten houden van de formatie inzag, maar dit gold meer voor de groepen van schepen dan voor ieder schip afzonderlijk. Van een doorgevoerde gevechtssorde in eskaderverband hooren wij ook onder Tromp in den 1sten Engelschen oorlog nog niet. Na eenig manoeuvreeren om de loefpositie werd de slag een mêlée; de schepen streden min of meer op zichzelf, wel gaf men bepaalde instructies en wees men den tegenstander aan, meestal het tegenover liggend vaartuig, men koos 'zijn man', ook werd den kapiteins op het hart gedrukt zich zoo dicht mogelijk bij hun vlagofficieren te houden, doch veel liet men toch over aan het persoonlijk initiatief en aan den persoonlijken moed. Het aspect van den zeeslag was toen meer dat van duels tusschen twee schepen of groepen van schepen dan van een georganiseerden en geregelden strijd van vloot tegen vloot. De ongeschiktheid van het materiaal, aangezien onze vloot een samenstelling was van de enkele in dienst gehouden eigenlijke oorlogsschepen, aangevuld met een groot aantal voor den oorlog verbouwde koopvaarders, doch zonder eenheid in grootte, bewapening en bezeildheid, alsmede de te geringe discipline bij officieren en minderen lieten ook niet toe om groot opgezette manoeuvres met de schepen te kunnen wagen. Maar de te groote openingen tusschen de groepen brachten tijdens het gevecht het niet denkbeeldig gebleken gevaar met zich mee, dat de vijand in de vloot brak en op bepaalde punten met een overmacht optrad.

De Ruyter had, als onderbevelhebber onder Tromp in den 1sten Engelschen oorlog, gelegenheid gehad te ervaren wat de oorzaken waren geweest van menigen ongunstigen afloop van den strijd. Onze uitrusting, onze bewapening ook was niet aangepast aan een tijd, waarin de artillerie meer dan voorheen op den voorgrond begon te treden. Bij den geschutstrijd waren de Engelschen verre de meerderen gebleken, tegen hun 'metalen', bronzen geschut, van grootere kracht en draagwijdte, waren onze kleinere ijzeren gotelingen niet opgewassen en onze vroegere tactiek, om door het afschieten van zijn masten den tegenstander in zijn zeilbewegingen machteloos te maken en hem daarna zoo snel mogelijk te enteren - daartoe was het zeevolk behalve met musketten, sabels en pistolen ook met korte en lange pieken uitgerust - of met de branders aan te steken, faalde zoodra de 42-ponder verre superieur bleek aan den enterhaak, en het vijandelijk geschut onze te licht tegen zwaar kanonvuur gebouwde schepen in den grond boorde voordat wij den vijand langs zij konden komen. Het moreele effect van hun geschutsoverwicht uitbuitend hadden de Engelschen ons daarmee vaak in wanorde aan het wijken gebracht. De klacht der Hollandsche aanvoerders in den 1sten Engelschen oorlog luidde dan ook, dat 'in den eerste de schepen ook het kanon van onze vloote te licht zijn na des vijands schepen, derhalve van nooden hebben veel zwaarder schepen alsmede kanon en meerder volk'.

Het was duidelijk: wilde men met meer profijt in het gevecht kunnen optreden, dan had men de

vloot tot een gevechtsapparaat te maken, in de eerste plaats aan vaarttuig en geschut gelijkwaardig, zoo niet beter, aan die van den tegenstander, met op de schepen een voorbeeldige discipline onder meerderen zoowel als onder minderen, maar ook even sterk in den afweer als in den aanval, d.w.z. haar bij het gevecht in een formatie te plaatsen, waardoor zij den vijand kon bevechten zonder zelf zich aan de gevaren van het doorbroken worden bloot te stellen.

Zoo kwam De Ruyter er toe, toen hij zelf de leiding kreeg, de gevechtlinie niet meer te formeeren uit groepen van schepen, maar hij plaatste zijn schepen in de enkele linie, in kiellinie varend schip achter schip, met de vereischte tusschenruimten, om elkaar niet te hinderen bij het wenden en bij het schieten, maar aaneen gesloten, ter verhindering van vijandelijke doorbraakpogingen. Deze aaneen gesloten linie van schip achter schip gaf, daar de toenmalige schepen hun geschut enkel aan de breede zijde hadden, ieder schip tevens zijn effectiefste gevechtscansen. De aanbouw van nieuwe doelmatige oorlogsschepen was bij ons toen zoover gevorderd, dat wij het buiten de hulp van gewapende koopvaarders konden stellen. De Ruyter kon thans ‘het in stand houden van de linie’, waaraan hij bij zijn instructies voor de ‘ordre van batalje’ zijn voortdurende zorgen wijdde, toevertrouwen aan louter linieschepen van éénzelfde type en van een gelijke sterkte in bewapening.

In tegenstelling met de vroegere groepenformatie, waarbij 4, 5 groepen een eskader, 4, 5 tot 7 eskaders een vloot uitmaakten, verdeelde De Ruyter zijn vloot

nu gewoonlijk in 3 eskaders, ieder eskader weer onderverdeeld in 3 smaldeelen, die, bij den wind zeilend, achter elkaar voeren. De eskaders heetten: voortocht (voorhoede), middeltocht (centrum), onder commando van De Ruyter zelf, en achterhoede. Ging men van de zeilformatie in de gevechtsformatie over dan diende als spil voor het in linie scharen het eskader, dat het dichtst bij den vijand kwam te liggen en waarop de anderen zich richtten. Slechts een enkele maal maakte De Ruyter zijn eskaderopstelling anders, b.v. bij Solebay, toen hij een voor anker liggenden vijand ging overvallen, met de branders¹⁾ voorop.

Het in stand houden van de linie vereischte oplettendheid voor iedere gaping, die kon ontstaan door het bij het vechten in het ongereede raken der schepen, die dan ijlings uit de linie moesten worden gesleept om de anderen niet in hun bewegingen te belemmeren en, zeil meerderend, terstond het gat weer te doen sluiten. Daartoe voeren bij ieder eskader, bij de gevechtsformatie in de tweede linie, van den vijand af, een aantal kleinere, snel bezeilde vaartuigen mee, fregatten en galjooten, die behalve voor den verkenningsdienst gebruikt werden om de vijandelijke branders, wanneer deze te dicht aan de

- 1) Een brander was een groote boot of pinas van circa 160 ton, met twee dekken, onder elkaar. De ruimte tusschen deze twee dekken was met allerhande licht brandbare stoffen opgevuld. Werd hij afgezonden dan gingen alle poorten, luiken en luchtgaten open, voor den trek. De bemanning verliet in een sloep het schip wanneer het langsij of voor den boeg van het vijandelijk schip was gekomen en dit met dreggen (vier of zesarmige ankers) had aangehaakt.

groote schepen kwamen, te enteren en weg te sleepen. (Het vroegere groote effect van den brander ging door de afweermaatregelen langzamerhand verloren, zoodat hij zijn doel miste). Daar ook de vijand meestal in kiellinie voer, bood de zeeslag dan het trotsche schouwspel, dat de beide linies, parallel aan elkaar blijvend, doch ieder in tegenovergestelde richting, langzaam elkaar al kanonneerend voorbij voeren, in een z.g. 'passeergevecht'. Waren de beide achterhoeden langs elkaar heen geweest, dan wendden de vloten en passeerden elkaar opnieuw.

Door de afhankelijkheid der zeilschepen van den wind was de windrichting voor het gevecht van het grootste belang. Ieder der beide partijen trachtte zooveel mogelijk den strijd te beginnen, wanneer zij het voordeel van den wind had. Gelukte het de loef te hebben, d.w.z. boven den wind te komen, dan had men niet alleen grootere bewegingsvrijheid en kon het beginnen en het afbreken van het gevecht zelf in handen houden, maar ook sneller manoeuvreeren. De ligging aan lij werd nadeelig geacht, tegenwind of te flauwe wind konden een manoeuvre geheel doen mislukken, ook het draaien van den wind werd, voor wien aanvankelijk de loef had, een tegenvaller, waarmee hij rekening had te houden.

Het was voor dengene, die aan lij kwam te liggen, zaak te pogen zelf de loef op den ander te winnen. Men kon dan probeeren den ander voorbij te loopen, maar ook paste men een manoeuvre toe, die bovendien het voordeel had den vijand dichter te naderen dan enkel bij een kanonneeren op afstand mogelijk was. Daartoe diende de manoeuvre, die leidde tot

de ‘traversée’, het ‘door de linie breken’ en ‘door elkaar heen slaan’. Men kon dan niet volstaan met enkel te wenden en op den vijand aan te varen, die van zijn kant de nadering weer kon ontwijken, maar zulk een door de linie breken moest vrij onverwacht en snel gebeuren en op oogenblikken, die het effectiefst waren.

Dit oogenblik te kiezen hing af van het inzicht en de juiste beoordeeling van den opperbevelhebber en behoorde tot de tactiek van zijn leiding.

De Ruyter heeft eens lachend het verzoek van de hand gewezen om zijn wijze van vechten en manoeuvreeren op te schrijven, zeggend, ‘dat het wel mooi zou wezen, wanneer men de kunst van oorlog en batalje van papieren kon leeren’. Hoe zorgvuldig ook voorbereid en afgewogen, niet zijn tactiek op zichzelf - die trouwens niet zijn eigen vinding was en ook bij zijn tegenstanders bestond, - maar de wijze, waarop hij deze toepaste, het *moment*, dat hij voor zijn bepaalde manoeuvres koos, gaf hem het overwicht, waardoor hij de zege behaalde.

De doorbraak-manoeuvre kon eskadersgewijs geschieden, met de smaldeelen, maar ook met de geheele vloot. Eskadersgewijs noemde men het gevecht, dat ontstond ‘door elkaar heen slaan’. Het met de geheele vloot, ‘met alle slagorden op den vijand inbreken’, behoorde meestal tot de laatste phase van den slag, als den vijand, reeds in wanorde geraakt, de genadeslag moest worden gegeven. Bij de eerstgenoemde manoeuvre, vooral beoogend den vijand op een bepaald moment in verwarring te brengen, had men, als het gelukte door een gaping

in diens linie te breken, niet alleen het voordeel, wanneer men zelf aan lij, beneden den wind, lag, de windzijde te winnen, maar ook van op een bepaald punt met een tijdelijke overmacht op te kunnen treden, daar men daarbij, door wederom met het gedeelte, dat doorgebroken was, te wenden, met den vijand mee, maar nu aan de loefzijde, het afgesneden gedeelte van diens vloot kon 'doubleeren', tusschen twee vuren nemen, n.l. met de te loevert en aan lij liggende schepen.

Deze tactische manoeuvre, die den vijand veel kwetsbaarder maakte en, gedwongen uit de linie te loopen, om aanvaren en geënterd worden te ontwijken, diens eigen orde verstoorte, hem in het vechten hinderend, doordat hij nu twee-, drie-dubbel kwam te liggen, voerde De Ruyter meestal uit tegen het centrum van de vijandelijke vloot, vooral wanneer zijn eigen linie, door een geringer aantal schepen, korter was en er gevaar bestond, zooals bij Kijkduin, van door den vijand 'gedoubleerd' te worden. Zelf den middeltocht, het centrum commandeerend en de manoeuvre leidend, richtte hij zich bij Schooneveld tegen het Fransche eskader van d'Estrées, dat tevens de zwakste plek in de vijandelijke vloot was. d'Estrées meldde zelf aan zijn koning 'que les Hollandais n'avaient jamais combattu avec tant d'hardiesse et de ruse qu'en cette occasion'. Terecht zegt Warnsinck in zijn 'Zeeslag op Schooneveld': 'Niet dus onze persoonlijke moed, ons taai volhouden, ons vechten tot het uiterste viel den Franschen op, neen, De Ruyter's volmaakt en scherp manoeuvreeren, zijn bekwame leiding, de onver-

wachte bewegingen van zijn smaldeelen, voelden zij als de oorzaken van de mislukking hunner plannen’.

Echter, om zijn manoeuvre te doen slagen zooals hij dat wilde en tevens de vloot volmaakt in slagorde te laten blijven, opdat de vijand niet op zijn beurt kon probeeren door te breken, behoorde ieder van zijn onderbevelhebbers behalve stipt te gehoorzamen, ook geheel geïnstrueerd te wezen over zijn plannen, zoodat de seinen volkomen begrepen en opgevolgd konden worden. Het moment zelf kon De Ruyter natuurlijk van te voren niet bepalen, maar daartoe dienden de seinen, door het laten waaien van vlaggen, begeleid van één of meer attentie-schoten en waarop ieder nauwlettend acht had te geven, de vlagofficieren op die van den opperbevelhebber, de kapiteins op die van hun vlagofficier, tevens hun eskadercommandant. In den krijgsraad, vóór het gevecht, werd door De Ruyter bij hem aan boord alles uitvoerig besproken met zijn bevelhebbers en hun ondercommandanten, ieder kreeg het ‘seinboek’ uitgereikt, de schriftelijke orders, waarnaar hij zich in het gevecht had te gedragen. Vervolgens vermaande hij zijn kapiteins ‘elkander bij te staan en als eerlijke en moedige soldaten voor het vaderland te vechten en aldus eer en roem te behalen, hetgeen zij met opgestoken vingers zwoeren. Daarop keerde iedere kapitein naar zijn schip terug, de admiraal deed hen uitgeleide tot de valreep’, lezen wij in het dagboek van Hans Svendsen, een Deensch matroos, die op zijn vloot diende.

Gebeurde het, dat omstandigheden hem dwongen nochtans van tactiek te veranderen, dan zond hij een

adviesjacht met de noodige orders aan de eskadercommandanten af. Moest hij, terwille van een manoeuvre, tijdelijk een van zijn eskaders aan een overmacht blootgesteld laten, dan verzuimde hij niet, gedachtig aan dat, waartoe hij zelf vermaand had: ‘dat het beste was maat te zeggen’, zoo spoedig mogelijk weer te hulp te komen, nimmer verloor hij het onderlinge verband uit het oog of liet den ander aan zijn lot over, zelfs een voordeel niet ten volle uitbuitend, wanneer dit een ‘vriend’ in gevaar bracht. Men wist het en men vocht in vertrouwen op zijn komst, wetend, dat ‘Bestevaer’ zou komen om te helpen. Het moreele effect van dit vertrouwen in den aanvoerder laat zich denken: men gaf den strijd niet op, hoe spannend deze ook kon gaan worden.

De gehoorzaamheid, die De Ruyter verkregen had door het vertrouwen, den verhoogden militairen geest op de vloot, de geoefendheid van officieren en minderen, heeft hem in staat gesteld, vooral in den 3den Engelschen oorlog, het hoogtepunt van zijn tactiek, om, daarin door allen gevolgd, de meest onverwachte manoeuvre te wagen zonder dat dit zijn vloot in wanorde bracht. De Duitsche kapitein ter zee Gudewill zegt terecht: ‘Het beeld, dat een in een mêlée met een overmachtigen tegenstander gewikkelde vloot zich zonder verlies van een enkel schip in voorbeeldige orde daaruit losmaakt en nog urenlang het gevecht in dezelfde orde voortzet, dat toont ons alleen De Ruyter’.

Wanneer zoo aanstonds aandacht wordt gewijd

aan de zeeslagen, waarin De Ruyter de leiding had, diene men het hier meegedeelde tot goed begrip van de vlootbewegingen in het oog te houden om de door De Ruyter tijdens het gevecht uitgevoerde manoeuvres te verstaan. Daarnaast toonen zijn optreden in den slag, zijn bedachtzame voorbereidingen, doch zijn doortastendheid, wanneer hij eenmaal tot den aanval besloten was, ons De Ruyter's karakter van een kant, die bij het teekenen van zijn figuur - en niet enkel als 'militair'! - niet voorbijgegaan mag worden, waarom ook aan het weergeven van het verloop dier zeeslagen een ruime plaats is ingeruimd.

Zijn jeugd

III

De tijd heeft het huis niet gespaard, waar te Vlissingen den 24sten Maart 1607 het kind van den bierdrager Adriaan Michielsen en zijn vrouw Aaltje Jans geboren werd en dienzelfden dag nog in de Grootte Kerk gedoopt met den naam Michiel. Het wordt geacht het huis te zijn geweest aan het Grootte Hoofd bij de Schelde, naast het Oostersch Huis, en alwaar, vóórdat de Franschen onder Napoleon het sloopten voor de uitbreiding der fortificaties, het laatst een schipper woonde, die een herberg hield, waar ‘De Stad Zierikzee’ uithing¹⁾.

Genealogen hebben later den beroemd geworden admiraal een Deensche afstamming willen geven en hem met den naam Reuter aan Tromp vermaagschappen, maar het is zeker, dat zijns vaders familie toen geen achternaam had, en of zijn moeder bij haar overlijden haar achternaam ‘de Ruyters’, waaronder zij in de begraafboeken staat, dankte aan een

1) De achterkant van waar thans het hotel Noordzee Boulevard staat. Volgens anderen werd De Ruyter in de (St.) Jacobstraat geboren en was zijn vader toen nog ‘varende man’.

vader, die den lande als ruiter had gediend of dat zulks eenvoudig de naam was van haar man, toen de geheele familie zich De Ruyter ging schrijven, weet men niet. Zij was uit Middelburg en personen met den naam De Ruyter schijnen inderdaad omstreeks 1600 te Middelburg woonachtig te zijn geweest. Doch hoe het ook zij, eerst na 1632 teekent Michiel Adriaansen zich De Ruyter of, meestal, enkel Ruyter.

De onveiligheid van het vasteland, waar nog afwisselend de Spanjaard en de Prins heer en meester waren, had velen naar de Zeeuwsche eilanden doen trekken en ook Adriaan Michielsen was zich uit Bergen op Zoom te Vlissingen komen vestigen; men woonde met een groot gezin rustiger in een stad, beschermd door het water en de wachtschepen, en waar bovendien een Engelsch garnizoen lag.

Het kind groeide op zooals talloze van zulke kinderen, waarvoor men geen andere zorg heeft dan hoe ze later aan den kost zullen komen. De jongen moet wat leeren, eerst op school, later in een ambacht.

De jongen leert op school niet. Hij vecht en smijt. Reeds wanhopend of er ooit iets goeds uit dezen woelwater zal groeien, sturen de schoolmeesters hem weg uit de klas. De vader besluit: dan maar in de leer.

In de lijnbaan van de Heeren Adriaan en Cornelis Lampsens, groote lui, die meetellen in de stad Vlissingen, reeders en kooplieden, die eigen schepen in de vaart hebben en zwaar verdienen aan zaken in de West, draait Michiel het touwslagerswiel voor 6 stuivers in de week. Maar op de werven timmeren

en slaan de hamers, er is drukte en geloop op de kaden en als de jongen in zijn vrijen tijd langs de haven zwerft, kan hij daar een vloot in en uit zien varen, waarbij schepen van de West-Indische onderneming, die van ver komen. Hij ziet hoe een gansche bevolking hier leeft van de zee, hoe de haring aan den wal wordt gebracht, die men tot aan de kusten van Schotland is gaan visschen, hoe in de hooge pakhuizen met hun tallooze luiken de waren zich opstapelen, hij beleeft heel die bedrijvigheid van een 'wereldverkeer' in het stadje, welks haven reeds onder Karel V 'een der principaalste van Europa' heette.

Het is niet verwonderlijk, dat het hart van de jeugd hier naar de zee trekt. De Vlissinger jongens luisteren naar de verhalen van matrozen, die, tijdelijk afgemonsterd, bij den strandmuur omhangen of in de herbergen bij een glas 'brandwater' zitten. En die op de kruisers zijn geweest, in gevecht met den Duinkerker, weten eerst recht wat te vertellen. Over varen en vechten hoort de Vlissingsche jeugd graag.

Vechten, het is Zeeuwsche traditie. Van Zeeland ging het eerste verzet te water tegen de Spanjaarden uit; reeds onder de Watergeuzen vochten de 'Zeeuwsche wolven', 'een ruw, woest en vreeselijk volk, gekerfd en doorhakt van wonden', waarvan sommigen maar één been of één arm hadden, 'alzo zij de andere in de menigvuldige schipstrijden in Zeeland verloren hadden', gelijk zij beschreven worden op hun booten bij het ontzet van Leiden in 1574. Tal van zeehelden, in onze geschiedenis bekend, zijn

uit Zeeland voortgekomen, de Geuzenaanvoerder Bloys van Treslong, Reynier Claessens, de Evertsens, de Banckerts, de Moors, om er maar enkele te noemen. Het moreel van het Zeeuwsche zeevolk, uit kustplaatsen, waar men aanvankelijk - met of zonder 'bestelling' van den Prins van Oranje - voor het meerendeel van kaapvaart en zeeroof leefde, stond laag; maar routine in het vechten had het, men sloeg zich links en rechts op zee met de Spanjaarden zoowel als met de zeeroovers van Sluys, Ostende, Nieuwpoort en vooral met die van Duinkerken. Begrijpelijk, dat men daarom graag Zeeuwen in dienst had op de vloot; moed en dapperheid achtte men toen meer dan discipline, die deze ruwe varengasten trouwens nog niet verdroegen.

Onder de luisteraars naar het vertellende zeevolk bij den strandmuur vindt men ook vaak den jongen Michiel. In de lijnbaan van de Heeren Lampsens, al wordt hier het touw voor de schepen geslagen, kan hij niet aarden, zijn werk doet hij niet naar behooren, zijn hart jeukt naar niets dan naar zee te gaan. Wat begint men met zoo een? Men geeft hem zijn zin. Op zee ligt ongetwijfeld voor een jongen van durf en stavast een toekomst. De tijden zijn weliswaar nog verre van veilig, de zee loopt vol kapers en allerlei rooftuig, maar de handel laat zich niet remmen, evenmin als de ondernemingsgeest der reeders, die hun schepen, bevracht voor zichzelf of voor anderen, doen uitvaren en er op rekenen, dat een goed betaald kapitein, die zijn geld waard is, weet te manoeuvreren en den zeeroover, zij het Spanjaard of Duinkerker, te ontlopen. Een reeder kan voor

zijn schepen altijd een jongmaatje wel gebruiken en een jongen aan den strandmuur behoeft niet lang te wachten tot hij een emplooi vindt.

Zoo komt dan op Sint Steven van het jaar 1618 de jongen, die aan het touwslagerswiel niet wil deugen, als hoogbootmansjongen op een schip.

Aan boord van een schip leert hij zeker meer dan hij op school heeft geleerd. De zeden van het zeevolk zijn weliswaar niet zoo, dat men het hier een gewenschte leerschool voor een jongen van nog geen twaalf jaar kan vinden, maar voor de koopvaardij wierf men tenminste een beter volk aan dan voor de oorlogsvloot. De rijke Heeren Lampsens hebben, behalve hun lijnbaan, ook nog twaalf eigen schepen in de vaart en aandeel in ondernemingen naar de West, naar Schotland, Ierland en Groenland. Als zij ervaren, dat hun ondeugdelijke leerling toch nog wel voor wat goed is, treffen wij hem spoedig na zijn eerste reizen aan op een hunner schepen naar de West, als matroos ter koopvaardij. Trouwens, eenmaal op een schip is de woelige jongen van voorheen, die als 10-jarige op den ronden kloot van de torenspits klom om de zee te verkennen, ‘zoo stil, zoo naarstig en gehoorzaam in het scheepswerk, dat men hem met reden niets kon verwenschen’.

In vasten dienst is De Ruyter in ieder geval nog niet geweest; des winsters vooral, als het weer voor de vaart te ruw werd, legden velen hun schepen op.

Het opnieuw beginnen van den oorlog met Spanje, na afloop van het 12-jarig Bestand, als er veel nieuw volk voor het leger geworven moet worden, is ook

voor De Ruyter, hoewel eerst vijftien jaar oud, doch, naar het schijnt reeds met praktijk in het bedienen van geschut - de koopvaarders voerden op zee ter eigen verdediging kanonnen mee - aanleiding om, met andere matrozen, als 'busschieter', d.i. kanonnier, naar de Staatsche troepen over te gaan, die in het Kleefsche lagen onder 'Prince Mouringh', den vereerden Oranje der Vlissingers, die zooveel heeft gedaan voor de versterking van hun stad. Later, als het oogmerk der Spanjaarden de vermeestering van Bergen op Zoom blijkt te wezen, wordt er in allerijl versterking daarheen gebracht, veel bootsvolk uit Zeeland, en De Ruyter bevindt zich dan bij de troepen, die de stad hebben te verdedigen. Wij weten, dat Spinola het beleg heeft moeten opbreken, wij weten ook uit Brandt, dat De Ruyter, 'die toen, zoo jong als hij was, 's mans soldij begon te trekken', zich tijdens het beleg 'mannelijk heeft gedragen', aan de uitvallen deelnemend op een zelf gekocht paard, om daarmee buit op de Spanjaarden te behalen.

Eenmaal 'ten oorlog gegaan', maar door de stem van zijn hart naar de zee teruggeroepen, trekt hem de dienst bij de zeemacht meer aan.

Hij vaart nu weer ter zee, als hoogbootsmansmaat, (diens helper) op een oorlogschip. Dit schip is waarschijnlijk een klein fregat of jacht, gelijk men er toen begon te bouwen, een van die lichtere oorlogsschepen, die ter bescherming van den handel tegen de Duinkerkers en andere roovers door de Staten 'tot veilinge van de zee' zijn uitgerust om de snelle zeeroovers te achterhalen. Ook de admiraliteit van Zeeland heeft in opdracht dergelijke schepen

uit te rusten en De Ruyter laat zich bij het bemannen ervan aanwerven.

Hij vecht met de Duinkerkers en als hij onder de eersten den tegenstander entert, wordt hij met een piek zwaar aan het hoofd gewond. Eenmaal is zijn eigen schip in de golf van Biscaye, waarschijnlijk door een 'Biscayer', een van de galjoenen, die de Spanjaarden in het Kanaal gestationneerd houden, genomen. Hijzelf wordt gevankelijk aan den Franschen wal gebracht, doch weet uit de gevangenschap te ontluchten, met eenige anderen, en gezamenlijk zoeken zij, 'van alles ontbloot, al bedelend langs de huizen van barmhartige menschen' den weg naar het vaderland terug.

Waarschijnlijk heeft hij dan meteen ook genoeg van het 'oorlogsbedrijf', want al zal hij op zijn oorlogsschip ongetwijfeld veel van de ervaring hebben opgedaan, die hem later ten nutte is geweest, hij gaat nu weer naar de gewone koopvaardijvaart over. Tusschen 1624 en 1632 maakt hij vele reizen naar Groenland, Engeland, Ierland, naar Spanje, de Middellandsche zee, de West en Brazilië, waarbij hij gelegenheid krijgt ook de praktijk van de zeevaart en van den handel van nabij te leeren kennen. In dienst van de Lampsens is hij vermoedelijk ook een tijdlang te Dublin geweest en heeft daar gewerkt als hun handelsagent. Het verhaal is uit Engelsche bron. Zijn kennis van de Engelsche taal, die hij later 'not ill' spreekt, kan uit dien tijd dateeren, hoewel anderen meenen, dat hij deze kennis heeft ontleend aan de Engelsche bezetting, die tot 1616 te Vlissingen in garnizoen is gebleven, daar de stad een der pand-

steden van de Engelschen was totdat de voor den oorlog geleende gelden waren terugbetaald.

Materieel gaat het den jongen De Ruyter blijkbaar ook niet slecht. Met zijn aangeboren zorgvuldigheid in geldzaken en zijn geringe eigen behoeften kan hij spoedig een bedrag op zijn verdiensten oversparen, dat hij belegt in rentebrieven. Ongetwijfeld ziet hij zijn toekomst als die van den koopman, die door eigen energie in zaken rijk kan worden, en hij gaat daarbij den gewonen weg, waarop zoovelen met zuinigheid, beleid en ondernemingslust tot welvaart en materieel aanzien zijn gekomen.

IJver om 'vooruit te komen' verraadt ook de studie van alles wat op zijn beroep betrekking heeft. De hiaat, ontstaan door zijn slecht schoolgaan, vult hij in ieder geval, ouder geworden, naar vermogen aan, zijn bewaard gebleven scheepsjournalen vertoonen een voor dien tijd reeds duidelijk handschrift, slechts zelden zijn woorden geheel onleesbaar, al schrijft hij nog geheel 'phonetisch', zijn eigen naam 'Machgyel', de woorden naar de uitspraak volgens het Zeeuwsch dialect, dat aan het begin een h plaatst, waar deze niet moet staan (heylant voor eylant) en niet waar die wel moet staan (op eden voor op heden). Vreemde woorden spelt hij eveneens naar de uitspraak, b.v. randevoes voor rendez-vous, landmelysie voor landmilitie, fycktaly voor victualie. Zijn schrift blijft tot het laatst toe het gothische letterschrift, ook toen de Latijnsche schrijfwijze meer in zwang begon te komen, al beijvert hij zich in latere jaren meer om 'correct' te schrijven, en naar de deftiger uitdrukkingwijze besluit hij dan zijn brieven

aan zijn kinderen met ‘Uw geaffectioneerde Vader’, inplaats van het vroegere, zooveel rondere ‘Uw toegenegen Vader’.

Naast Engelsch heeft hij ook wat Spaansch, Portugeesch en Fransch geleerd, door zijn reizen iets van deze talen opstekend, doch de enkele Fransche brieven, die wij van hem bezitten, zullen, gezien het feillooze Fransch, wel door een ander zijn opgesteld of althans vertaald.

Maar zijn grootste belangstelling gaat uiteraard naar de zeevaart uit. Van zijn reizen zoekt hij ook in dat opzicht het meeste profijt te hebben. De kleinste bijzonderheden wat betreft zijn bevindingen teekent hij in zijn journalen aan, ook zijn zeekaarten houdt hij bij en verbetert daarop onjuist aangegeven liggingen van de eilanden, die hij tegenkomt, ook thuis maakt hij aantekeningen over het compas, de zeewegen, den stand van de sterren, kortom hij zit niet stil om zichzelf over alles te instrueeren, beseffend, dat men het noodige terdege heeft te weten, wil men in rang op het schip omhoog klimmen: zijn leven in die jaren is geheel dat van den toenmaligen Hollander, die, uit het geringe opgekomen, weet zijn kans in eigen handen te hebben.

Hij is 24 jaar oud als hij gaat meenen, dat zijn materieele staat hem kan veroorloven een huisgezin te stichten. Zijn eenvoud ambieert het eenvoudige, hij trouwt een jongedochter uit zijn eigen kringen, de Walchersche Maayke Velders, uit Grijskerke, evenals hij te Vlissingen wonend. De ‘varende man Michiel Adryaansen’ staat als op 16 Maart 1631 gehuwd ingeschreven. De vrouw sterft echter tien

maanden later in de kraam van een dochter, die haar maar enkele weken overleeft.

Als dit gebeurt vaart De Ruyter zelf op zee, inmiddels stuurman geworden. Hij heeft zijn vrouw te kort gekend om aan haar heengaan een ander dan een huiselijk verlies te lijden. Het voortdurend varen op zee houdt hem echter voorloopig van nieuwe huwelijksplannen af; eerst ruim vier jaar later zal hij besluiten een tweede vrouw te nemen.

De Ruyter, langzamerhand met een grondige zeepraktijk en gewaardeerd door de Lampsens, vaart voortaan geregeld in hun dienst.

In een der afdelingen van de Noordsche Compagnie, die voor Zeeland een zetel te Vlissingen heeft, hebben ook de Vlissingsche reeders, waaronder de Lampsens, hun geld gestoken. De Noordsche Compagnie zendt walvischvaarders uit naar Groenland, Spitsbergen en het Jan Mayen-eiland. Men kiest voor dit bedrijf zooveel mogelijk den ijsvrijen tijd, tusschen April en September. De walvisch trekt tegen het eind van den zomer uit de buurt van Groenland en het Jan Mayen-eiland weg, men moet dus in den zomer op hem jagen.

In dienst van de Groenlandsche Compagnie vaart nu ook De Ruyter, als stuurman op het schip 'De Groene Leeuw' onder schipper Jochem Jansen, den 6den Mei 1633 uit Vlissingen naar het noorden, met bestemming voor Jan Mayen-eiland. Een walvischvaarder, gewoonlijk metend 200 à 300 ton, heeft wanden, door een dubbele bedekking beschermd tegen het ijs, de bemanning telt meestal 10 à 12 kop-

pen. Als harpoeniers voor de vangst van walvisschen, walrussen en robben heeft men eerst na 1640 eigen menschen aan boord, voordien zijn het in het bijzonder Biscayers, die men huurt en die als de bedrevenste harpoeniers bekend staan. De Biscayers zijn echter tevens concurrenten, zij jagen eveneens in deze wateren en uit naijver hebben zij eenmaal de Hollandsche traankokerij op Jan Mayen-eiland overvallen en vernietigd.

Het schip van De Ruyter vaart in gezelschap van drie andere. Ter hoogte van Shetland gekomen verlaten hem twee van deze, koers zettend naar Spitsbergen. Op de afscheid nemende schepen houdt de schipper Barend van Laar, zoon van den Vlissinger predikant Joost van Laar of van Laren, die eveneens voor predikant gestudeerd heeft, doch, nergens beroepen wordend, uit geldgebrek genoopt is als gewoon schipper mee te varen op de Groenlandsche vloot, 'een schoone predicatie', naar De Ruyter in zijn journaal (of 'Jordynael', naar hij het schrijft) aanteekeent.

Van dezen tocht - midden Augustus werd het werk gestaakt wegens den te sterk wordenden ijsgang - keert De Ruyter, nadat er 25 walvisschen gevangen zijn, 8 September te Vlissingen terug.

In 1635 vaart hij nogmaals uit, doch ditmaal minder voorspoedig: zwaar weer, waarbij de zeilen van zijn schip scheuren, dreigt hem òf op den wal te gooien òf in het ijs vast te doen raken. Ten slotte gelukt het hem, door kabels aan de klippen vast te maken, zich te redden.

Als hij het volgend jaar 1636, voornamelijk aan

den vasten wal blijft, komt dat, omdat hij in dat jaar hertrouwt. Nu met Neeltje Engels, 'jonge dochter van Vlissingen', 29 jaar oud. Het huwelijk heeft op 1 Juli 1636 plaats.

De eveneens 29-jarige De Ruyter is nu een man geworden, wien het zeer wel gaat. Naast wat hij verkregen heeft uit de winst, is zijn bezit aangegroeid, doordat hij op zijn reizen, zooals toen de gewoonte was, ook eigen zaken goed heeft waargenomen. Hij kon reeds in 1633 het voor dien tijd niet onaanzienlijk bedrag van *f* 6000 in rentebrieven beleggen. Hij is bovendien een man in de kracht van zijn leven, van zijn verschillende avonturen op zee heeft zijn robuste gezondheid geen schade geleden. Alleen het eten van een 'venijnige' visch laat eenige gevolgen na, merkbaar aan een lichte beving in de leden, die hij sindsdien heeft behouden.

Een leven, eindigend aan den vasten wal?

IV

Er is nog steeds oorlog.

Terwijl Prins Frederik Hendrik, om het grondgebied van den Staat af te ronden, de steden belegert, die nog in handen van de Spanjaarden zijn, hebben de Nederlanders op zee het meest strijd te voeren tegen de Duinkerkers, die sedert de Spaansche admiraliteit van Brugge daarheen is verplaatst, hun stad meer dan ooit tot een uitvalpoort tegen den Hollandschen handel blijven maken.

De bescherming, die de Staten op zee kunnen verleenen, is echter wegens het ontbreken van een vaste slagvloot te onvoldoende. Wel vaart er een groot aantal Hollandsche ‘commissievaarders’ op zee, aan wie men, om den vijand zooveel mogelijk afbreuk te kunnen doen, door middel van uitgereikte verlofbrieven, het recht heeft verleend de handelsschepen van den vijand te kapen. Maar het optreden van deze commissievaarders, hoewel zij hun werk met sanctie van de regeering verrichten, verschilt in doen niet veel van dat van gewone zeeroovers. Hun

praktijken zijn zeer moeilijk te controleren en zijzelf niet in de hand te houden, deze kapers rooven links en rechts, berooven vriend en vijand. De zuinigheid, waarom onze regeering aan de kapiteins van deze schepen heeft toegestaan op eigen risico te varen en te kapen, terwijl zij van den te behalen buit slechts een zeker percentage aan den Staat behoeven af te dragen - maar wie controleerde den omvang van dezen buit? -, heeft de wijsheid bedrogen: zoo fel is men op dit winstgevend bedrijf geworden, dat gansche ondernemingen van de 'vrije neeringe', zooals men dit rooven met verlofbrieven noemde, door de kooplieden worden op touw gezet en bekostigd en velen er hun welvaart uit winnen. Dreigementen van de koningen van Engeland en van Frankrijk, onze bondgenooten tegen Spanje, verstoord over dit berooven van vriend en vijand, dwingen de Staten ten slotte tot daadwerkelijke beteugeling van de kaapvaart over te gaan, met het enkele gevolg, dat kapiteins, die de geëischte waarborgsom van f20.000 niet kunnen opbrengen, naar den vijand overloopen of de bevolking vermeederen der beruchte roofnesten van Marokko en Algiers, aan de Middellandsche zee. Het bedrijf der Hollandsche renegaten in dienst van de Barbaresken vormt een boekdeel op zichzelf.

Ondertusschen blijft onze handel het zeer te kwaad hebben met de Duinkerkers, zeeroovers, die aan de Hollandsche gewaagd zijn. Hun roofschepen, die tot voor onze kusten komen, ja zelfs in onze zeegaten doordringen, zijn langzamerhand tot een gansche vloot aangegroeid, zij varen soms in groepen

van wel 22 zeilen. De tot blokkade van de kusten van Vlaanderen en Duinkerken uitgeruste Hollandsche wachtschepen zijn veel te gering in aantal om het werk af te kunnen. Hun bevelhebbers, Zeeuwen, hebben bij een eventueel treffen een complete zeeslag onder oogen te zien¹⁾. De Duinkerkers, door den roof - alleen van de visschersvloot van Maassluis werden in enkele jaren al 200 haringbuizen genomen - rijk geworden, kunnen zich zelfs het grootmoedige gebaar veroorloven den Spaanschen koning door hen zelf bekostigde oorlogsschepen aan te bieden. Het wordt alle tijd, met man en macht tegen deze Duinkerkers te opereeren en ook de kooplieden zien zich genoodzaakt zelf, meer nog dan voorheen, de handen uit de mouw te steken.

De reeders van Vlissingen, die de Duinkerkers het dichtst in hun buurt hebben, rusten nu tot bescherming van hun scheepvaart particuliere kruisers uit, 'Nieuwe Geuzen' genaamd. De Lampsens gaan daarin voor, een van hen heeft zitting in de Zeeuwsche Admiraliteit en onderhoudt samenwerking met de Zeeuwsche bewakingsvloot voor de Vlaamsche kust. Deze kruisers oefenen tevens een soort politiedienst ter zee uit en hebben opdracht de z.g. 'lorredraayers' te vangen, de schepen van Hollanders, die tersluiks handel met den vijand blijven drijven en zijn havens binnen varen. Men hoopt thans door een agressief optreden 'den vijand ten eenenmale uit de zee te smijten'. In 1635 heeft men 24 van zulke kruisers op zee en hun optreden levert inderdaad

1) In zulk een zeeslag tegen de Duinkerkers sneuvelde de admiraal Piet Heyn.

zooveel succes op, dat de zee voor onze ‘Westvaarders’ voldoende gezuiverd kan worden, wat blijkt uit het dalen der assurantieprijzen.

De Lampsens hebben er zelf een tweetal uitgerust en van een daarvan in 1637 het bevel opgedragen aan den tot kapitein benoemden schipper De Ruyter¹⁾. De opdracht luidt, dat behalve de Duinkerkers te bevechten den vijand ook prijzen moeten worden afgejaagd, een werk dat deze particuliere kruisers eveneens met succes verrichten, daarmee een gedeelte van de taak der in discrediet geraakte ‘commissievaarders’ overnemend. ‘Zaken doen’ staat bij ons nu eenmaal bij alles voorop, vechten en zijn hachje wagen, het geschiedt om de winst, de bevelhebbers deelen erin mee, en ook dit is zoo ingesteld om den ijver aan te vuren. Deze kruisers houden nu alles aan wat maar eenigszins ‘naar iets lijkt’, natuurlijk wordt er ook veel misgegrepen en jaagt men een vriend na, die, den ander voor een vijand aanzien, hem zoekt te ontloopen.

Dergelijke ervaringen heeft De Ruyter ook, nadat hij den 23sten April 1637 samen met den tweeden kruiser, onder commando van zijn ‘admiraal’ Joos van Sluys, de haven van Vlissingen heeft verlaten voor een tocht, die een maand duurt, doch die ‘God betert weinig profijt opleverde’. Men heeft een Hollander aangehouden, die thuis hoorde in Ostende, ten slotte neemt men een Duinkerker, maar geen

1) Op koopvaardij schepen was ‘schipper’ de naam voor den gezagvoerder, op oorlogsschepen heette de gezagvoerder ‘kapitein’ en was de ‘schipper’ een rang lager, de man, belast met de technische leiding van het schip.

kaper, enkel een visschersschuit. Over een 'lorredraayer', van Hamburg gekomen, krijgen de beide aanvoerders verschil, de bemanning van hun schepen ook wordt onwillig en heeft er genoeg van, het lijkt alles niets naar den buit, dien men haar heeft voorgespiegeld bij het aanmonsteren, en Duinkerkers heeft men in het geheel niet te bevechten gekregen. De Zeeuwsche admiraal van de oorlogsvloot tegen Duinkerken, Van Dorp, zei wel, dat zij er waren, wel 22 schepen sterk, maar hij heeft ze ook niet ontmoet.

Van Sluys gaat naar huis. De Ruyter wil nog volhouden en blijft omtrent Ostende kruisen, maar zijn matrozen slaan aan het muiten, zij willen niet langer op zee blijven en daar 'het met onwillige honden kwaad is hazen vangen', naar De Ruyter laconiek in zijn journaal schrijft, geeft hij het op en vaart terug. Maar nu komt de Duinkerker vloot opzetten, 13 schepen sterk. 'Dit leek wat veel', en De Ruyter vindt het raadzamer met zijn enkel schip 'hen in den avond te ontdonkeren'. Den 22sten Mei is hij behouden in Vlissingen terug.

Van toen tot 1640 weten wij niets anders van hem dan dat 27 September 1637 zijn zoon Adriaan wordt geboren en 20 September 1639 zijn dochter Neeltje en dat hij in 1637 wederom geld in rentebrieven heeft belegd, *f* 1800.

In 1640 bedrijft hij op zijn reizen naar Brazilië en de West-Indische eilanden in dienst van de Lampsens veel tusschenhandel, waartoe hij blijkbaar verlof heeft. Ook neemt hij de gelegenheid waar om zijn zeekaarten aan de werkelijke ligging der eilanden

te controleren en daarin fouten te verbeteren. Zoo bevindt hij, naar Brandt vermeldt, ‘de Karaïbische eilanden wel honderddertig mijlen meer oostwaarts te liggen dan de kaarten aanwezen’.

De Staten hebben besloten Portugal, dat in 1640 tegen Spanje in opstand is gekomen en een eigen koning heeft uitgeroepen, met een hulpvloot te ondersteunen bij zijn bevrijding van de Spanjaarden. Onder protest en tegenwerking van de Oost- en West-Indische Compagnieën, die van de dubbelzinnige verhouding tot een bevriend Portugal, dat men niettemin in Brazilië en elders overzee blijft bevechten, nadeel voor hun belangen duchten, worden aan de 5 verschillende Admiraliteiten hier te lande¹⁾, de levering en uitrusting opgedragen van de 20 schepen voor deze hulpvloot, te vormen uit gehuurde koopvaarders, die men dan in Mei 1641 naar de Portugeesche kust zal zenden om samen te werken met een eskader van de Franschen, die eveneens aan de Portugeezen steun hebben beloofd.

De Admiraliteit van Zeeland heeft voor de vloot naar Portugal een 4-tal schepen te leveren.

- 1) Wij hadden vijf Admiraliteiten, drie van Holland en West-Friesland, n.l. die van de Maze, de oudste, die haar zetel had in Rotterdam, die van den Amstel, zetelend in Amsterdam, die van het Noorderkwartier, zetelend in Hoorn-Enkhuizen; verder een admiraliteit van Zeeland, te Middelburg, en een van Friesland, te Harlingen. Zij waren z.g. onderworpen aan het Bewind voor de Zee-zaken, hun onmiddellijke chef was de Prins-stadhouder, die den titel voerde van Admiraal-generaal. In werkelijkheid waren zij, evenals hun provincie, ‘soverein’ en eigenmachtig. Eerst in 1653 zou Johan de Witt het openleggen der boeken van de Admiraliteit van Zeeland vragen, hoewel nog te vergeefs.

Een ervan wordt van de gebroeders Lampsens gehuurd en het is niet het beste. Het schip heet De Haze; en zeker opdat het zijn naam geen eer aan zal doen plaatst men aan het hoofd ervan een man, die niet de reputatie heeft van lafhartigheid. Deze man is De Ruyter, wien men, bij de verdeling der functies, die van schout bij nacht toewijst.

Men moet zich niet voorstellen, dat daarmee De Ruyter tot dien rang verheven werd, het is slechts een gelegenheids-functie, als zoodanig dient hij enkel op dezen tocht, waarvan de leiding is opgedragen aan den admiraal Arnout Gijsels, voorheen in dienst van de Oost-Indische Compagnie. Zoowel de Oost-Indische als de West-Indische Compagnie hebben nl. hun eigen admiraals ('generaals') in dienst, Piet Heyn diende in de West-Indische Compagnie bij zijn befaamde verovering van de Spaansche Zilvervloot, en ook Tromp en Witte Cornelisz. de With hebben op Compagnieschepen gecommandeerd vóór zij naar de Staatsche vloot overgingen.

De tocht naar Portugal behoort niet tot de roemrijkste Nederlandsche wapenfeiten. Niet alleen is de gansche onderneming zonder veel animo begonnen, men ligt lang werkeloos voor de kust van Portugal, mede wegens het wegblijven der Franschen en het ontbreken van Portugeeschen steun. Bij Kaap St. Vincent komt het eindelijk tot een treffen tusschen de Hollanders en een Spaansche vloot van 24 schepen, veel sterker uitgerust en bewapend. De Ruyter, die het bij deze gelegenheid niet aan moed laat ontbreken - zijn eigen schip blijkt, nadat de Spanjaarden naar Cadix zijn geweken, zoo lek geschoten,

dat het met moeite van zinken te redden is - noteert mismoedig in zijn journaal, dat er bij de Hollanders 'gansch geen courage in de vlote was' en Gijsels scheldt in zijn brieven op de Portugeesche 'fielten en dieven', die alleen maar verraad kunnen plegen. Wel worden de 20 Hollandsche kapiteins door den koning van Portugal met eerepenningen beloond, doch de Staatsche vloot besluit, na nog eenigen tijd op den Taag te hebben gelegen, mede wegens het slechte weer naar huis terug te keeren.

'De Heeren Staten zullen voortaan voor beter orde en defensiever schepen hebben te zorgen', besluit Gijsels zijn rapport.

Den 14den Januari 1644 is er te Vlissingen een paspoort uitgereikt aan 'Michiel Adriaans de Ruyter, onzen inwonenden poorter, eigenaar en meester, naast God, van zeker schip genaamd De Salamander, groot omtrent 200 lasten (400 ton)'.

De man, die zooveel jaren in dienst van de Lampsens heeft gevaren, is nu zijn eigen meester geworden. Op het schip De Salamander, dat zijn eigendom is, gaat De Ruyter, hoewel nog voor de Lampsens werkend, nu zelf als vrachtvaarder naar Barbarije en de West-Indische eilanden.

Zeven jaar heeft hij met zijn eigen schip, bemand met waarschijnlijk 40 à 50 man equipage en van geschut voorzien, gevaren. Voor Barbarije neemt hij in opdracht van de kooplieden tabak, katoen, peper, laken, koper, ijzer, kruit en geweren in. Wonderlijk zijn de praktijken der Hollandsche kooplieden, handeldrijven gaat voor alles: terwijl zij toch van de

Barbaresken in de Middellandsche Zee zoo zware schade lijden, leveren zij hun zelf wapens. Maar er heerscht niet met de Barbarijsche staten, maar met de zeeroovers oorlog en zoo gaat ook De Ruyter te Salee¹⁾, de Marokkaansche havenstad, die door een Hollandsch renegaat, Jan Jansz. van Haarlem, tot ontwikkeling is gebracht, met zijn schip ten anker, na met een saluutschot zijn vriendschappelijke bedoeling te hebben kenbaar gemaakt. Maar ook minder aangename avonturen overkomen hem. Wanneer in een Barbarijsche haven de Sant, het plaatselijk opperhoofd, den genoemden prijs te hoog vindt, dreigt hij De Ruyter's waren met geweld te nemen. De Ruyter betoont zich een flegmatisch man: het gewenschte kan hij niet voor een lageren prijs verkoopen, maar wel schenken. Koppig wil de Sant echter het stuk koopen voor den prijs, die hem goeddunkt en kwaad over de onverzettelijkheid van den ander zegt hij het schip en de geheele bemanning in beslag te zullen nemen. De Ruyter laat zich niet intimideeren, nogmaals: de Sant kan het cadeau krijgen, maar onder den prijs verkoopt hij het stuk niet. Verbaasd over zulk een standvastigheid moet de Sant met respect bekennen, 'dat het jammer is, dat zulk een man een Christen is', hij belooft aan De Ruyter 'eeuwige vriendschap, liefde en trouw'. Hem wordt tevens toegestaan 25 Hollanders, die hier als slaven uit genomen koopvaarders zijn te werk gesteld, los te koopen, d.w.z. dat hij hun de koopsom voorschiet, die zij hem in het vaderland terug zullen betalen, waarbij zij echter, nood-

1) Rabat, thans een 'ville morte'.

gedwongen, wel eens in gebreke moeten blijven.

Het is ondoenlijk hier al de reizen te beschrijven, die De Ruyter zoowel naar Barbarije als naar de Antillen heeft gedaan. Maar zijn toen verkregen kennis van het land en de bevolking van Marokko en Algiers is hem later, als hij in dienst van den Staat, tegen de zeeroovers moet ageeren, van veel nut geweest.

De reis, die De Salamander in 1651 naar de kust van Barbarije en naar de West maakt, een vrij langdurige reis, want in April uitgevaren is het schip eerst op het eind van het jaar in Vlissingen terug, zal de laatste worden, die hij er als koopman en vrachtvaarder mee onderneemt.

Meer dan 30 jaren heeft De Ruyter nu al op zee gevaren.

Varen en vechten - hij heeft gedaan wat een rechtgeaard Zeeuw pleegt te doen, al is hij nog maar kort 'van de familie', van vaderszijde eerder Brabander dan Zeeuw.

Maar vóór zijn lange reis in 1651 is zijn tweede vrouw Neeltje Engels, na een ziekte van 14 dagen, op 15 December 1650 gestorven. Zijn gezin van inmiddels vier kinderen, - 16 November 1642 is er nog een dochter Aaltje geboren, 2 Mei 1649 nog een zoon, wien de familie eerst den naam 'Magchiel' wilde geven, naar zijn vader, doch die nu naar zijn grootvader van moederszijde Engel is genoemd - bleef zonder direct toezicht achter, de vader besluit nu niet op zee te gaan, en voor de vier weezen, van wie de oudste, Adriaan, 13 jaar, de jongste, Engel, 19 maanden telt, naar een nieuwe moeder om te zien.

Die vindt hij in de weduwe van den zeekapitein Jan Pauwelsz, een Vlissinger, die in dienst van de Lampsens op Martinique, in de West, is gestorven. Zij heet Annetje van Gelder, is 38 jaar oud en Vlissingsche van geboorte. De Ruyter zoekt het ook nu weer in de zeemanskringen, waarin hij zelf heeft verkeerd en waar hij is opgegroeid.

Bij haar huwelijk, dat vrij spoedig plaats vindt, op 8 Januari 1652, brengt zij uit haar eerste huwelijk een 5-jarige zoon mee, Jan van Gelder (dus naar zijn moeder genoemd) en een dochter Grietje.

Met zijn hernieuwd gezin en in het bezit van eenig vermogen, dat hij gedurende zijn koopmansjaren nog heeft vermeerderd, besluit hij de zee voorgoed vaarwel te zeggen, temeer waar hij de eerste jeugd reeds achter zich heeft, een man van middelbaren leeftijd is geworden, 45 jaar oud, en in zijn geboorteplaats ook van aanzien: bij zijn huwelijk is zijn vroegere meester, de thans tot burgemeester van zijn stad gekozen Cornelis Lampsens, de latere 'Baron van Tabago', het eiland in de West, getuige geweest.

Op zijn besluit om niet meer te varen heeft ongetwijfeld ook zijn derde vrouw invloed uitgeoefend. Het leven van een zeemansvrouw is niet steeds het aangenaamste, langdurige afwezigheid en ook de gevaren, die op zee steeds blijven dreigen, geven vaak reden tot ongerustheid; liever ziet Anna van Gelder, nu de materiele noodzaak voor het varen niet meer bestaat, dat haar man thuis blijft en zijn leven verder in rust en vrede slijt.

Dat het niet alzoo komt, het is de nood van het land, die hem uit het midden van zijn gezin wegroept.

Naar 's lands vloot

V

Het was ons te goed gegaan; overwinnend, in macht gegroeid, waren wij uit den strijd met Spanje gekomen. Onze visscherij was de grootste van Europa, wij vingden den haring aan de kusten van Schotland, bij Shetland en Noorwegen, tot bij New Foundland en Spitsbergen voeren onze visschers en walvischvaarders. Onze koophandel? Met vlijt en zuinigheid, zoodat wij de laagste vrachtprijzen konden vragen, waren wij de beurtschippers en vrachtvaarders van Europa geworden en hadden ons land tot een stapelplaats der waren gemaakt: kundig als verpakkers en bedreven als zeelieden haalden wij in opdracht de waren uit de landen rond de Oostzee en rond de Middellandsche zee, wij voeren van en naar Spanje, Portugal, Engeland en Frankrijk de producten van het eene land naar het andere. Van onze eigen ondernemingen getuigden de Oost-Indische en de West-Indische Compagnie; op talrijke plaatsen in overzeesche gebieden woei de Hollandsche vlag. En onze geldhandel floreerde, wij hadden baar geld en gaven crediet, onze

banken bedreven speculaties op groote schaal en schiepen hier een geldcentrum in Europa. Ongetwijfeld, wanneer het aristocratische Engeland en Frankrijk ons een volk van visschers en kooplui scholden, lag er in de smalende benaming meer afgunst dan minachting.

Echter, de gevaren van den hybris waren niet denkbeeldig, zij waren zelfs zeer positief. Binnenslands voerden onze kooplieden, maar al te bewust ervan hoezeer hun handel het centrum van den Staat vormde, de bron van de volkskracht en van de volkswelvaart, een politiek van het eigenbelang, die ontaardde in een scherpen concurrentiestrijd tusschen die van Holland en Zeeland, de beide machtigste provinciën, met gelijke handelsbelangen, en niet geneigd voor elkaar een voetbreed te wijken, hoewel Amsterdam langzamerhand Vlissingen in de schaduw begon te stellen. Overtuigd ook van hun eigen gewichtigheid wilden zij, eenmaal door het aanzien van hun verworven rijkdom in de magistratuur hunner steden gekozen, ieder stem hebben in zaken van belang, en zoo bleef bij ons het ingewikkelde bestuursapparaat in stand, waarbij de ‘sovereine’ provinciën zich in een Statengeneraal lieten vertegenwoordigen door lasthebbers zonder bevoegdheid besluiten te nemen alvorens ruggespraak met de provinciale regeeringen te hebben gehouden.

De handel bepaalde ook de politieke richtlijnen naar buiten. Wij hadden eveneens op onze buitenlandsche concurrenten te letten, in wezen onze vijanden. Op onze Westvaart, door het Kanaal, lag Engeland, op onze Oostvaart, door de Sont, Zweden.

Maar wij waren niet van plan ook maar iets van onze handelshegemonie ter zee prijs te geven, wij huldigden het principe van de ‘vrije zee’ voor ons zelve, niet voor anderen. Nog was van Engelsche zijde het woord niet gesproken: ‘Voor ons beider handel is de zee te klein, een van ons moet wijken’; maar voor een zelf zeevarend en handeldrijvend Engeland, een wereldrijk in wording, voorbestemd zich over de vier zeeën uit te breiden, werd het langzamerhand een onduldbare toestand, dat een vele malen kleiner land als het onze, dat zich ver boven zijn verdedigingsmiddelen vergrootte, het overwicht op zee zou hebben, daarmede den opkomenden Engelschen handel tot in zijn geboortestadium terug houdend. Het, overigens fantastisch geoordeelde, plan om Engeland in het Westen, in Amerika, de vrije hand te laten, terwijl wij meester zouden zijn in het Oosten, in Indië, wezen wij van ons. Waar wij konden verdrongen wij den Brit, wij hinderden met onze kolonie Nieuw Nederland aan den Hudson de Engelsche penetratie in Noord-Amerika, de Engelschen van hun kant probeerden op het Moluksche eiland Poeloe Run midden tusschen onzen specerijhandel te liggen. Steeds scherper vormen nam de rivaliteit aan tusschen beide naties, die oogenschijnlijk, als Protestantsche Staten, ‘broeders in het geloof’, eens tesamen tegen het Katholieke wereldrijk strijdend, eerder op elkaars bondgenootschap aangewezen schenen, vooral toen Engeland in 1648, na de verdrijving der Stuarts onder Cromwell zelf een republiek was geworden. Steeds duidelijker bleek de tactiek der Engelschen er op gericht ten behoeve van een eigen

‘handelsmagazijn’ de handelshegemonie van de zuster-republiek te breken, ja, zoo mogelijk, te vernietigen, met Zweden samenspannend om ‘de twee kelen van Holland’, de Westvaart door het Kanaal en de Oostvaart door de Sont, ‘dicht te knijpen’.

Naast het nog ‘vreedzame’ middel van de in October 1651 afgekondigde Acte van Navigatie, die, de vrachtvaart naar Engeland aan Engelsche schepen of schepen van het land van herkomst opdragend en voor de Nederlanders sluitend, wel de uitbreiding van de Engelsche handelsvloot stimuleerde, maar feitelijk een slag naar de levensader van ons bedrijf als beurtschippers van Europa beteekende, oefenden de Engelschen op zee een willekeur uit bij het naar contrabande controleeren en opbrengen van Hollandsche handelsschepen, waarop wij antwoordden door te trachten hun deze schepen weer te ontnemen. In feite voeren de handelsvloten van beide naties reeds onder gewapend toezicht. De geschilpunten vermeerderden zich; ook over de Engelsche grieven, echte en vermeende, onderhandelden onze ambassadeurs te Londen: de terechtstelling der Engelsche conspirateurs op Amboina - bijna 30 jaar geleden! -, de moord op hun gezant in den Haag Doreslaar, verleende hulp aan de Stuarts tijdens den burgeroorlog, de eigenmachtige, hoewel nog onbetwiste haringvangst aan de Schotsche kusten. De Hollanders, beducht voor hun kwetsbaarste plek: de scheepvaart, wilden den oorlog met Engeland niet. En ook Cromwell, hoewel op het punt van den Engelschen handel van geen wijken wetend, wenschte niet de vernietiging van de Hollandsche republiek, een bolwerk van

het Protestantisme. Maar de steeds meer gespannen wordende concurrentieverhouding drijft naar een ontlading.

In Mei 1652 voor Folkestone: een vlagincident en de kanonnen van Blake en Tromp gaan af. Wat de achterste schepen van Tromp nog voor saluutschoten houden is reeds een echt gevecht. Onderhandelen over een ‘persoonlijke querelle’ tussen den Britschen en den Hollandschen vlootvoogd heeft geen zin meer. Zeer hoffelijk doet men te Londen onze vertrekkende gezanten met karossen en ruitery uitgeleide, ‘het betreurend, dat men het niet beter had kunnen vinden’, in Juli verklaart het Engelsche Parlement den oorlogstoestand officieel als ingegaan.

Wij zijn thans in oorlog met Engeland, een handelsoorlog, een strijd om de vernietiging van elkaars handelsmacht, maar een strijd, die op zee uitgevochten zal moeten worden.

De Engelschen zijn reeds jaren met hun toerusting ter zee en het vormen van een vaste slagvloot bezig geweest, waaraan voor het moment maar weinig wordt afgedaan door het feit, dat de burgeroorlog de voor het grootste gedeelte koningsgezinde vloot ontwrichtte en dat men aan haar hoofd admiraals heeft moeten plaatsen, ‘generals at sea’, die, zooals Blake, Monk en Deane, voorheen bij het landleger hebben gediend. Weliswaar is de vloot van Cromwell gevormd uit reorganisatie van een desorganisatie en in dit opzicht nog niet perfect, maar haar getalsterkte wijst een overwicht aan ‘kapitale’ schepen uit, doeltreffend van bouw, de z.g.

fregat-bouw, welbezeild en voorzien van een sterke artillerie met een groter draagwijdte dan men tot nog toe kende. En vooral het officierenkorps is gedisciplineerd, gevormd in de ijzeren tucht van Cromwell.

Wat hebben wij daar tegenover te stellen?

Een vaste slagvloot bezitten wij niet. Wel was onze vlag overwinnend uit de zeeslagen tegen de Spanjaarden voor Gibraltar, voor Cadix, voor Duins gekomen, maar tot nog toe voerden wij den oorlog met een gelegheidsvloot, voor elke expeditie opnieuw uitgerust. Na den vrede van Munster, die door den vrede met Spanje tevens de beëindiging bracht van de voor ons zoo gevaarlijke Duinkerker kaapvaart, hief men hier een maritieme weermacht van staatswege zelfs zoo goed als geheel op; de Admiraliteiten plachten na een vrede, wegens de onderhoudskosten, hun schepen 'op te ruimen'. Vóór het uitbreken van den oorlog met Engeland hadden wij, ondanks onze plannen voor een 'grootte equipage' van 150 oorlogsschepen - slechts een dreigend gebaar tegenover den Brit - er niet meer dan een 40-tal in vasten dienst, waaronder maar 4 'kapitale'. Volgens het huurprincipe van de Staten was, 'als de nood perste', deze 'kern' aan te vullen met inderhaast gehuurde en voor den oorlog verbouwde koopvaarders (dit laatste was overigens niet zoo moeilijk, daar de meeste koopvaarders op het voeren van geschut waren ingericht en de grootste in 'normale' omstandigheden met wel 20 stukken bewapend waren), per contract te leveren door de Oost- en West-Indische Compagnieën - die, op eigen voordeel uit, de huur soms tot de waarde van het schip opjoegen! -

wat wel de vloot kon opvoeren tot, naar men rekende, het indrukwekkende aantal van tegen de 230 zeilen, doch waarmee meer de kwantiteit dan de kwaliteit vermeerderd werd. Want daarbij waren schepen, waarvan Tromp moest rapporteeren, dat zij ‘voor een goed deel onbekwaam waren haar (de vloot) te defendeeren, ik laat staan anderen aan te tasten en te abordeeren’.

Voor levering en uitrusting hadden wederom, ieder naar hun aandeel, de vijf Admiraliteiten zorg te dragen, maar deze hielden geen eenheid noch in grootte der schepen, noch in sterkte van bewapening, noch in het aantal der bemanning. Tegenover het bronzen Engelsche geschut van grootere draagwijdte hadden wij nog onze verouderde ijzeren gotelingen te stellen - die vaak de neiging vertoonden onder het schieten te barsten; tegenover een voldoende bemanning, bij de Engelschen ‘naar de vloot gejaagd’, ons te gering aantal vrijwilligers, daar dwang ten onzent ‘odieuus’ werd geacht. Ervaren zeelui hadden wij genoeg, maar de dienst op de oorlogsvloot stond bij ons niet in eere, zelfs de rangen waren er niet gelijk aan die van het leger - een vice-admiraal b.v. was minder dan een kolonel - en het werk, hoewel zwaarder dan op de koopvaardijvloot, werd te slecht betaald om zich daarvoor ‘dood, of arm en been te laten wegschieten’; zeker niet de elite was het, wat men door aanwerving verkreeg: ‘een hippel gespuis’ noemde Witte de With het. Later oefende men wel eenige pressie uit, door het stilleggen van openbare werken, gedeeltelijk verbod van de particuliere scheepvaart en het onthouden van steun aan behoeftigen, die geschikt bleken voor den zeedienst, waardoor

velen werkeloos en broodeloos kwamen rond te loopen en meer geneigd waren om op de vloot te gaan, maar voorloopig probeerde men het nog met verhooging van de gage, het uitloven van handgeld en premiën op het veroveren en vernielen van vijandelijke schepen en het neerhalen van de vijandelijke vlag. En wat het officierenkorps betreft, dit waren vaak koopvaardij-kapiteins, die tegelijk met het verhuurde schip naar de vloot overgingen en door hun reeders op het hart werden gedrukt hun schip zooveel mogelijk voor schade te behoeden en buiten den strijd te houden.

Ook organisatorisch stond bij ons alles achter bij Engeland. Waar daarginds de uitrustingen gecentraliseerd zijn onder een Staatsraad, die zijn gelden behoorlijk verstrekt kreeg, o.a. uit de geconfiskeerde goederen van Koningsgezinden en Katholieken, hadden wij het omslachtig bestel van de vijf van elkaar onafhankelijk werkende Admiraliteiten, wat het nemen van maatregelen zeer vertraagde en die, slecht gefourneerd uit de ten hunnen behoeve geheven licent- en convoigelden¹⁾, zelf voortdurend noodlijdend waren, zoodat het 'naakt en behoeftig' zeevolk voor de Admiraliteitsgebouwen oproer liep te maken om de niet uitbetaalde gage. In Engeland is een eenhoofdige bestuur: dat van Cromwell, die weliswaar met het Parlement naast zich regeert, maar feitelijk, als opperbevelhebber van het leger, zijn wil kan doordrijven. Bij ons bestaat de regeering sinds het ingaan van het

1) Licentgeld was verloggeld voor de uitvoer van waren (ook naar den vijand, 'die de goederen toch zou betrekken en dan van elders en men nu met den winst den oorlog kon voortzetten'); convoigeld werd geheven voor het begeleiden van koopvaarders door oorlogsschepen, tegen de kapers.

Stadhouderlooze Tijdperk uit vele onderling verdeelde partijen, wier belangen uiteen loopen volgens de belangen van hun provinciën. Het te groot aantal 'Heeren' en hun oneenigheid vertraagden de toerusting tot den zeeoorlog en deden, naar Brandt terecht zegt, 'den Staat meer afbreuk dan de Engelschen met al het aanhalen en nemen der schepen'.

Het feit van een handelsoorlog bepaalde ook het optreden van beide partijen ter zee.

De Engelschen hebben hun hoofdmacht, onder Blake geconcentreerd, uitgezonden op zoek naar onze handelsvloeden en hem 'met ontelbaar vele zeilen' in de Noordzee een aanslag laten doen op onze 'grootte visscherij', die van de haringvloot, op den terugweg van Schotland. Blake jaagt nu op onze Oost-Indiëvaarders, die sinds het bestaan van den oorlogstoestand om Schotland heen langs Shetland varen. In het Zuiden, in het Kanaal laat men slechts een eskader onder den vice-admiraal Sir George Ayscue, die uit Barbados met eenige onderweg genomen Hollandsche prijzen is teruggekeerd. De Engelschen, met den kleinsten handel, hebben bij dezen handelsoorlog heel wat minder te verliezen dan de Hollanders, die er nu op uit moeten wezen, willen zij niet gedwongen worden de scheepvaart geheel te staken, hun kwetsbare handelsvloot tegen de met alle kracht uitgevoerde slagen der Engelschen te beschermen.

De onheilstijdingen, die hier binnen komen over het nemen van schepen, vooral die van Amsterdam, verwekken onder de kooplieden groote onrust en de Statengeneraal worden met aandrang verzocht

om doeltreffende maatregelen ter beveiliging van de Oost- en Westvaart.

Terwijl Tromp in de Noordzee Blake zoekt om hem te verhinderen onze koopvaarders te nemen, rusten de Staten, onder den indruk der ‘perplexe tijden’, inderhaast in de Wielingen een tweede vloot naast die van Tromp uit om de handelsschepen te kunnen convoieeren. Een gedeelte van deze vloot, waarbij Tromp's ‘nakomers’, wordt aangewezen de Westvaarders door het Kanaal te geleiden en daarna de uit Spanje terugkeerende ‘zilervloot’, de met zilver uit Cadix geladen schepen, naar het vaderland terug te brengen. Het andere gedeelte zal naar ‘occurentie van zaken’ worden gebruikt. Het opperbevel over het geheel geeft men den Rotterdamschen Vice-admiraal Witte de With, daartoe uit de vloot van Tromp weggeroepen, en om den naijver der provincies te ontzien, zullen hem als onderbevelhebbers een Zeeuw en een Fries worden toegevoegd.

De Fries is Van den Broecke; voor den Zeeuw hebben de Staten van Zeeland het oog laten vallen op den tegenwoordigen koopvaardijkapitein Michiel Adriaanszoon de Ruyter, een algemeen geacht en bekwaam zeeman met gevechtservaring, in wiens ‘soldaat- en zeemanschap’ (beleid) men vertrouwen had.

De Ruyter toont zich echter ‘gansch ongenegen’, zeggende, dat hij voornemens is niet meer op zee te gaan en aan den vasten wal te blijven. Denkelijk wenscht hij zich ook niet te begeven in een avontuur, dat hem, bij den hem welbekenden toestand van

's lands vloot, uiterst hachelijk lijkt; op zijn reizen heeft hij Engelsche oorlogsschepen ontmoet en met de bevelhebbers gesproken, hij kent de sterkte van de Engelsche vloot. Zeker heeft hij ook in zijn naaste omgeving, uit den geest van de Oranjegezinde Zeeuwsche bevolking, waar het Stadhouderslooze Bewind allesbehalve populair is en men, bij de opstootjes om het afschaffen van de oranje-blanje-bleu-vlag¹⁾, de rood-wit-blauwe Statenvlag met pieken heeft gescheurd en de trommen der troepenwervers stuk gesneden, 'omdat zij niet in naam van den Prins van Oranje werden geslagen', de lang niet gunstige stemming ervaren jegens de momenteele machthebbers in den Staat en hun weinig krachtige en onzekere positie in den lande, waar overal ontevredenheid heerscht om de aarzelende houding der regeering, die den vijand teveel voorsprong heeft gegeven. Liever houdt hij er zich ver van.

De Staten van Zeeland blijven aandringen. Er is oorlog, gebrek aan geschikte commandanten, de beste zijn reeds bij Tromp's vloot ingedeeld, de nood van het land, hoewel het boet door eigen schuld, doof gebleven voor de verzoeken van hen, die wat komen ging zagen aankomen, is zoo evident, dat het in de huidige critieke omstandigheden recht heeft op de hulp van allen, die in staat zijn mee te helpen om het dreigend onheil af te wenden.

De Ruyter blijft weigeren: hij kan de verantwoor-

1) De oranje-blanje-bleu-vlag bleef niettemin op de Zeeuwsche oorlogsschepen wapperen. Maar Tromp kreeg van zijn overheid een standje, toen hij in zijn rapporten nog van de 'Princevlag', zooals de zeeman 's Lands vlag nu eenmaal noemde, bleef spreken.

delijkheid voor den aangeboden post niet op zich nemen. Maar de afgevaardigden van de Zeeuwsche regeering doen nog een laatste poging.

Ten slotte, ‘door het hard aanstaan der Heeren’, hun welbespraaktheid en het juiste woord, dat op zijn gemoed en zijn vaderlandsliefde werkt, geeft hij toe, hoewel met ‘grootte tegenheid en bekommernisse’ en slechts voor één enkelen tocht.

De Staten van Zeeland kunnen naar den Haag berichten, dat als ‘vice-commandeur’ voor Zeeland is benoemd ‘Kapitein Michiel de Ruyter’.

De Ruyter in gevecht met de Parlementsschepen

VI

In de Wielingen, op een ankerplaats, beschut tegen de sterke winden, vindt De Ruyter, aangezegd den 12den Augustus in dienst te treden en zes dagen daarvoor met een jacht uit Vlissingen op inspectie gaande, een vloot bijeen van 18 schepen en 7 branders, maar waarvan verscheidene onzeewaardig, in slechten staat, 'vuil' (met door schelpen aangegroeide kiel), trage zeilers, onvoldoende bewapend en bemand, met onbekwame stuurlieden, te weinig kruit en te weinig 'vivres'. Sommige branders - men koos daartoe uiteraard de oudste vaartuigen - blijken zoo lek, dat zij geenerlei storm kunnen trotseeren. De geest op de vloot laat ook te wenschen over; zich niet aan de orders storend gaan de eigenzinnige kapiteins vaak op de eigen gelegenheid aan den wal. Het rapport, dat De Ruyter over zijn slechte bevindingen aan de Heeren in den Haag zendt, wordt door dezen, om de onrust in het land niet te vermeederen, geheim gehouden.

Intusschen doet De Ruyter wat hij kan, de ergste schepen van zijn vloot stuurt hij voor een schoon-

maak naar Vlissingen; een dag later zijn zij al weerom. Tijd noch gelegenheid is er om de dingen grondig te doen, reeds blijkt Ayscue met zijn schepen uit de Duins geloopt en vaart als een donderwolk op zee. Deze 'tweede Engelsche vloot' heeft De Ruyter als zijn tegenstander te zien en haar, volgens zijn nadere orders, naast het convoieeren van de koopvaarders, tevens slag te leveren.

Den 10den Augustus zeilt hij uit met een vloot, die inmiddels tot 22 schepen is aangegroeid, benevens 6 branders - de 7de blijft, als onzeewaardig, afgekeurd. Op nakomers kan niet gewacht worden, De Ruyter heeft de 10 geleide-schepen van Verburgh, uit Texel afgevaren met 70 koopvaarders, 'buiten de banken van Duinkerken' te ontmoeten om het convoi verder door het Kanaal te brengen.

Te laat vertrokken komt Verburgh te laat op het rendez-vous, eerst den 21sten bereikt hij den ander, bij Grevelingen, die hem bij zijn achterhoede indeelt.

Zijn vloot in 3 eskaders formeerend - de twee grootste van zijn thans 36 schepen zijn gewapende Oost-Indiëvaarders, van 1200 en 1000 ton, ieder met 40 stukken en 200 man - commandeert hij zelf op het schip de 'Neptunus', van 34 stukken en 134 man, den middeltocht, het centrum.

Voordien heeft hij reeds een ongeval met zijn schepen gehad. Een koopvaarder, die naar Calais wilde, is door twee schepen uit de vloot naar de Fransche kust begeleid, waarbij deze zoo onhandig hebben gemanoeuvreed, dat de een den ander in den grond liep en zelf voor herstel naar Havre moest worden gesleept, waardoor De Ruyter in den aan-

vang al dadelijk drie schepen van zijn vloot mist.

Het varen met een belemmerend en traag zeilend convoi vereischt van een bevelhebber geen geringe bekwaamheid. Al helpt de omstandigheid, dat hijzelf koopvaardijkapitein is geweest, hem ongetwijfeld de belangen en wenschen van de koopvaarders, het meest op zichzelf en hun lading bedacht, te begrijpen en zich met hen te verstaan, zijn taak wordt aanmerkelijk verzwaaard, doordat hij, naar zijn orders, zijn vloot tevens als slagvloot moet gebruiken. Bij een zee strijd zijn deze koopvaarders een heel blok aan het been, en als hem bovendien het bericht bereikt van Tromp's ontredde ring door een storm bij Shetland, waardoor deze genoopt werd naar het vaderland terug te keeren, weet hij, dat nu de kans bestaat ook nog met Blake's vloot te doen te krij gen en wordt de uiterste voorzichtigheid plicht.

Den 26sten Augustus zijn, ter hoogte van Plymouth, de 45 zeilen van Aycue gesignaleerd. Na gehouden krijgsraad besluit De Ruyter van de zeilformatie in de gevechtsformatie over te gaan en onverwijld, de koopvaarders onder eenige dekking achter zich latend, op den naderenden vijand aan te houden. De Engelschen, hoewel sterker in aantal, hebben bij hun schepen ook veel 'kleine en kwalijk voorzien'. Daartegenover staat hun zwaardere bewapening aan artillerie.

In den namiddag, met een harden wind de loef hebbend, begint de vijand, begeerig naar de Hollandsche handelsschepen, 'a furious assault'. Bij het min of meer op eigen verantwoordelijkheid vechten in groepen, waarbij ieder zijn tegenstander 'roete'

tracht te slaan, wordt de strijd een mêlée. Door een groep hunner schepen gevolgd, doorsnijden zoowel Ayscue als De Ruyter tweemaal de geheele vloot van den vijand; de Hollanders ‘chargeeren in goede orde, achter elkaar’. Ayscue, wien het niet gelukt zich uit de mêlée los te maken, moet door den vijand heen terug en krijgt daarbij 40 volle lagen. De Ruyter, eveneens met een aantal der zijnen midden in den vijand, is op een bepaald moment met Ayscue slaags; beiden geven elkaar verscheidene malen de volle laag, de kogels van den Hollander vliegen door de zeilen, het tuig en de kajuit van den Engelschman. Het gevecht is ‘uitermate scherp’; van nabij hebben de Hollanders het voordeel, dat hun geschut doeltreffender is, zij zoeken oudergewoonte zooveel mogelijk de masten en zeilen van hun tegenstanders te raken, in de hoop hen, ontredderd, met de branders te kunnen aansteken; de Engelschen schieten meer op de rompen. Daar de slecht bezeilde Hollandsche branders, ook door hun ligging aan lij, achtergebleven zijn en niet in gebruik kunnen komen, verliezen de Engelschen, in een strijd van vier uren, slechts één schip, een brander, die opgeofferd wordt om een grooter ontredderd geraakt schip te ontzetten. Doch bij hen aan boord zijn veel dooden en gekwetsten, al is het door ons opgegeven aantal van 700 zeker te hoog. Volgens het rapport van De Ruyter verloren de onzen 50 à 60 man aan dooden en 40 à 50 man aan gekwetsten, doch sommige schepen zijn zeer door het schieten beschadigd: ‘wij vischten onze masten op en herstelden onze zeilen’. Als zeeman en bevelhebber heeft Ayscue zich on-

getwijfeld de mindere betoond van De Ruyter, die zelf eenigszins verbaasd staat als hij den vijand ziet afdeinzen. Maar omdat verscheidene van zijn schepen het zinken nabij zijn - ook zijn eigen schip is zwaar beschadigd - acht de Engelsche admiraal het wijzer om het bij het invallen van den nacht afgebroken gevecht den volgenden dag niet te hervatten en naar zijn basis Plymouth terug te keeren. De Ruyter zelf kan over zijn mannen tevreden wezen; er ging geen schip verloren, ook de meeste kapiteins hebben goed gevochten, slechts enkelen 'lieten het slecht liggen', maar bijzonder dapper heeft zich een Fries gedragen, Douwe Aukes, die een der groote Oost-Indiëvaarders, de 'Vogel Struys' van Amsterdam, commandeerde¹⁾ en, hoewel midden tusschen den vijand geraakt, zijn bemanning, reeds bereid het schip over te geven, tot nieuwen durf bezielde, door te dreigen de lont in het kruit te steken, waarop de aanvallers, die hem reeds geënterd hadden, werden afgeslagen.

Ayscue is geweken. Het is De Ruyter niet gelukt hem bij diens terugtocht noordwaarts den wind te ontnemen, maar het eerste treffen met de 'Parlementsschepen' is in zijn voordeel verlopen, wat beteekent, dat de Hollanders momenteel meester van het Kanaal zijn en dat zij met de koopvaarders, die tijdens het gevecht verstrooid geraakten, beangst voor hun kostbare lading en nu, door het tijdens den nacht laten branden van 'vuren', van lantarens op het achterschip en in den mast, weer bij de vloot geroepen worden, kunnen doorvaren.

1) De Ruyter had de best gewapende koopvaarders uit het convooi nog vóór het gevecht bij zijn schepen ingedeeld.

De tijding van de overwinning bij 'Pleymuiden', zooals men hier zei, verwekt in ons land groote geestdrift. Men maakt er veel ophef van en vergroot de resultaten, begrijpelijk, daar men het bericht van een zegepraal, na Tromp's ontmoedigende mislukking om met Blake in gevecht te komen, hier zeer noodig heeft.

Doch nu gaan er, na den afgeslagen aanval van Ayscue, in Engeland stemmen op: dat men er niet enkel op bedacht moet wezen om buit te behalen, maar ook om de Hollanders te verslaan. Tot nog toe waren de beide vloten niet aan elkaar gekomen, maar het eerste slaags geraken, dat een echee is geworden, verraadt, dat men den vijand niet mag onderschatten.

Na gehouden krijgsraad heeft De Ruyter besloten om, nu het Kanaal nog vrij is, de koopvaarders met een kleine dekking te laten doorvaren en de Engelschen in Plymouth, waarheen zij de wijk hebben genomen, aan te grijpen, en het plan, dat aan Tromp bij Duins mislukt is, weer op te vatten. Tegenwind en een opstekende storm, die drie dagen aanhoudt, dwingen hem koers te wijzigen. Het bericht van het naderen van Blake's vloot vergroot het gevaar van tusschen twee vuren te worden genomen, nu Ayscue niet in het uitvaren belemmerd kan worden, en daar De With reeds met een vloot uit de Wielingen is geloopen om de zijne te versterken, besluit hij een gevecht met den Engelschman te ontwijken en De With naar het noorden tegemoet te varen. Daarbij passeert hij Blake op slechts drie mijlen afstand zonder door dezen ontdekt te worden. De thans vereenigde Hollandsche vloot is 60 schepen sterk.

Ayscue jaagt intusschen in het Kanaal weer op de Hollandsche koopvaarders en neemt er verscheidene van, die, uit de Middellandsche Zee komend, op weg zijn naar Holland. Het is een voordeelig werk, ook de admiraal deelt in den buit, hij kan er later een groot landgoed in Surrey van koopen. Hoewel niet bekend is, dat hij officieel van zijn commando ontheven werd, verdwijnt hij korten tijd na zijn ongelukkig gevecht bij Plymouth, waarschijnlijk toch gedesavoueed, uit de marine van de Engelsche Republiek, om na de Restauratie, onder de Stuarts, eerst weer in zeedienst te gaan. De onfortuinlijke admiraal is ook dan weer onfortuinlijk, gelijk wij later zullen zien.

Eenmaal vereenigd met De With, zijn chef, is De Ruyter's zelfstandig optreden in den 1sten Engelschen oorlog feitelijk geëindigd. De bevelen van den ander opvolgend, geeft hij zelf geen leiding meer aan den loop der gebeurtenissen en kunnen hem de verschillende désastres, die onze vloeten bij den verderen voortgang van dezen oorlog gaan treffen, niet geweten worden.

Van zijn verhouding tot De With - geen gemakkelijk man om mee samen te werken, twistziek, eerezuchtig en naijverig van aard, hoewel een 'vaillant soldaat' - is opmerkelijk, dat zijn adviezen in den krijgsraad meestal tegengesteld zijn aan die van zijn chef. Wanneer deze roekeloos wil wagen, maant hij tot voorzichtigheid en ontraadt den strijd, als dit de vloot 'in merkelijk gevaar' gaat brengen. Maar De With luistert niet naar zijn onderbevelhebber.

Hij heeft den Heeren in den Haag hoogmoedig verzekerd ‘de vloot wel lustig aan den vijand te zullen voeren, de duivel mocht haar er weer af voeren’ en hij laat zich tegen De Ruyter's raad in verleiden, bij Kentish Knock, beoosten de Theems, de overmacht van Blake tot het gevecht uit te dagen, om te moeten ervaren, dat hij zoo maar niet met ‘Admiraal Blaeck’ klaar is, en den Engelschen gelegenheid te geven sarcastisch op zijn bluf te riposteerden, ‘dat hij den duivel de moeite bespaarde door zelf de vloot er weer af te brengen’.

In dezen slag, van 8 October 1652, in onze historieboeken onjuist ook de slag bij Duins genoemd, moest De With erkennen, ‘dat men beweerde, dat de Hollanders veel sneller konden zeilen, wenden en schieten dan de Engelschen, maar dat hij, De With, het anders had bevonden’.

De Engelschen behaalden onbetwistbaar de zege. Het rapport van hun admiraal constateert kortweg: ‘Onze mannen vochten goed’. De With kon dat helaas van de zijnen niet zeggen, de Hollanders waren geweken ‘als een koppel schapen voor de wolven’, maar hij mocht terecht er zich over beklagen, dat hij door zijn kapiteins lafhartig in den steek was gelaten¹⁾. De onwil, hem reeds vóór het

- 1) Men moet voor deze ‘lafhartigheid’ billijkerwijs echter laten gelden, dat het niet enkel gebrek aan moed was, wanneer sommige kapiteins, overtuigd van de inferioriteit van het eigen materiaal, niet bereid bleken hun ondoelmatige en zelf slecht van artillerie voorziene schepen aan een onmiskenbaar sterkeren vijand te wagen en de vlucht verkozen boven een bijna zekeren ondergang. De schuld had veeleer de overheid, die hen zoo slecht uitgerust op zee zond.

uitvaren van de vloot betoond door het zeevolk, dat, er niet van gediend, onder een man, gehaat om zijn hardvochtig gedrag, zijn ‘hard regiment’, in zee te gaan, hem te Vlissingen zelfs met messen dreigde, ‘zoodat hij de straten niet had kunnen houden’, was tijdens het gevecht ten top gevoerd door uit de vloot weg te lopen of zich niet aan zijn bevelen te storen.

De woedende en teleurgestelde De With eischt na de terugkomst in Goeree een strafproces tegen de nalatige ‘fielten en schelmen’ en spitst in zijn verbittering, ook om het vroeger verduurde affront, de zaak zoo toe, dat deze het aspect krijgt van een geval van naijver van de Zeeuwen tegen de Hollanders, waarbij de eersten voor opsnijders en victoriekraaiers worden uitgemaakt. Zoo hoog loopt de ruzie, dat de Zeeuwsche bevelhebbers De Ruyter, Evertsen en nog twee anderen, in hun eer aangetast, hun beklag indienen tegen De With's beschuldigingen. De Ruyter, die in den slag de voorhoede heeft gecommandeerd en zelf met zijn schip de ‘Princes Louisa Hendrika’ zoo reddeloos is geschoten, ‘dat hij sedert niet meer had kunnen wenden’, wordt van alle blaam vrijgesproken; feitelijk in het ongelijk gesteld, trekt de zwaar zenuwziek geworden De With zich voorloopig uit den dienst terug.

Deze onverkwikkelijke nasleep van de nederlaag werkt er ongetwijfeld toe mee, dat De Ruyter ‘er nu schoon genoeg van heeft’, hoewel aan zijn beleid door de Staten niet is getwijfeld en de Staten van Zeeland hem zelfs voor zijn verdiensten bij Plymouth en op de Noordzee een gouden keten met gedenkpenning van een waarde van 600 gulden vereeren.

Hij meent, dat nu de tocht, waarvoor hij zich had laten engageeren, ten einde is, hij zijn 'schuldigheid' heeft gedaan.

Intusschen is Tromp, dien men niet in zee had laten gaan, in opdracht van de Staten doende geweest zijn bij Shetland ontredderde en naar Texel opgezeilde vloot te reorganiseeren en deze wordt nu aangewezen tot het convoieeren van de uitvarende koopvaarders.

Twee maanden na den noodlottigen zeestrijd van De With hebben wij weer een vloot van 70 schepen gereed, tot niet geringe verbazing van de Engelschen, die ons vernietigend geslagen dachten en bovendien niet meer rekenden op een 'wintertocht', daar het ruwe weer dan het Kanaal onbevaarbaar heette te maken. Zoo laten zij zich in zekeren zin door Tromp, die thans weer opperbevelhebber is geworden, verrassen. Blake's vloot, met moeilijkheden betreffende de geldmiddelen kampend, is niet gereed. De Staatsche vloot zeilt reeds tusschen Dover en Calais als de Engelschman, een aanval op zijn basis duchtend, uit de Duins loopt en naar het Westen poogt te ontzeilen, naar Portsmouth.

Den 10den December, ter hoogte van Dungeness, geraken de snelste zeilers van beide vloten aan elkaar en Blake, tevergeefs trachtend door de Hollanders, die hem den pas afsnijden, heen te breken, wordt gedwongen, in wanorde en met verlies van 5 schepen, zelf met de hoofdmacht noordwaarts, naar de Duins, te wenden. Als Tromp hem daar gaat zoeken, is hij al weer verder gegaan en heeft zich in de Theems geborgen, waar de Hollanders, wegens het ontbreken

van kundige loodsen, bij de ondiepten aldaar hem niet meer durven te volgen.

Blake zelf erkent zijn nederlaag, door aan den Staatsraad te schrijven, 'dat hij harten verwacht, voorbereid zoowel kwaads als goeds uit Gods hand te ontvangen'.

Nogmaals hebben de onzen het Kanaal schoongeveegd, al is het verhaal, dat Tromp triomfantelijk een bezem in zijn mast bond, een Engelsch verzinsel. De Hollanders varen thans vrijelijk ter Westvaart, het Kanaal wemelt van de Hollandsche schepen.

Helaas zal het de laatste keer wezen. De zeeslag bij Portland gaat aan onze hoop, dat wij het Kanaal blijvend kunnen beheerschen, voorgoed den bodem inslaan.

De debâcle van 1653

VII

Op aandringen van de Staten van Zeeland heeft De Ruyter, ondanks zijn aanvankelijke tegenzin, zich wederom beschikbaar gesteld voor één tocht, nu onder Tromp. Voor Tromp had hij een groote vereering - hij schrijft diens naam met groote letters in zijn journaal - die echter nog niet door den ander beantwoord wordt. Tromp kende hem niet, ook hij stond met de Zeeuwen niet al te best, hij was na zijn eersten mislukten zeetocht vooral bij den minderen man in Zeeland 'zeer in haat geweest'. Aan den naijver tusschen de Zeeuwen en de Hollanders weet hij het intrigeeren indertijd van den Zeeuwschen admiraal Jan Evertsen tegen De With, bij de opstootjes te Vlissingen¹⁾. En ook De Ruyter, hoewel de overwinnaar van Plymouth, was een Zeeuw. In ieder geval, bij de formatie van de vloot voor den 'winter-

1) Het kenmerkt Tromp, dat hij, hoewel De With's vriend niet, hierin diens partij nam. Toen De With echter later van zijn kant zich met stokerijen tegen Evertsen inliet, heeft Tromp hem in het openbaar een geduchte schrobbeering gegeven.

tocht' heeft Tromp, niettegenstaande het verzoek van de Staten van Zeeland, aan De Ruyter nog geen commando over een eskader gegeven en hem onder Evertsen geplaatst.

De verhouding tusschen Tromp en De Ruyter gaat zich echter spoedig in een voor den laatste gunstigen zin wijzigen.

Reeds bij Dungeness had De Ruyter zich onderscheiden door zijn gevecht tegen drie Engelsche fregatten, die uit Portsmouth Blake te hulp wilden komen; een ervan, de 'Hercules', dreef hij al vechtend bij de kust aan den grond; later werd het schip door een Vlissinger kapitein afgesleept. De Ruyter's eigen schip 'Het Witte Lam', was in dien strijd de boegspriet en het galjoen, het uitspringend voorstuk, afgeschoten.

Maar bij den grooten zeeslag bij Portland, in onze geschiedenis bekend als den Driedaagschen zeeslag, zal blijken hoe hartelijk de verhouding tusschen Tromp en zijn onderbevelhebber, die nu het commando over de achterhoede heeft gekregen, is geworden.

Bijna drie maanden zijn sinds Dungeness verlopen en al dien tijd is Tromp met zijn vloot varende gebleven, ter bescherming van het Kanaal. Het zoo langdurig verblijf op zee heeft echter de gevechtswaarde zoowel van de schepen als van het volk doen verminderen, terwijl men hem uit het vaderland noch de versterking noch de munitie heeft gezonden, waarnaar hij zoo verlangend uitzag, doch wel een bevel om een retourvloot van Franschvaarders door het Kanaal naar Holland terug te geleiden.

Blake is echter geheel nieuw uitgerust op zee gekomen, profiteerend van de omstandigheid, dat, naar een berichtgever uit Londen schrijft, ‘de harten van alle der menschen daar opgericht zijn tegen de Hollanders om geen vrede te maken voor en aleer men hen geslagen heeft en de eer van het land weer verkregen, men heeft goede orde gesteld om geld te schaffen tot betaling van de vloot alsook om geen gebrek aan schepen en volk meer te lijden zooals te voren’.

Is Tromp te begeerig geweest den strijd met de Engelschen te beginnen, verleid door het voordeel van de loefpositie en het feit, dat de Engelschen, in groepen varende, groepsgewijs zouden zijn te verslaan? Hij had, bezwaard met een convooi van 150 handelsschepen, de Engelschen, die hem aanvankelijk bij de Fransche kust zochten en die hij nu ter hoogte van Portland ontmoet, nog kunnen ontzeilen en eerst de koopvaarders thuis brengen. Hij begint den 28sten Februari 1653 het gevecht, dat drie dagen duurt, maar niet den uitslag brengt, dien Tromp er van verwacht. Nog zijn den eersten dag alleen de eskaders van Blake en Deane in den strijd, eerst in den namiddag komt Monk ter versterking opzetten, maar het gebrek aan discipline bij de Hollanders doet zich in het verloop van den slag ditmaal meer dan ooit gelden. Twintig kapiteins blijven op een rij liggen zonder zich in het gevecht te begeven, op de seinen wordt niet gelet, velen laten na de anderen te ondersteunen, ordeloos wordt er gevochten en nutteloos de toch al schaarsche munitie verschoten. Sommigen voeren hun schieten op tot drie-

maal zoo snel als dat van den vijand, hun kogels doelloos verbruikend. In het duel tusschen Tromp en Blake wordt de laatste tweemaal gewond, maar de geweldige kanonnade heeft ook Tromp reddeloos geschoten, met slechts één onbeschadigden mast drijft hij midden tusschen de Engelschen en wordt eerst met moeite ontzet. De Ruyter, die op de achterhoede van Penn is aangevallen, het schip de 'Prosperous' neemt, nadat hij zijn teruggedreven volk onder de aanmoediging: 'Mannen, dat gaat niet aan! Eens erin, altijd erin!' opnieuw 'lustig' doet overspringen, doch, zelf omsingeld, het weer moet prijs geven, heeft zich ondanks zijn zware schade des avonds op het appèl bij zijn chef vervoegd, wiens vrijwel stuk geschoten schip de 'Brederode', een van onze vier 'kapitale' schepen¹⁾ een even bedroevenden aanblik biedt als dat van De Ruyter vol wrakhout van zijn masten en rondhouten. Maar Tromp komt den ander hartelijk en vol vreugde tegemoet, hem toeroepend: 'Wel, mijn Ruytertje, zijt gij daar, leef je? Welkom, mijn vriend, welkom'. Maar den tweeden dag blijkt De Ruyter's Witte Lam toch te reddeloos geschoten om nog mee te kunnen varen en het moet door een ander schip gesleept worden, hoewel het nog met zijn kanonnen aan den

- 1) De Brederode, metend 600 ton en gemonteerd met 54 stukken, was oorspronkelijk speciaal toegewezen aan Witte de With, die het schip tot zijn groote ergernis bij den aanvang van den 1sten Engelschen oorlog aan Tromp had moeten afstaan; bij Kentish-Knock, toen Tromp zelf in Holland vertoefde, liet de bemanning De With, die vóór den slag op dat schip wilde overgaan, niet aan boord toe, onder bedreiging van te zullen schieten! Eerst in den Noordschen oorlog voer De With er op in den slag - om er te sneuvelen.

strijd deelneemt. Ook den derden dag blijft Het Witte Lam op sleeptouw; wat er nog van zijn masten rest is overboord gegaan, maar men weet er Vlissingen mee te halen, zoodat het schip niet verloren behoeft te gaan.

Gedurende den slag heeft de strijd zich van Portland oostwaarts in de richting van Beachy Head verplaatst; al vechtende retireerend is de terugtocht, dien Tromp uitvoert, een beleidvol stuk werk, maar van zijn koopvaarders, die hij dekt, door ze binnen de aaneengesloten halvemaan-formatie van zijn vloot te laten varen, heeft hij er alleen 100 kunnen redden, een derde deel is door eigen onverstandigheid verloren gegaan, doordat zij, als door een panischen schrik gegrepen, in plaats van noordwaarts, in de richting van de Fransche kust zijn weggezeild, onmiddellijk achtervolgd en genomen door lichte Engelsche fregatten.

Toch is er in het land veel vreugdebeton, hoewel de Engelschen met meer recht dan de onzen van een ‘roemrijke’ overwinning mogen spreken en daarvoor dankgebeden in de kerken opzeggen. De Staten van Holland huldigen den Zeeuwschen commandeur onder de helden van den dag, zij ontvangen hem ook in plechtige zitting en danken hem voor zijn ‘manlijke dapperheid en goede conduite’ en waar de vrees niet ongegrond is, dat De Ruyter de lust mocht gaan ontbreken zich nog verder in dergelijke hachelijke ondernemingen te begeven als de zeeslagen tegen de Engelschen blijken te wezen, wordt er bij die gelegenheid nog speciaal op aangedrongen ‘bij continuatie van zijn voornoemde

getrouwheid en courage ten beste te betrachten’.

Het naspel van Portland is een proces, door Tromp en 2 van zijn officieren geleid, tegen de kapiteins, die hun plicht hebben verzuimd. Men is het nog niet gewend op de vloot, dat de dreigementen ook uitgevoerd werden; een voorbeeld te stellen acht men ditmaal onvermijdelijk, 7 kapiteins worden in den Haag gevangen gezet, twee ten aanschouwe van de vloot aan de ra opgehangen, twee gekielhaald.

En het resultaat? Grootere verliezen bij de onzen aan schepen - 20 zijn gezonken of genomen - grootere verliezen bij de Engelschen aan gesneuvelden. Maar wij moeten het voortaan opgeven onze koopvaarders door het Kanaal te zenden en zijn gedwongen deze den veel langeren omweg over Schotland, Shetland en Noorwegen te laten maken. Wat meer zegt dan het tegen elkaar afwegen der verliezen en bewijst, dat de slag de Engelschen heer en meester van het Kanaal heeft gemaakt: het is hun gelukt ons een van de ‘twee kelen’ dicht te knippen.

Meer en meer begint men in ons land te beseffen, dat, wil men niet gedwongen worden de scheepvaart geheel te staken, het zonder grootere inspanning en meer offervaardigheid niet gaat. Wel klagen de kooplieden steen en been over de hooge lasten, die hun opgelegd worden, maar men maakt thans meer haast met de 30 nieuwe ‘kapitale’ schepen, die reeds waren aanbesteed, doch wier bouw nog weinig voortgang had gevonden.

De Ruyter, die zich, na de erkenning van zijn verdiensten door den Staat, weer ter beschikking voor

een nieuwen zeetocht heeft gesteld, krijgt belangrijke verbeteringen op zijn schip, meer volk en ook meer, thans goed, 'metalen' geschut. Hij wordt ingedeeld bij Witte de With, die inmiddels hersteld van zijn ziekte, zich weer bij de vloot heeft gemeld: diens vechtlust heeft het van de eierzucht gewonnen.

Met een groote vloot van 100 schepen wagen de Hollanders het opnieuw de heerschappij op zee te winnen. Deze vloot is echter niet beter uitgerust dan een vorige, met de meeste moeite heeft men de bemanning er voor kunnen bijeen brengen, alle animo ontbreekt, de gage is te laag, de bewapening te ondoelmatig. Tromp voert weer het opperbevel, dat hij van De With had overgenomen, die om zijn 'oude wrokken' en zijn ongeliefdheid in deze critieke tijden daartoe niet de geschikte man werd geacht.

Het komt tot een slag tusschen Tromp en Monk, die het bevel voert voor Blake (daar deze nog niet geheel hersteld is van zijn bij Portland bekomen beenwond), ter hoogte van Nieuwpoort, bij de Gabbard-zandbanken - waarom de Engelschen hem ook den slag bij de Gabbards noemen -. Twee dagen, 12 en 13 Juni, duurt de strijd. Munitiegebrek bij de Hollanders dwingt dezen met verlies van 20 schepen te retireeren, temeer waar Blake thans zelf met een aantal schepen Monk te hulp komt. Er is aan beide kanten hard gevochten, den eersten dag sneuvelde de Engelsche admiraal Deane. De verontwaardiging van de Hollandsche bevelhebbers over de zoo slecht uitgeruste vloot, waardoor men de nederlaag heeft moeten lijden, is groot. De Ruyter en De With laten

zich in de scherpste bewoordingen uit; wanneer men behoorlijk van reserve-schepen met munitie was voorzien geweest, had men dit echec niet hoeven lijden. De Engelschen zijn meester van de zee en blijven het; niet alleen moeten wij feitelijk onze scheepvaart opgeven, daar de vijand thans alle routes beheerscht, wij zien nu ook onze eigen kust door de Engelschen geblokkeerd worden, wat nog niet is voorgekomen.

Deze blokkade moet worden gebroken, koste wat het koste. In het van allen handel verstoken Amsterdam is het zoo stil, 'dat het gras tusschen de straatsteenen groeit'. De ontevredenheid tegen de regeering, die reeds vroeger tot opstootjes heeft geleid: 'Wij willen een hoofd, wij willen een Prins, wij willen niet zooveel Heeren!', neemt opnieuw agressieve vormen aan. De Staten besluiten tot een uiterste krachtsinspanning: Tromp zal slag hebben te leveren, het gaat nu er op of er onder.

Ditmaal weet de gansche vloot wat er op het spel staat en na een kort, onbeslist gebleven gevecht met Monk voor Katwijk ontbrandt den 10den Augustus ter hoogte van Scheveningen en Terheide een slag, waarvan de Engelschen zelf zeiden, 'dat zij niet geloofden dat zoolang de wereld bestond er furieuzer en koppiger gevochten was' en waaraan de Hollanders hun reputatie danken, 'dat zij het gevaarlijkst zijn wanneer zij wanhopig worden'. De glazen in den Haag 'dreunden', het geschut 'ging even scherp aan of het hagelde'. Maar Monk wil thans de beslissende overwinning van dezen oorlog behalen. Viermaal passeeren de beide vloten elkaar, in

een verwoed schietgevecht vaak dicht boord aan boord gerakend, zich weer ordenend en elkaar opnieuw chargeerend. Reeds bij het eerste langs komen der Engelschen, die aaneengesloten in linie door een gaping vóór de achterhoede van de in groepenformatie van vijf eskaders vechtende Hollandsche vloot zijn heengevaren, sneuvelt Tromp, met zijn sabel in de eene en zijn kleinen verrekijker in de andere hand op de campagne, de meest blootgestelde plaats op het verhoogde achterschip - waar ook Piet Heyn sneuvelde en later De Ruyter zelf zal vallen -, door een musketkogel in de borst getroffen. Den dapperen admiraal hebben de Engelschen feitelijk zelf den grootsten lof gegeven, toen zij verklaarden, 'dat alleen de dood of verbanning van dezen man en de uitsluiting van het huis Oranje den vrede tusschen de beide landen kan herstellen'. Om zijn dood te verheimelijken laat men nog zijn vlag van opperbevelhebber van zijn grooten top¹⁾ waaien. Maar de uitwerking van de Engelsche artillerie is zoo vernietigend, dat hier en daar reeds een paniek begint te ontstaan onder de zwaar gehavende Hollanders. Tromp's tactiek was er op gericht geweest de Engelschen tegen de Hollandsche kust te drukken; nu hij gevallen is heeft feitelijk niemand de algemeene leiding, daar aan De With, rechtens zijn

- 1) De admiraal voerde zijn vlag aan den grooten top (middelste of groote mast); de vice-admiraal aan den voortop (voorstee of fokkemast); de schout bij nacht aan den kruistop (achterste of bezaansmast). Hierdoor waren ook hun rangen kenbaar. De vlag, Staten- of Princevlag geheeten, bestond later, om de sierlijkheid, ook in dubbelen of driedubbelen vorm, met smalle rood(oranje)-wit-blauwe banen.

opvolger, Tromp's sneuvelen eerst veel later bekend wordt. Toch blijven de beide vloeten nog op elkaar inloopen, ten laatste zakt, in een mêlée, vriend en vijand al strijdend dooreen naar den Maasmond af. Nog bij het vierde passeergevecht is De Ruyter, die den linkervleugel commandeert, op zijn post gebleven, de gewonde Evertsen, commandant van het centrum, heeft zich reeds eerder uit den strijd moeten terugtrekken; ten slotte geeft ook De Ruyter het bevel zich met zijn reddeloos geschoten schip te laten wegsleepen. Later is hem euvel genomen, dat hij het gevecht verliet, en niet op een ander schip overging, de situatie bleek echter zoo geworden, dat hij, naar zijn zeggen, 'dan op een vijandelijk schip had moeten overgaan'. Hoewel de With nog gedaan heeft wat hij kon en met eenige schepen de Engelsche aanvallers bleef afslaan, is de Staatsche vloot onder zware verliezen geweken. Maar ook de zwaar beschadigde Engelsche vloot kan de zee niet meer houden en keert naar haar eigen havens terug. Daarmede was, hoewel wij de overwinning niet behaalden, de blokkade feitelijk gebroken.

Over het beleid in den slag wordt echter tusschen de verschillende bevelhebbers van onze zijde nog menig hartig woord gesproken. De With klaagt wederom over het gedrag der beide Zeeuwen De Ruyter en Jan Evertsen. Hun handelingen worden echter na onderzoek gebillijkt door de Statengeneraal en zij worden bedankt voor hun 'aangewende devoiren'.

Meenen de Hollanders echter over den uitslag van den strijd niet ontevreden te mogen wezen, al

was deze met den dood van Tromp te duur betaald, een correspondent uit Londen berichtte reeds den 12den September:

‘Ik geloove de quaestie aan wiens zijde de laatste victorie is gevallen is nu gedecideerd, zelfs in den Haag, hebbende alreeds gezien de wederkomste van de geheele Engelsche vloot op uw kusten, 59 van dezelve zijnde uit geweest alreeds 12 of 13 dagen binnen gezicht van het Vlie en hebben opgezonden 11 of 12 goede prijzen, genomen zoo zij kwamen van de Sont.’

De Engelschen hebben het jaar 1653 ‘annus mirabilis’ van hun marine genoemd en inderdaad, in dat jaar zijn de Hollanders in drie groote bataljes ter zee geslagen en is het overzicht van hun vloot op de onze gebleken.

Wij wenschen het einde van dezen voor ons zoo funesten strijd. Bij onderhandelingen over den vrede, door de Staten van Holland reeds onder Johan de Witt, in Juli raadpensionaris van Holland geworden, op eigen initiatief ingeleid, blijkt, dat ook de Engelschen wel geneigd zijn den strijd te staken. Feitelijk heeft de oorlog voor dezen reeds tot het doel geleid: de beheersching van de zee en zware schade, ja momenteele vernietiging van den Hollandschen handel. Zij kunnen thans hun voorwaarden dicteeren; de vernietiging van den Hollandschen Staat wenscht de inmiddels Protector geworden Cromwell, met Puriteische bedroefdheid over den ‘broedermoord’, niet, slechts waarborgen, dat deze geen gevaar voor den Engelschen meer zal opleveren door een herstel van het huis van Oranje, dat de verwante Stuarts bij een poging in Engeland weer aan de

macht te komen, zou kunnen gaan steunen. Deze verzekering wil hij in de vredesartikelen vastgelegd hebben en voor De Witt, die bij de besprekingen de leiding heeft, vormt zij zeker geen bezwaar: de Oranjes zijn immers de macht, die hij voor zich en den Staat het meest ducht. Toch verlopen de onderhandelingen nog niet vlot, beide landen gaan voort met hun oorlogstoerusting. De Ruyter vaart mee in den convooitocht van Witte de With naar het noorden, doch de Novemberstorm ontredert de vloot en de koopvaarders en laat er zooveel vergaan, dat 'nooit in een batalje zooveel schade is geschied'. De uitrustingen, hoewel de vloot met de 30 inmiddels afgebouwde nieuwe oorlogsschepen is versterkt, ondervinden ook last van de geschillen tusschen Holland en Zeeland over het opgeven van het Kanaal, die de zoo hoognoodige invoering van een nieuwe 'Staat van Oorlog te water' ophouden, en onder deze omstandigheden is het een uitkomst, dat de vrede tusschen Engeland en de Republiek der Zeven Provinciën eindelijk gesloten kan worden, tijdig genoeg om de door de Engelschen beraamde vlootaanslag op onze Noord-Amerikaanschen kolonie Nieuw-Nederland te verhinderen. Den 15den April 1654 is het Tractaat van Westminster geteekend, waarbij in zooverre de status quo ante gehandhaafd blijft, dat wij geen overzeeschen gebiedsafstand behoeven te doen - al hebben de Portugeezen van onze moeilijkheden geprofiteerd door geheel Brazilië op ons terug te veroveren -, doch wij feitelijk aan Engeland alle 'avantage' laten. Onze scheepvaart is ontredderd, meer dan 1500 handelsvaartuigen met

een waardevolle lading zijn als prijzen door de Engelschen genomen, volgens hun zeggen tweemaal zooveel als hun geheele eigen handelsvloot bedraagt, terwijl wij nu ook nog van hen moeten hooren, ‘dat de Engelschen zonder ons toedoen en onze hulp door de geheele wereld konden trafiqueeren, maar dat wij dit zonder hun vriendschap niet konden continueeren’, en ook de schadelijke zoowel als de vernederende toestanden blijven voor ons bestaan: de Acte van Navigatie en de eisch, die in Mei 1652 het incident voor Folkestone veroorzaakte: ‘dat in de Brittannische zeeën de schepen van de Hollandsche Republiek de vlag van den top van den mast hebben te strijken’.

Eén voordeel heeft ons deze 1ste Engelsche oorlog gebracht: hij is voor ons een, overigens dure, leerschool geworden, wat er aan de vloot haperde en hoe wij deze dienden te verbeteren. In dat opzicht zijn wij sterker uit den strijd gekomen: onze nederlagen hebben ons gestimuleerd tot den snellen aanbouw van totaal 60 nieuwe ‘kapitale’ schepen, voorjaar 1655 gereed, en reeds in den volgenden oorlog, dien tegen de Zweden, blijkt het leergeld, dat wij betaalden, niet tevergeefs betaald.

Van Zweden tot de Restauratie

VIII

Nog vóór het einde van den 1sten Engelschen oorlog was er een belangrijke wijziging gekomen in de dienstverhouding van De Ruyter tot 's lands vloot.

De noodzaak de door ons ter zee geleden 'disastres', toen de vrede nog op zich liet wachten, zoo goed mogelijk te herstellen, had doen besluiten de hoognoodige eenheid in de leiding van de vloot, die tot nog toe ontbrak, tot stand te brengen door aan haar hoofd een luitenant-admiraal te plaatsen, aan wien allen, zonder verder te kunnen krakeelen over den voorrang, voortaan onderworpen zouden blijven. Daar het kiezen van zulk een man uit het midden der reeds bevelvoerenden, mede door den onderlingen naijver der provinciën, niet doenlijk scheen, droeg men de leiding aan een buitenstaander op, n.l. den ruiters-kolonel Baron Van Wassenaar van Obdam. De keuze was niet zoo zonderling als hij aanvankelijk lijkt, veelal werden landofficieren op de vloot aangesteld, de Engelschen hadden niet anders gedaan bij het aanstellen van hun vlootvoogden,

ook bij de Franschen kwam later d'Estrées uit de rangen van het landleger voort. (Maar daarom was iedere admiraal, die uit het landleger voortkwam, nog geen goed admiraal). Natuurlijk hadden zulke opperbevelhebbers als hun adviseurs bekwame zeelui naast zich, en ook Obdam dacht men nu zulk een adviseur toe en wel in den persoon van den commandeur De Ruyter, wien de Staten van Holland lieten vragen of hij bereid was als diens 'assistent' op te treden.

De Ruyter blijkt echter niet het minste vertrouwen te hebben in zulk een 'leiding' en bedankt voor de eer. Hij, tot nog toe 'extraordinaris' commandeur, wordt nu aangezocht zich beschikbaar te willen stellen voor vice-admiraal van de Admiraliteit van Amsterdam. Hier heeft hij aanvankelijk ook geen ooren naar, eigenlijk wenscht hij niets liever dan op zijn leeftijd, 'na veel zwervens' tot rust te komen, maar laat zich ten slotte overhalen voor een bespreking naar den Haag te gaan.

Hier ontmoet hij voor de eerste maal den sinds Juli 1653 raadpensionaris van Holland geworden Johan de Witt. De Witt, volijverig voor de 'zaken' van de vloot, reeds kort na den aanvang van den 1sten Engelschen oorlog voorzitter van de Commissie voor de Zeezaken, welbespraakt en zeer minzaam jegens den stuggen, volkschen zeeman, die ondanks zijn kalmen eenvoud tegenover hooger geplaatsten toch nog steeds iets heeft behouden van den eerbied van den volksman voor de Heeren van het Gezag, weet De Ruyter te bewegen in dienst van de Amsterdamsche admiraliteit te treden, en deze legt den

2den Maart als zoodanig zijn eed voor de Staten van Holland af.

Daarmede is De Ruyter definitief in dienst van 's lands vloot overgegaan. In den 1sten Engelschen oorlog vertoeft hij echter niet meer in zijn nieuwen rang op zee; hoewel nog in Maart 1654 aangezegd zich gereed te maken voor een tocht met een nieuw samengestelde vloot, beëindigt in April de vrede alle verdere hostiliteiten.

Zijn nieuwe functie vergt van De Ruyter, dat hij zich thans met zijn gezin te Amsterdam heeft te vestigen en dat hij Vlissingen moet verlaten¹⁾. Gaarne vertrekt hij niet, met de verhuizing maakt hij daarom ook geen haast; eerst in het voorjaar van 1655 betreft hij zijn nieuwe woning op het Nieuwe Waals-eiland, een gehuurd huis aan de tegenwoordige Prins Hendrikkade, thans No. 131, doch waarin hij, na het later gekocht te hebben, zijn verdere jaren zal blijven wonen.

Hebben wij vrede gesloten met Engeland, met Portugal zijn wij nog altijd in oorlogstoestand over Brazilië, en ook om de vele Moorsche en Fransche kapers, die in de Middellandsche Zee loopen, blijven wij gedwongen onze koopvaarders onder gewapend geleide te laten varen. De stemming van Frankrijk, onze bondgenoot tegen Spanje, zonder wien wij in 1648 den vrede van Munster sloten, is jegens ons ook niet al te best en bij den nog voortdurenden oorlog tusschen beide geraken onze handelsschepen nog al eens in het gedrang. Dit alles is voor de Staten

1) Hij woonde daar in een gekocht huis in de Lange Nieuwstraat No. 13, niet No. 29, zooals eerst aangenomen is.

aanleiding De Ruyter met een eskader naar de kust van Portugal en naar de Middellandsche Zee te zenden en ook voor Salee aan de Barbarijsche zeeroovers 'de vlag eens te gaan vertoonen'.

Van Juli 1655 tot Mei 1656 heeft De Ruyter daar gekruist, verscheidene Moorsche roofschepen vernietigd en genomen en circa 100 zich op deze bevindende Christenslaven bevrijd. Met een aantal van Spanje terugkeerende koopvaarders huiswaarts varende, wordt hij in het Kanaal aangehouden door een Engelsch eskader, dat, daar Cromwell een geschil had met Spanje, de Spaansche goederen als contrabande beschouwde en onze schepen naar Duins voor een onderzoek wil opbrengen. De Ruyter antwoordt den Engelschen admiraal 'dat hij niet te Duins, maar te Amsterdam thuis hoort' en dat hij 'vijandelijk zal aantasten' wanneer de ander hem niet ongehinderd laat doorvaren. Blijkbaar niet van zins een incident uit te lokken laat de Engelschman hem passeeren.

Spoedig na zijn terugkomst in het vaderland wordt De Ruyter op een vloot onder Van Wassenaar van Obdam naar de Oostzee gezonden voor een demonstratie tegen de Zweden, die door hun belegering van Dantzig onzen Oostzeehandel te veel last bezorgen en het vrije verkeer met deze voor ons belangrijke handelsstad verhinderen. Hoewel de verwikkelde toestanden in de Oostzee twee jaar later tot den Noordschen oorlog zullen leiden, blijft het ditmaal nog bij louter vlagvertoon, daar de Zweden, mede onder pressie van de aanwezige Staatsche vloot, een verdrag met Denemarken afsloten, waarbij zij van hun plannen afzagen.

December 1656 krijgt De Ruyter opdracht een 80-tal koopvaarders naar de Middellandsche zee te convoieeren. In zijn orders staat vermeld, dat hij tevens tegen de Portugeesche, Moorsche, maar ook tegen de Fransche kapers heeft op te treden.

Dit laatste leidt tot een misverstand en tot een incident met de Franschen, dat bijna een oorlog tengevolge heeft. Want De Ruyter heeft in de Middellandsche Zee twee Fransche schepen vermeesterd, die hij voor kapers hield, doch in werkelijkheid Fransche Koningsschepen bleken te wezen, die voor Frankrijk, dat in oorlog was met Spanje, troepen hadden vervoerd, wat de ander echter niet wilde gelooven. Inderdaad waren deze schepen door particulieren te Toulon voor kaperij uitgerust; echter, voor het vervoeren van troepen stonden zij in dienst van den koning. Het geval is dus nogal ingewikkeld en een en ander brengt veel wederzijdsch geschrijf tusschen de Hollandsche en Fransche regeeringen met zich mee, temeer, daar Frankrijk zich uiterst beleedigd toont; de Fransche koning, Lodewijk XIV, verstoord over deze 'témérité sans exemple', gelast beslag te laten leggen op alle Hollandsche koopvaarders in Fransche havens en wil met een vloot tegen De Ruyter opereeren. Deze krijgt nu ook order uit Holland de beide veroverde schepen uit te leveren en de gevangenen los te laten, waarmee het incident als geëindigd wordt beschouwd.

Maar nu beginnen de toestanden in het Oosten, in de Oostzee opnieuw de aandacht van onze regeering te vragen.

In het Oosten, met de landen rondom de Oostzee, waar wij onzen hout- en graanhandel hadden, bleven onze belangen politiek nog zeer ingewikkeld. Wij hadden eerst, in 1644, de Zweden tegen de Denen geholpen, doch thans dreigde van Zweden het meest te duchten gevaar voor onze handelsbetrekkingen met het Oosten. Maar wij wenschten daar niemands overwicht, wij wisten precies wat wij te wachten hadden als Zweden in staat kon wezen de Sont voor ons ‘dicht te knijpen’, gelijk de Engelschen het vroeger met het Kanaal hadden gedaan. Na ons met het zwakkere Denemarken in 1657 gesloten alliantieverdrag kon de Hollandsche gezant te Kopenhagen, van Beuningen, zeggen, ‘dat de houten sleutels van de Sont in de haven van Amsterdam lagen’. Toen Zweden, in 1658 opnieuw in een oorlog met Denemarken gewikkeld, zooveel voordeel behaalde, dat het zelfs het beleg voor Kopenhagen kon slaan en deze stad met zijn vloot blokkeeren, bleven wij geen lijdelijk toeschouwer. Wij besloten den Deenschen koning op diens verzoek met een vloot te hulp te komen. Edoch, Zweden had een handelsverdrag met Engeland; reeds vóór den 1sten Engelschen oorlog hadden de Engelschen gepoogd de Zweden tot een agressief optreden tegen de onzen te bewegen. Engeland had, wegens de uitbreiding van zijn handel tot de Oostzee, ook belang bij de zaak. Gingen wij dus tegen Zweden militair opereeren dan hadden wij de mogelijkheid onder oogen te zien, dat Engeland eveneens geen lijdelijk toeschouwer zou blijven.

Doch ditmaal aarzelden de Staten niet zoo lang als zij het eertijds tegenover Engeland hadden gedaan.

Wij zonden een vloot uit onder Van Wassenaar van Obdam, die de Zweden desnoods met geweld moest dwingen het beleg van Kopenhagen op te breken. De Ruyter zou zich na zijn terugkeer uit Portugal met zijn schepen erbij voegen. De vloot voer in October 1658 tegen de Zweden. Dezen waren besloten met een vloot onder admiraal Wrangel ons den doortocht door de Sont te beletten, de Zweden werden echter verslagen. Aan onze zijde sneuvelde Witte de With op zijn schip de 'Brederode', dat in dezen slag zonk. De vernietiging van de Zweedsche vloot was weliswaar niet volkomen, maar deze was toch genoodzaakt het beleg van Kopenhagen op te breken. Maar nu besloten ook de Engelschen zich er mee te bemoeien, die aanvankelijk nog als bemiddelaar tusschen Zweden en Denemarken waren opgetreden. 'Het is een schande', zeiden zij, 'dat wij stil thuis zouden zitten met onze handen in onze zakken, terwijl de Hollanders met zoo'n groote vloot in de Sont zijn gegaan' en in het voorjaar van 1659 rustte Richard Cromwell, die zijn vader, in 1658 overleden, was opgevolgd, een Engelsche vloot uit die naar de Oostzee had te gaan, onder bevel van Mountagu.

Intusschen bleef de Hollandsche vloot in de Deensche wateren.

Toen het voornemen der Engelschen bekend werd, besloten de Staten om De Ruyter met een sterkere vloot dan aanvankelijk hun plan was naar de Oostzee te zenden. In Holland terug, zou hij reeds in December Obdam zijn gaan versterken, doch om den zwaren ijsgang hield men hem nog thuis.

Den 23sten April gaat De Ruyter met niet minder dan 83 schepen, groote en kleine, en 4000 man hulptrouwen onder zeil. Hij heeft zijn nauwkeurige instructies hoe te handelen als hij in het Oosten de Engelschen ontmoet, die daar reeds midden April zijn aangekomen; hij heeft dan te verwijzen naar Obdam, die tekst en uitleg zal geven. Bij Kaap Skagen ontvangt hij van Mountagu een brief, dat onderhandelingen gaande zijn, door bemiddeling van Engeland, over een vrede tusschen Zweden en Denemarken en dat de Hollanders niet tusschenbeide mogen komen. De Ruyter wantrouwt echter de bedoelingen der Engelschen, zijn opdracht is zich met Obdam te vereenigen. De Engelschen besluiten nu na gehouden krijgsraad 'over de beste wijze om deze vereeniging te verhinderen'. Maar onverwachts ontspant zich de situatie, in Engeland is door het aftreden van Richard Cromwell de politieke wind gedraaid, de eerste voorbereidingen voor een restauratie der Stuarts doen zich gelden en Mountagu wordt aangezegd 'zich vriendschappelijk jegens de Hollanders te gedragen' en neutraal te blijven.

De Ruyter's aandeel in den Noordschen oorlog bepaalt zich voornamelijk tot de bezetting van Funen, de beschieting en verovering van Nyborg, daarbij van de landzijde door de Denen ondersteund, en de blokkade van de Zweedsche vloot in Landsrona. In naam wordt hij door de Deensche vloot geassisteerd, maar de samenwerking met den Deenschen admiraal Bjelke geeft hem aanleiding, zich, volgens een ooggetuige 'de haren uit zijn hoofd te

trekken van boosheid'. Als het hem gaat verdrieten helpt hij zelf bij alles persoonlijk mee, slaat de hand aan de touwen, springt 'gehabiteerd als een bootsgezel' met de landingstroepen in een sloep en als de Zweden 'zoo sterk in onze boots en saloepen schieten, dat er al eenig volk begon te snevelen', roept hij aanmoedigend: 'Valt aan, mannen, valt aan of ge zult allemaal vermoord worden'. Aan de eigenlijke krijgsbedrijven besteedt hij in zijn journaal maar weinig woorden. Over den aanval en verovering van Nyborg, dat door 4000 Zweden met veel ruitery bezet werd gehouden en die twee dagen duurde, lezen wij niet veel meer dan, den 24sten November: 'Op dato verstond ik (dat) de avantgardes van de Zweden geslagen waren; tegen den middag begonnen (wij) hard te schieten op Nyborg. Wij zagen de onzen tegen de Zweden chargeeren, tegen den donker hield 't op. De vijand brandde zeer en lagen (wij) zoo dien nacht tot den 25'. Daarop, den 25sten November: 'Ik zeilde voort het gat in tot dicht bij de stad Nyborg en (wij) schoten de stad en de ruitery zoo fel, dat zij sito een trompetter aan boord zonden en baden om kwartier, zoodat wij goddank nu in 15 dagen meester van geheel Funen zijn geworden'.

Over de plundering van de veroverde stad door de Deensche, Poolsche en andere vreemde troepen, die hij niet heeft kunnen verhinderen, alleen beletten, dat de Staatschen er aan deelnamen, schrijft hij aan de Staten-generaal met verontwaardiging: 'Zoo ziet men, dat de oorlog alles verslindt'.

Hierna wordt niet veel van belang meer door de

onzen verricht. Het ijs belemmert de verdere operaties en aan den oorlog komt een plotseling eind door den dood van den Zweedschen koning, die 23 Februari 1660, 'uit hartzeer, zeggen sommigen', overlijdt. De Ruyter heeft zich van verdere vijandelijkheden tegen de Zweden onthouden en 6 Juni wordt te Kopenhagen de vrede tusschen Zweden en Denemarken gesloten. De Deensche koning Frederik III ontvangt De Ruyter bij zich, schenkt hem een eereketting met medaille en verheft hem, ten dank voor zijn verrichtingen, in den Deenschen adelstand. Het wapen, dat hem wordt verleend, met een daaraan verbonden jaargeld van 800 rijksdaalders, is gevierendeeld, boven, links en rechts, een wit kruis op een rood veld en een geharnaste ruiter, beneden een wit admiraalschip en een kanon met drie kogels. Zijn eenvoud, zijn wat linksche, volksche manieren, geven een Deensch ooggetuige, blijkbaar teleurgesteld over den 'held', in de pen, dat de Hollandsche admiraal 'een dapper man is, maar om mee te spreken als een kind'.

Hadden wij verwacht, dat de restauratie van het huis Stuart, inmiddels met den terugkeer van Prins Charles Stuart, den 2den Juni 1660 uit Scheveningen naar Engeland overgevaren en tot Karel II gekroond, een feit geworden, een voor ons gunstige wending in de gezindheid der Engelschen jegens ons zou bewerkstelligen, dan werd het een teleurstelling. Het is niet onmogelijk, dat de koning zelf zich de bij ons genoten gastvrijheid wel wilde herinneren, maar dan heeft hij niets vermocht tegen den geest, die ten oor-

log bleef drijven en die steun vond bij zijn eigen broeder, den Hertog van York (den lateren James II), 'Lord High Admiral' van de vloot, die, zelf bij vele handelsondernemingen geïnteresseerd, het met de kooplieden van Londen eens was, 'dat de Engelsche handel nooit tot bloei zou komen, tenzij die van de Hollanders door een oorlog was geknot'.

Inderdaad, onze handel had zich geenszins door den Engelschen laten overvleugelen, hij was nog toegenomen; ook overzee, in Oost en West, breidden de Hollandsche invloedssferen zich uit.

De concurrentiestrijd, bij den 1sten Engelschen oorlog nog om de handelsmacht in Europa uitgevochten, had zich nu naar de koloniale gebieden verplaatst. In Amerika, maar vooral op de Westkust van Afrika, botsten beider belangen steeds feller op elkaar. In Guinea, het rijke land voor ivoor, stofgoud en den slavenhandel, poogden de Engelschen steeds verder door te dringen; maar hardnekkig verdedigden wij daar het ons toegeëigend monopolie, ons reeds door de Denen en Zweden betwist. Wij lieten ons niet imponeeren door de hooghartige koningspolitiek, die het Engeland van de Restauratie bedreef, als het meende, dat het woord van den koning macht beduidde, wanneer ons eenvoudig in West-Afrika werd aangezegd, dat Engeland daar het monopolie had. Macht moest door kracht eerst overtuigend gemaakt worden. Maar voor landen met een groot koloniaal bezit en behoefte aan goedkoope werkkrachten voor hun koloniën in Amerika werd het langzamerhand een urgent belang meester te wezen in de slavengebieden.

In de koloniale politiek lieten de Engelschen hun 'Royal Company' de vrije hand. Officieel stelde de regeering zich niet verantwoordelijk voor wat deze ondernam tegen de Hollanders, in het geheim ondersteunde zij het.

Wanneer Sir Robert Holmes met eenige schepen naar de kust van Guinea vaart met het plan de Hollandsche vestingen aldaar met geweld te nemen, heeft hij daartoe z.g. officieel geen instructie. Slechts het beschermen van de Engelsche belangen daarginds is hem opgedragen. Maar in het voorjaar van 1664 vallen achter elkaar, na een beschieting, al onze forten en factorijen hem in handen; middelen om geweld met geweld te keeren hebben wij daar niet, voor onze West-Indische Compagnie is haar bezitting aan de Guineesche kust verloren.

Wij kunnen dat niet toelaten. Reeds in Maart 1664 hebben de Engelschen, z.g. uit represaille voor ons optreden in Afrika en in de Oost, de nimmer door hen erkende Hollandsche vestiging in Noord-Amerika, Nieuw Nederland, bezet en de hoofdstad Nieuw Amsterdam ter eere van den Hertog van York, die de Engelsche belangen daarginds krachtig steun verleent, terstond herdoopt in New York. Maar het verlies van het Afrikaansche Guinea weegt voor ons zwaarder, jaarlijks varen meer dan 200 van onze schepen geregeld ter Guinée-vaart, wij zijn thans van plan terug te nemen wat de ander ons ontnam.

Doch om dit te doen gelukken moet het geschieden zonder dat de Engelschen er voorkennis van hebben, om hun niet inmiddels gelegenheid te geven onze voorgenomen herovering door

het uitzenden van een sterkere vloot te beletten.

In de Middellandsche zee kruist De Ruyter met 18 schepen ter bescherming van onzen handel tegen de Barbarijsche zeeroovers, ditmaal in het bijzonder die van Algiers, de 'Turcken', zooals hij ze noemt. Bij zijn binnenlopen te Malaga krijgt hij den 1sten September per expressebrief de geheime orde, om, daar hij het dichtst in de buurt is, zich met zijn eskader naar de kust van Guinea te begeven en den Engelschen te ontweldigen, wat dezen zich zonder recht hebben toegeëigend. Om den indruk te vermijden, dat de expeditie tegen Engeland zelf gericht zou wezen, mag hij geen Koningsschepen aanvallen of vernielen, ook wordt hem gelast, dat hij het doel van zijn tocht eerst op zijn schepen bekend mag maken wanneer hij reeds onderweg is, om ieder uitlekken daarvan te voorkomen.

De Ruyter is reeds tijdens zijn verblijf in de Middellandsche zee langeren tijd ziek geweest. Nog moet hij vaak rust houden in zijn hut, maar hij is er de man niet naar de dingen aan anderen over te laten. Door zijn ongesteldheid prikkelbaarder dan gewoonlijk geeft hij zijn onderbevelhebbers aanleiding in hun journalen te klagen over 'het knorren' van hun admiraal en eens, later, hebben zij zelfs openlijk verzet aangeteekend, zoodat de fiscaal er aan te pas moest komen. Maar ziek of niet ziek, De Ruyter is besloten de gekregen opdracht zelf uit te voeren.

In September 1664 heeft hij met zijn schepen de Middellandsche zee verlaten en is op weg. 'De Witt wil niet bekennen, waar De Ruyter zich bevindt', schrijft de Engelsche gezant Downing uit den Haag.

Op zijn reis naar Guinea levert De Ruyter een merkwaardig staaltje van stuurmanskunst, resultaat van zijn veeljarige praktijk, toen hij nog als vrachtvaarder zijn lange tochten maakte, wanneer hij, zonder van behoorlijke kaarten te zijn voorzien, nochtans zeer goed zijn weg vindt. Hij ontwijkt vreemde vaartuigen en voert geen vlaggen 'om niet bekend te zijn'. Zijn verschijnen, in October, voor het eiland Goeroe, bij Kaap Verde, het eerste der door de Engelschen bezette punten, geschiedt dan ook geheel onverwachts, hij overweldigt de daar liggende schepen van de Engelsche Royal African Company en op de vraag van den gouverneur van het fort: wat dat heeft te beduiden, antwoordt hij, dat er geen oorlog met Engeland is, maar dat diens Royal African Company heeft genomen wat haar niet toebehoort en dat hij het nu terug komt nemen. Met zijn landingstroepen gaat hij aan wal en verlangt van den gouverneur de overgave van alle forten en sterkten op het eiland. Er ligt op de reede een Koningsschip. De Ruyter laat informeeren welke houding het denkt aan te nemen, want tegen Engeland heeft hij niets in den zin. De ander verklaart, wellicht ook omdat hij voor een overmacht staat, dat hij zich onzijdig zal houden. Na twee dagen bedenktijd capituleert de gouverneur van de Royal African Company en laat alles wat aan deze toebehoort in handen van De Ruyter.

Er staat in Brandt een aandoenlijk verhaal van een negerkoning, die als jongen De Ruyter's maat in Vlissingen was geweest en daar Jan Kompanie heette, doch nu zijn vroegeren Hollandschen vriend als admiraal hier terugvond en hem hartelijk kwam be-

groeten. Hiervan maken echter noch De Ruyter noch een van zijn onderbevelhebbers in hun journalen melding.

In Januari 1665 is de vloot voor de kust van Guinea. De eerste aanval geldt het fort van Tacorary, dat spoedig de witte vlag hijscht en na de ontruiming door de Engelschen op raad van den voormaligen Hollandschen gouverneur Valkenburg, opdat de vijandelijk gezinde negerbevolking het niet kan bezetten, wordt opgeblazen. Als laatste sterkte der Engelschen valt ten slotte in Februari het fort van Cormantijn. Op Cabo Cors na, heeft De Ruyter thans alle vroegere bezittingen van de West-Indische Compagnie heroverd. Daar hij nog een tweede opdracht heeft, n.l. om met zijn schepen naar Amerika te gaan en daar de Engelschen te verdrijven, waar zij zich op kosten van onze West-Indische Compagnie hebben neergezet, en zoo mogelijk ook Nieuw Nederland te heroveren, ziet hij er van af zich nog langer aan de Goudkust op te houden, temeer waar hij nog slechts voor 14 dagen van leeftocht is voorzien en laat Cabo Cors verder ongemoeid.

De Engelschen hebben inmiddels van De Ruyter's aanslag op Guinea gehoord en rusten inderhaast een vloot uit, die onder Prins Robert naar Afrika heeft te gaan. De verhoudingen tusschen Engeland en de Republiek waren echter langzamerhand zoo gespannen geworden, dat men Prins Robert ten slotte toch niet dorst te laten vertrekken, daar deze in de Europeesche wateren eerder noodig kon wezen. Met den aanval op de Hollandsche Smyrnafloot, die, op retour naar het vaderland, bij Cadix door een

Engelsch smaldeel onder Allin werd aangetast, toonde Engeland thans openlijk, dat het den oorlog als begonnen beschouwde. Daarop verklaarden de Staten alle Engelsche schepen buit, hoewel het Parlement ons eerst in Maart de Engelsche oorlogsverklaring zond, ‘van wege de injuriën, affronten en rooverijen, gepleegd door de Oost- en West-Indische Compagnie en andere onderzaten van de Vereenigde Provinciën aan de schepen, goederen en personen van onze onderzaten’. Den Engelschen was dit uit het hart gegrepen, de oorlogsverklaring werd ‘met roepen en springen’ begroet.

Bij zijn afvaart uit Afrika is De Ruyter opnieuw lijdende geweest, aan bloedvinnen en roode hond. Op weg naar St. Christoffel verneemt hij, dat de oorlogstoestand met Engeland thans officieel is ingetreden. Ondertusschen is hij doende geweest daarginds eenige van onze door de Engelschen bezette punten terug te veroveren. Zijn aanval op Barbados wordt echter afgeslagen, daar de Engelschen het eiland in te goeden staat van tegenweer hebben gebracht. Naar Nieuw Nederland gaat hij niet meer, daar hij zich, bezwaard met een vrij aanzienlijken buit aan veroverde schepen, goederen, olifantstanden, goud en geld, niet meer aan een nieuwe expeditie wil wagen en besluit, de veilige route om Schotland heen en langs de Noordsche kust volgend, naar het vaderland terug te keeren, ook veronderstellend, dat men hem daarginds wel eens noodiger kan hebben dan hier in Amerika. Welke veronderstelling juist blijkt. Want er wordt reikhalzend en in angst om zijn behouden thuiskomst naar hem uitgezien.

De Ruyter in gevecht met de Koningsschepen IX

Bij Lowestoft is den 13den Juni 1665 de grootste vloot, waarmee de Republiek nog ooit uitkwam, 103 oorlogsschepen, verdeeld in 7 eskaders en bewapend met 5000 stukken geschut en 21600 matrozen en soldaten, door de Engelschen onder den Hertog van York ontstellend geslagen. Het admiraalsschip met den opperbevelhebber, den luitenant-admiraal Wassenaar Obdam, aan boord, vloog in de lucht, nog twee luitenant-admiraals, Kortenaer en Stellingwerf, sneuvelden; de verwarring onder de slecht gedirigeerde eskaders, doordat drie der onderbevelhebbers ieder de vlag van opperbevelhebber in hun grooten top plaatsten¹⁾, werd op het moment, dat het Lord Sandwich (Mountagu) gelukte door te breken, zoo groot, dat het meerendeel der schepen zonder behoorlijk in het

- 1) Men had het officierenkorps zeer uitgebreid: op de vloot commandeerden thans in plaats van één, de opperbevelhebber, vijf luitenant-admiraals, van iedere Admiraliteit een, die, wanneer degene uit hun midden, die als opperbevelhebber was aangewezen, sneuvelde, zich ieder, zijn gelijke in rang, rechtmatig als zijn opvolger beschouwden.

vuur te zijn geweest, op de vlucht sloeg. Slechts enkelen, zoals de onvervaarde Cornelis Tromp, de zoon van den grooten Maarten Harpertsz., hadden zich bijkans reddeloos gevochten, maar bij het meerendeel kon men zelfs geen sporen van den strijd vinden; sommigen hadden niet eens de sponnen van hun kanonnen genomen.

Al waren dan de verwachting en de zooveel grootere geestdrift dan den eersten keer, waarmee men ditmaal den strijd met de Engelschen had opgenomen - het groot aantal mannen voor de schepen was vrijwel geheel uit vrijwilligers verkregen - teleurgesteld geworden, het getuigde van de energie hier te lande, dat men zich niet ontmoedigd door het catastrophaal begin van den oorlog terneer liet slaan en koortsig aan het werk ging om het geleden echec te herstellen. Vooral Cornelis Tromp, thans met het opperbevel belast, had hierin de leiding. Men was er feitelijk, gezien de omstandigheden, nogal genadig afgekomen, mede dank zij een aarzelende en resultaatlooze vervolging door den vijand, waardoor de vloot op haar vlucht naar Texel weinig te lijden had gehad.

Maar het is een algemeene verlichting, als De Ruyter den 6den Augustus met zijn schepen, waarbij 5 veroverde Engelsche koopvaarders, behouden de haven van Delfzijl binnenkomt, met groote blijdschap ontvangen. 'De menschen, mannen en vrouwen', schrijft Brandt, 'kwamen bij honderden, ja bij duizenden van uur tot uur in de vloot en op De Ruyter's schip, waar vele (8) Engelsche vlaggen, tot eeretekenen van overwinning achter uit steken, om hem te begroeten en te verwelkomen'.

Johan de Witt drijft nu door, dat deze, tegelijk met zijn verheffing tot luitenant-admiraal van Holland en West-Friesland, tot opperbevelhebber van de vloot wordt benoemd; voor den luitenant-admiraal Cornelis Tromp, die nu voor den later gekomen luitenant-admiraal De Ruyter wordt gepasseerd, iets wat zijn eerzucht, mede omdat hij bij Lowestoft een der weinigen is geweest, die de eer van de Hollandsche vlag hebben opgehouden, moeilijk kan verkroppen: ‘Wat! Ik krijg de slagen en de ander, die pas den volgenden dag gekomen is, gaat met de eer strijken!’ en het heeft de kiem gelegd voor wat tot zijn jegens den ander betoonde baloorigheid zal uitgroeien¹⁾.

Echter, Johan de Witt, hoewel door zijn toedoen, daar hij Wassenaar Obdam niet had willen passeeren, heimelijk hopen, dat deze, ‘ziekelyk en impotent’, zelf ontheffing van zijn functie zou vragen, de catastrofe van Lowestoft is gebeurd, blijft, vol trots op zijn werk, zijn ‘kostelyke vloote’, er van overtuigd, dat een nauw contact tusschen de leiding op zee en die te land moet worden in stand gehouden en heeft daartoe drie gedeputeerden der Statengeneraal naast den admiraal op de vloot geplaatst, ‘commissarissen met de autoriteit van den Staat’, met wie De Ruyter heeft te overleggen alvorens zijn besluiten te nemen: deze had dus de handen niet vrij

1) Tot het besluit Tromp te passeeren had ook diens Oranjegezindheid bijgedragen. Vivien schreef aan Johan de Witt, dat Tromp ‘niet alleen onverstandig en capricieus was, maar ook groote malitie toonde’; hij oordeelde hem ‘een dangereus mensch, die niet alleen voor deze expeditie, maar voor altijd buiten emplooi moest worden gelaten’.

om naar eigen inzicht te handelen, al zijn de regeeringsafgevaardigden, waaronder eerst de Witt zelf, later diens broeder Cornelis, in werkelijkheid zoo verstandig geweest aan zijn inzicht het hunne ondergeschikt te maken.

De Ruyter heeft, na een inspectie te Texel, de vloot, medio Augustus weer zeewaardig en thans 93 oorlogsschepen, 12 branders en kleinere vaartuigen tellend, in drie eskaders verdeeld en is naar Bergen opgezeild om de daar voor de Engelschen binnen gelooopen retourvloot van Oost-Indiëvaarders te gaan afhalen. Op de terugreis verstrooit een zware storm zijn schepen, de Engelschen, die den wind van het ongeval hebben gekregen, jagen nu op de afgedwaalde koopvaarders. Hoewel De Ruyter zich op een gevecht met de Engelsche hoofdmacht onder Lord Sandwich voorbereidt, vertoont deze zich echter niet en met wat hij van zijn verspreid geraakte schepen weer verzameld heeft, komt hij den 17den September in den nacht voor Terschelling aan.

De Ruyter wordt thans naar den Haag verzocht om in voltallige zitting van de Staten-Generaal voor Hare Hoog Mogenden verslag te doen van zijn wedervaren in Afrika en in Amerika. Men bewijst hem de grootste toenmalige onderscheiding: met gedekten hoofde, gezeten in een armstoel, laat men hem zijn verslag uitbrengen, daarna spreken de 'Heeren' hem hartelijk toe over zijn 'goed beleid' en 'wakkerheid'. Hij is, alvorens de veroverde Engelsche vlaggen aan de Admiraliteit van Amsterdam te gaan aanbieden, nog eenige dagen de gast

van Johan de Witt. Het is veel eer, die men hem bewijst en den eenvoudigen man zal het daarbij wel wat vreemd te moede zijn geweest, als hij zichzelf moet voorhouden 'zich niet op zijn verheffing te verhoovaardigen' en zich slechts te wijden aan 'het bedienen van zijn hoogwichtig ambt'. Wat hij dan ook doet.

Sinds Maart 1666 voert hij zijn rood-wit-blauwe 'hoofdvlagge' op een gloednieuw, pas van de Maaswerf van Rotterdam gekomen schip, welbezeild en uitgerust met 80 kanonnen en 475 man: de 'Zeven Provinciën', het admiraalsschip, waarop hij tot aan zijn laatsten toch naar de Middellandsche zee ten oorlog blijft varen.

Het zal echter tot Juni 1666 duren voordat het wederom tot een belangrijk treffen tusschen de beide vijandelijke vloten komt.

De Engelsche vloot, waaraan De Ruyter thans de zijne gaat wagen, is uiterlijk een der geduchtste, waarmee hij den strijd heeft op te nemen; er zijn ware zeekasteelen bij, met recht: Koningsschepen. Innerlijk, hoewel in de eerste jaren van de Restauratie de ijzeren tucht van Cromwell nog nawerkt, is zij echter niet meer die van den in 1657 gestorven Blake, den waardigen tegenhanger van Cromwell op de vloot. De hoofsche 'cavaliers'-geest heeft onder de Stuarts zijn intree ook op de vloot gedaan, voor de adellijken worden bedrevener zeelui, maar die geen titel bezaten, gepasseerd. Mannen als Sir Ayscue waren weer teruggekeerd; naast Monk, hertog van Albemarle gemaakt, begon de dappere, maar als leider ongeschikte en te zeer op het persoonlijk initiatief in den

slag bouwende Prins Robert van de Palts, de neef van den koning, op den voorgrond te komen. Ook de administratie van de vloot was allesbehalve in orde, veel van de aan het Parlement gevraagde bedragen werd verdaan aan de behoeften van een corrupt hof; men klaagde erover, dat niemand precies wist wat er met de gelden voor de vloot gebeurde.

Hebben de Engelschen den bisschop van Munster aan hun zijde mee gekregen in den strijd tegen de Hollandsche Republiek, wiens inval in Gelderland en Overijsel echter, na een aanvankelijk succes, door de onzen is gestuit, in Januari 1666 plaatst zich Frankrijk naast ons en verklaart Lodewijk XIV, krachtens het met ons in 1662 gesloten Tractaat, aan Engeland den oorlog. Daarentegen blijkt onze bondgenoot Denemarken jegens ons dubbelhartig.

Daadwerkelijken steun verleent de Fransche koning ons op zee echter niet. Het eskader van den Hertog van Beaufort, uit Toulon vertrokken, vormt slechts een ‘bedreiging’ voor de Engelsche vloot door de onzekerheid over zijn plannen, en in zooverre geeft ons dat voordeel, dat nu de Engelschen gedwongen worden hun vloot te verdeelen om de Franschen in het oog te houden.

Zoo gebeurt het dan ook, dat als de eerste dagen van Juni 1666, tusschen Duinkerken en North Foreland, halverwege Engeland, de strijd tusschen de Engelsche en de Hollandsche vloot ontbrandt, deze laatste, met 85 schepen, haar tegenstandster, met 65 schepen, in de minderheid vindend, doordat Prins Robert, op een evenwel loos blijkend alarm van een nadering van De Beaufort, met zijn eskader

het Kanaal is ingevaren om hem te ontmoeten.

Den 11den Juni hooren de bewoners van Nieuwpoort en andere Vlaamsche kustplaatsen, de losbarstingen van wel 150 stukken geschut te gelijk, die de geheele zee doen daveren: de Engelschen en Hollanders zijn slaags.

Over den Vierdaagschen zeeslag, zooals de gevechten op 11, 12, 13 en 14 Juni genoemd worden, een der langste en hardnekkigste uit de geschiedenis, zijn de berichten van beide partijen tegenstrijdig, ook aan denzelfden kant zijn de meeningen over de uitgevoerde manoeuvres verdeeld. Den ongunstigen afloop voor de Engelschen wijt hun admiraal Monk, de 'Lord General', aan zijn officieren, waarvan 'niet meer dan 20 zich als mannen hadden gedragen', zijn officieren weer laken zijn beleid. Ook aan Hollandsche zijde is men niet ingenomen met alles wat werd verricht. Maar het is zeker, dat de Engelschen aanvankelijk het best hun linie in stand hielden en dat Monk bij zijn leiding voor het eerst de zoo lang mogelijk volgehouden, gesloten opstelling van zijn schepen achter elkaar in kiellinie toepaste, waarin De Ruyter later zal excelleeren.

Bij de Engelschen is in den krijgsraad gedisputeerd of het wel wenschelijk was, nu met een minderheid tegenover een Hollandsche meerderheid, het gevecht te beginnen zonder op Prins Robert te wachten. Maar Monk wil het voordeel van den wind en de mogelijkheid de momenteel onvoorbereid ten anker liggende Hollandsche vloot, die wegens den harden wind het gevecht niet verwacht, te verrassen, niet ongebruikt laten.

Als Monk zijn geconcentreerden aanval begint, moeten de Hollanders zich dan ook in allerijl, soms door het kappen van hun ankers, voor het gevecht gereed maken. Door het eenigszins verspreid liggen van hun eskaders gelukt hun opstelling niet zonder wanorde. Monk heeft van zijn verrassing maar weinig voordeel; meer er op bedacht met zijn gezamenlijke strijdkrachten in vast aaneengesloten linie op den vijand in te vallen, laat hij na, de momenteel vrij kwetsbare positie van de Hollandsche vloot zich ten nutte te maken door zijn branders voorop te zenden. De loef hebbend, stooten de Engelschen het eerst op de aan lij liggende achterhoede van Tromp, die nog niet door het centrum en de voorhoede gesteund kan worden. De wind is inmiddels zoo toegenomen, dat de Engelschen wegens het te sterk naar de lage zijde overhellen van hun schepen hun onderste, zwaarste, batterijen niet tegen den vijand kunnen gebruiken, maar den Hollanders het voordeel geeft met hun geschut hooger te liggen. Bovendien worden de Engelsche schepen onder het manoeuvreeren zelf aan lij gedreven, daar het hun uiterst moeilijk valt hun lange linie te houden; daarbij hebben de Hollanders zeil gemeerderd, zoodat het De Ruyter gelukt met zijn centrum, in vereeniging met de voorhoede onder Evertsen, de Engelsche voorhoede in het nauw te drijven. Het Engelsche centrum behoudt echter zijn koers en komt zijn voorhoede niet te hulp. Eerst na drie uur vechtens laat Monk wenden om De Ruyter's centrum en voorhoede aan te tasten, die nog maar weinig in actie zijn geweest en derhalve nog niet veel hebben geleden. De gevolgen

van dezen aanval, met de achterhoede nu als voorhoede, zijn voor Monk tamelijk noodlottig; met De Ruyter en Evertsen te loefwaart en de achterhoede van Tromp te lijwaart geraakt hij nu tusschen twee vuren. De Engelsche vice-admiraal Sir Berkeley sneuvelt, door een kogel in de keel getroffen, zijn schip de 'Swifture' wordt veroverd, aan boord kan men er geen voet verzetten 'van wege de dooden, die op en over elkaar liggen'; de vice-admiraal Sir Harman, aanvankelijk reeds tot overgave gedoemd, weet zich nog te bevrijden. Om tien uur, als het nacht is geworden, wordt het gevecht afgebroken, doch beide partijen blijven op het gevechtsterrein liggen om den volgenden dag den strijd te hervatten. De verliezen aan beide kanten zijn den eersten dag reeds zwaar geweest, in het verwoede gevecht verloren de Engelschen drie schepen, wij twee.

Den volgenden dag worden voornamelijk passeergevechten geleverd. De beide vloten varen elkaar in lange linies verscheidene malen al schietend voorbij. Daarna treedt er windstilte in, als de wind weer begint te waaien hebben de Hollanders de loef en Tromp valt nu opnieuw de Engelsche voorhoede aan, geraakt daarbij uit het verband met de anderen en vecht voortdurend tegen een overmacht, zoodat De Ruyter zijn loefpositie moet opgeven om hem te hulp te komen. Nog tweemaal passeeren de vloten elkaar, dan, vernemend, dat Prins Robert in aantocht is, en ook wegens de groote schade aan zijn schepen, breekt Monk het gevecht af om den ander tegemoet te gaan.

Den derden dag, den 13den Juni, precies een jaar

na Lowestoft, zet Monk, gevolgd door de Hollanders, zijn terugtocht voort, in de richting van de Theems. Ten Oosten daarvan, bij het passeeren van de zich daar bevindende zandbanken, loopen zes van zijn schepen aan den grond; zij weten zich echter weer te bevrijden, behalve het admiraalsschip van Ayscue, de 'Royal Prince', dat zoo vastgevaren zit op de 'Galpert', de Galloper zandbank, dat hij er niet meer af kan komen en weldra door de Hollanders wordt omringd. Tromp zendt twee branders op den Engelschman af om hem aan te steken, doch deze strijkt zijn groote vlag, ten teeken, dat hij zich overgeeft, waarop de ander de branders laat afhouden en Sweers met sloepen van diens schip 'Gouda' den Engelschen admiraal aanklampt. Volgens de berichten komt Ayscue hem 'met uitgestoken hand tegemoet' en biedt hem, als teeken van zijn onderwerping, den sleutel van zijn zilveren servies aan. Nadat het volk is overgenomen en Ayscue zelf aan boord van Tromp gebracht, geeft De Ruyter bevel de 'Royal Prince' te verbranden, zeer tot ontstemming van Tromp, die het inmiddels afgesleepte schip als buit naar het vaderland had willen meevoeren. Hoewel Tromp later het bevel van De Ruyter als een daad van afgunst heeft uitgelegd, handelde deze slechts naar zijn instructies, die hem gelastten 'opdat niemand uit de vloot zal loopen de genomen schepen in den grond te boren of te vernielen' en waaraan hij te strenger de hand moest houden, daar reeds den eersten dag eenige schepen voor het thuisbrengen van de veroverde Engelschen waren weggezeild. Fataal werd, dat het juist Tromp moest treffen.

Deze scène met de ‘Royal Prince’ is door Willem van de Velde in beeld gebracht, daar hij het voorval van nabij zag, met volmacht van De Ruyter om als ‘scheepsteekenaar’ in een galjoot voor, achter en in de vloot mee te varen.

De gevangen admiraal, die zijn ongeval aan zijn slechten loods wijt, wordt nu naar Holland overgebracht. ‘Ayscue is zeer melancholiek en bedroefd over de groote schade van het verlies van de Engelschen door de onzen geleden, en beklagt zeer zijn ongeluk’, meldt een Hollandsch nieuwsblad. Hoewel er van Engelsche zijde is verspreid, dat hij door de onzen slecht werd behandeld, uitgeplunderd en bespot, heeft men hem in werkelijkheid met alle onderscheiding voor zijn persoon gevangen gehouden op het slot Loevenstein, vanwaar hij na den vrede tegen betaling van een losprijs van 1100 pond sterling naar Engeland terugkeerde.

De Ruyter is niet tevreden over sommige van zijn kapiteins. Alvorens het gevecht te hernieuwen, laat hij hen in den krijgsraad, waar besloten is ‘zonder ontzag met gemeener hand den vijand aan te vallen’, bij zich aan boord komen en vaart tegen hen uit: ‘Een ieder kenne zichzelf en als gij, zoo gij weer aan den slag komt, het niet beter doet, zal ik u wel weten te vinden!’

Monk, die zich bij het invallen van den nacht met Prins Robert heeft vereenigd en nu in sterkte aan de Hollanders gelijk is, begint den vierden dag zelf den aanval, ‘om revengie’. Hoewel de Hollanders aanvankelijk in de loefstelling met eskader tegen eskader vechten, gaat hun orde spoedig verloren. Tromp

wordt met een gedeelte van zijn achterhoede naar lij gedreven. Aert van Nes loopt met veertien schepen uit het centrum om vier wijkende Engelschen te vervolgen, en Monk, het centrum aldus verzwakt ziende, neemt de gelegenheid waar om met een groot aantal der zijnen zich door de Hollandsche linie te schuiven en snijdt de voorhoede van het centrum af. Doch de inmiddels teruggekeerde Van Nes verschijnt nu naast Tromp aan lij van de Engelschen, die hun linie thans tusschen twee vuren zien gebracht. Van het vlaggeschip van Prins Robert, de 'Royal James', worden de bezaansmast en het bovenste deel van den grooten top met de Union Jack stukgeschoten, zoodat een ander Engelsch schip het moet wegslepen. Hierdoor ontstaat bij de zijnen verwarring en dit moment buit De Ruyter uit door de bloedvlag te laten waaien en met het centrum 'van achteren in den vijand te vallen', d.w.z. vanuit zijn loefstelling dwars door den vijand te breken. Deze beslissende aanval geschiedt voor den wind, snel en uiterst heftig. In de hoop de Engelschen ditmaal geheel te vernietigen, jagen de Hollanders 'furieus' de met alle zeilen bij vluchtende vloot na, die 'van malkanderen verstrooid en zeer confuus', de wijk neemt naar de Engelsche kust. Ten slotte dwingt een zware mist, die op komt zetten, 'zoodat men van het eene einde van het schip naar het andere niet meer kon zien', den strijd te staken, 'God slechts de tuchting van den vijand voor zijn hoogmoed wenschend, niet zijn ondergang te voltooien', schrijft De Ruyter later aan de Staten. Hoewel het Monk en Prins Robert weer gelukt hun schepen te

verzamelen, hernieuwen zij het gevecht niet en zeilen door naar de Theems.

Na de aanvankelijk gunstig luidende berichten over het verloop van den slag wekt het einde ervan in Engeland groote teleurstelling. 'De geheele vloot bekennt, dat wij naar huis zijn gejaagd door de Hollanders', noteert de Admiraliteitssecretaris Pepys in zijn Diary. En terwijl De Ruyter en Tromp, in triomf in het vaderland ontvangen, door de straten niet kunnen gaan vanwege het saamgedrongen volk, de gevangenissen vol geraken met aangebrachte Engelsche gevangenen en er 'het heele land over victorie wordt gebrand', richt zich de verontwaardiging der Engelschen vooral tegen Monk, wiens vloot niet meer dan 'enkel wrakken' is geworden, hoewel de Comte de Guiche, die aan onze zijde den strijd als toeschouwer medemaakte, verklaart, dat 'niets de fraaie orde en discipline van de Engelschen nabij komt en dat hij liever bij hen zou willen dienen dan bij de Hollanders'. Maar algemeen is het gevoelen: voor deze nederlaag moet revanche genomen worden, en reeds midden Juli hebben de Engelschen hun vloot, ondanks de geleden verliezen - 20 schepen, waarvan er 8 door de Hollanders zijn veroverd en in triomf opgebracht - weer gevechtsklaar en in zee.

Den 30sten Juli verneemt De Ruyter, dat de Engelschen op handen zijn en den volgenden dag komen zij met 118 schepen in het zicht. Maar den onzen de loef niet willende laten, beginnen zij het gevecht nog niet.

In den morgen van den 4den Augustus, ter hoogte

van North Foreland, lost de Engelsche admiraal een schot en zijn vloot gaat onder zeil.

Er waait een zeer zwakke wind, daardoor komen de Hollanders slecht in opstelling; door het achter blijven van Tromp, wiens schepen De Ruyter, 'met opgegijde (ingekorte) zeilen' ziet liggen - hij begrijpt niet waarom - vormt hun linie meer een halve maan dan een rechte lijn. Maar ook de Engelschen houden hun linie aanvankelijk niet fraai, bij beide partijen bemoeilijkt te weinig wind het manoeuvreeren met de zware schepen. De Hollandsche voorhoede onder Jan Evertsen, die ondanks het nadrukkelijk gebod van De Ruyter den afstand tusschen de eskaders zoo kort mogelijk te houden, ondertusschen zoover is vooruit geloopt, 'dat men zijn vlagge nauwelijks konde zien', wordt door Monk, die, bemerkend, dat het centrum onder De Ruyter nog niet voldoende is kunnen opzeilen om de voorhoede te ondersteunen - slechts aan een gedeelte gelukt dit -, nu de gunstige gelegenheid wil benutten, met een geconcentreerde overmacht, 'schip voor schip, elk op zijn plaats', aangevallen.

In het 'zeer heet schietgevecht', waaraan de voorhoede en de middeltocht drie uur lang blootstaan, 'zoodat het geen zeeslag scheen, maar moordenaarswerk en een jammer om te zien', sneuvelen Evertsen en verscheidene van zijn officieren. Op het schip van den gedooden Zeeuwschen admiraal 'haalden de andere officieren zijn vlag van achteren en ook van voren in, hetgeen een groote vergissing was en zij lieten de fok vallen en liepen weg en toen de andere schepen van den admiraal het zagen, liepen

zij ook weg'. De voorhoede, thans onder Banckert, wijkt, 'retireerende voor den wind van den vijand'. De Ruyter, hoewel hij naar het vluchtende eskader laat seinschieten, kan het, ondanks zijn pogingen, niet houden. Zelf aangevallen wordt hij met zijn schip 'De Zeven Provinciën' door de 'Royal Charles', dat de vlaggen van Monk en Prins Robert voert, en eenige andere Engelsche schepen omsingeld, maar hoewel hij van dezen herhaalde malen de volle laag krijgt, vecht hij onversaagd door. Ondanks zijn zware schade, met afgeschoten grooten steng en met verlies van manschap, weet hij de 'Royal Charles' nochtans tweemaal te doen wijken. Maar de slechte afloop wordt onvermijdelijk: de Engelsche voorhoede, de onze niet verder achtervolgend, heeft zich bij het centrum gevoegd en van Tromp, op wiens hulp hij rekt, is nergens meer een spoor te bekennen.

Tromp heeft zich in het geheel niet aan het geboden afstand houden gestoord, de achterhoede, die hij aanvoert, ligt wel twee mijlen bewesten den middeltocht. Aanvankelijk heeft hij 'het drijvende gehouden': als de wind eindelijk toeneemt, laat hij wenden en, met de bloedvlag van zijn schip de 'Hollandia' het sein tot den aanval gevend, loopt hij op de in zijn nabijheid liggende achterhoede van Smith in. Deze schiet om hulp. Vol vreugde om 'aan den dans te gaan' en het voordeel op de Engelschen winnend, zet Tromp al vechtend den retireerenden admiraal na in de richting van de Engelsche kust, steeds verder van de rest der Hollandsche vloot afgerakend. Maar nu de voorhoede in wanorde de

vlucht heeft genomen, wordt ook voor De Ruyter de toestand critiek. Voor het eerst overmant hem de moedeloosheid, terwijl hij de débâcle van zijn vloot zich ziet voltrekken; zelf nog maar zeven schepen bij elkaar hebbend, hooren de omstanders hem wanhopig uitroepen: ‘Wat komt ons over? Ik wou dat ik dood was’, waarop de naast hem staande vlagofficier Aert van Nes, ter beraadslaging bij hem aan boord gekomen, laconiek opmerkt, ‘dat hij ook wel wou, maar dat men niet sterft wanneer men wil’. Doch als zijn schoonzoon kapitein Johan de Witte hem voorstelt om dan voor het laatst met alle macht op den vijand in te loopen, veert hij weer op en begint den terugtocht te organiseeren. En terwijl Tromp triomfantelijk in de eene richting achter de vluchtende Engelsche achterhoede aanjaagt, verlaat de rest van de Hollandsche vloot in de andere richting het gevechtsterrein. Eerst als het avond is, gelukt het De Ruyter de geweken voorhoede in te halen en den volgenden dag, dapper doorvechtend tegen de hem vervolgende Engelschen, dekt hij krachtig den rug van de vloot op weg naar het vaderland.

Zijn meesterlijke terugtocht, waarbij hij met 7 à 8 schepen 22 van de grootste der Engelschen afweerde, werd ook door Lodewijk XIV méér dan een overwinning geacht, waarom hij De Ruyter ondanks zijn nederlaag de Orde van St. Michael - den Overwinnaar van den Zeedraak! - verleende.

Tromp heeft inmiddels keert gemaakt en zich overwinnaar wanend, vaart hij nu, nog onwetend van wat den anderen is overkomen, achter de Engel-

schen aan, die de Hollanders vervolgen. De zeer critieke situatie, waarin hij kon geraken, weet hij echter te ontgaan en hij zeilt de hoofdmacht van den vijand voorbij zonder door deze gezien te worden. Den dag daarop, den 6den Augustus, komt hij tegen den avond behouden de Wielingen binnen.

Onze verliezen blijken niet zoo groot als aanvankelijk werd gevreesd, wij verloren slechts twee schepen, ons grootst verlies is dat aan door het geschutvuur gedooide mannen: 4000, doch wij zijn de zee 'uitgeveegd' en de Engelschen komen nu voor onze kust 'braveeren'.

De Ruyter is uiterst 'opgebracht' tegen Tromp, aan wiens roekeloosheid hij den ongunstigen afloop van het gevecht wijt. Ook tegen de gevluchte kapiteins, de 'schelmen, die weggekropen zijn', hoewel hij hun op straffe des doods verboden heeft hun post te verlaten, wil hij met strenge maatregelen optreden. Tegen Tromp, dien hij ter verantwoording op zijn schip roept, valt hij, zichzelf niet meer meester, uit, noemt hem ten aanhoore van al het volk op het dek 'Schelm!' en jaagt hem van boord, hem verbiedend zich ooit weer bij hem te vertoonen. Deze, met zijn 'bouillant' humeur, voert op zijn beurt hooge taal: een luitenant-admiraal Tromp, de eenige overwinnaar in dezen slag, laat zich dat 'door geen Luitenant-admiraal De Ruyter noch eenig mensch ter wereld' zeggen! Hij meent, dat hij zijn metier goed genoeg verstaat om zich door niemand iets te hoeven laten commandeeren en overlopend van drift beschuldigt hij De Ruyter van partijschap

en jalouzie, ‘omdat God Almachtig met kleinder macht mij op den vijand avantage heeft gegeven en hem met een groote macht disavantage’. Was het ook niet enkel jalouzie, dat De Ruyter hem verbood in den Vierdaagschen zeeslag het vastgelopen, doch inmiddels afgesleepte admiraalsschip van Ayscue als buit naar het vaderland te brengen en beval het genomen schip te verbranden? ‘Tromp dreigt’, meldt een tijdgenootelijk bericht, ‘niet meer in zee te willen gaan, tenzij hij satisfactie bekomt, zich inbeeldend, dat er veel afhangt van zijn persoon, daar de gemeene man en de matrozen hem op de handen dragen; hij is den Prins van Oranje wel geaffectioneerd’. Dit laatste zal zeker bij de Staten mee gegolden hebben, als deze, er over delibereerend wat gedaan moet worden, ‘na demonstratie van zoo groote animositeit en verbitterdheid’ tusschen Tromp en De Ruyter, het voorstel doen om Tromp te disqualificeeren, want ‘dat men Tromp beter dan De Ruyter kan ontberen’ en deze laatste zelf verklaard heeft niet verder met Tromp te kunnen samenwerken. Dit vernemend voelt Tromp, die eerst nog bereid scheen, het geschil bij te leggen en oordeelend, dat hij zich daarmee al genoeg ‘humble en submis’ heeft getoond, zich ten uiterste verbitterd: 8000 getuigen kan hij aanbrenge, die zullen verklaren, dat hij als een man van eer gehandeld heeft! Inderdaad heeft hij gemeend door het doen afhouden van de 20 schepen van Smith den anderen hulp te bieden, van zijn zegevierend gevecht heeft hij De Ruyter tweemaal brieven gezonden, die dezen echter niet bereikten. Wanneer De Ruyter nu ook de Engelsche

voorhoede had afgesneden! En sterk in het gevoel van zijn populariteit wijst hij er in een schrijven aan de Staten op, dat wanneer hij gecasseerd wordt, hij 'zoodoende veel confusie op de vloot, tot zijn leedwezen, tegemoet ziet, en de officieren en matrozen, aan land komend, malkanderen zullen vermoorden, 't welk God verhoede'.

Al doet deze twist tusschen de beide admiraals nog meer stof opwaaien dan de geleden nederlaag, blijft men in den Haag vóór De Ruyter, hoewel Banckert een rapport uitbrengt over den slag, dat niet gunstig voor De Ruyter wordt geacht. De publieke openie is ditmaal voor Tromp: 'Gezegden Tromp prijst men meer dan een der andere chefs, De Ruyter niet uitgezonderd'.

Tromp wordt toch gecasseerd en krijgt bevel in den Haag te blijven. 'Daar mankeert maar volk aan onze vloot' mort men. Hoewel Tromp woedend is, wijst hij het aanbod van de Franschen om in hun dienst over te gaan, van de hand, hij demonstreert meer zijn verwijt tegenover de machthebbers, wanneer hij als 'gewoon burger' in het land blijft. Inderdaad zal hij later de voldoening hebben, als in 1673 de Prins van Oranje een verzoening tusschen de beide tegenstanders bewerkstelligt, dat 'zulks wonderlijk genoeg baart niet alleen onder het zeevolk, maar ook onder den gemeenen man', daar Tromp nog steeds zeer geliefd is.

De zaken blijven voor ons slecht gaan. De gelegenheid benuttend, dat de zee vrij is, overvalt Holmes, dien de Engelschen wel speciaal voor de 'verraderlijke' rol schijnen te hebben uitgezocht, onze koop-

vaardijvloot, die wegens het staken van de scheepvaart binnen ligt in het Vlie, tusschen Vlieland en Terschelling, verbrandt er 150 schepen van en verwoest ook op Terschelling eenige magazijnen en huizen. Groot tumult in ons land over wat de Engelschen hebben genoemd 'Holmes' vreugdevuur'! Men vreest een aanval op het huis van De Ruyter, men vreest voor het leven van De Witt, eenigen van de vloot nemen de wijk naar Antwerpen.

Van Ghent, voorheen kolonel van het na Lowestoft opgerichte regiment mariniers, wordt nu admiraal gemaakt in plaats van Tromp. Er moet thans alles op gezet om den indruk van onze tegenslagen uit te wisschen. Het komt echter voorloopig niet meer tot een grooter gevecht dan korte schermutselingen tusschen de beide tegenstanders.

In het najaar ligt De Ruyter, die reeds op de vloot een ongeval heeft gehad toen hem een gloeiend plus van een brandende lont in de keel woei, ziek tehuis. Johan de Witt, die thans zelf de leiding van de vloot in handen heeft genomen, kan ondanks zijn demonstratieve ijver, wegens het ontbreken van autoriteit bij het zeevolk, zich maar weinig doen gelden, en als De Ruyter, hersteld, den 5den December voor het eerst weer zijn gewonen kerkgang doet constateeren de Staten van Holland bij schrijven van hun secretaris Herbert van Beaumont aan hun 'edelen, lieven, getrouwen, vromen, discreten Heer Admiraal', zulks met genoegen, tevens den wensch uitsprekend, dat hij zich spoedig weer bij hen kan vervoegen, 'om onze bevelen te vernemen'. Want

de Engelschen hebben, mede onder den indruk van den grooten brand, die in September Londen teistert en door het voortdurend geldgebrek, besloten een tactiek te volgen, die voor henzelf het komende jaar een funesten uitslag zal met zich brengen: die van den kruiser-oorlog.

De trophee: de ‘Royal Charles’

X

Vroeger hing in de groote historische benedenzaal van het Rijksmuseum te Amsterdam, hoog tegen den wand, geflankeerd door vlaggen en pieken, een opvallend houten wapenschild met het Engelsche wapen. De Britsche luipaard en de eenhoorn, tegenover elkaar, hielden dit wapenschild vast, dat als devies voerde ‘Dieu et mon droit’, de trotsche wapenspreuk van de koningen van Engeland. Men zegt, dat de Engelsche bezoekers er zich voor afwendden als voor een nationale schande.

En inderdaad, dit wapenschild, thans geplaatst in een zijzaal, was afkomstig van het Engelsche admiraalsschip de ‘Royal Charles’, in 1673 gesloopt op de werven van Amsterdam en had diens spiegel, diens achterkant gesierd.

Voor ons, Hollanders, vertegenwoordigt dit wapenschild van de ‘Royal Charles’ een nationale trots, de herinnering aan een hoogtepunt van onze daden ter zee, een grandioze daad van durf van die oude Hollanders, die onder den admiraal De Ruyter

het admiraalsschip van de Engelsche vloot uit de Theems gingen halen: de Hollander was de eenige vijand geweest, die ooit de Rivier van Londen opvoer.

De 'Royal Charles' was onder Cromwell het schip de 'Naseby', zoo genoemd naar de overwinning tijdens den burgeroorlog op de koningsgezinden behaald bij die plaats, en gold toen als het nieuwste op het gebied van oorlogsschepenbouw. Bij de Restauratie had het als admiraalsschip van Mountagu, den lateren Lord Sandwich, prins Karel Stuart uit Holland naar Engeland overgebracht en was sindsdien herdoopt in 'Royal Charles'. Hoewel niet het grootste van de vloot - het mat 1638 ton en was gemonteerd met 86 stukken - bleef het admiraalsschip, totdat het door de Hollanders bij den tocht naar Chatham werd veroverd en zijn leven eindigde onder sloopershanden.

De fout, die de Engelschen begingen door hun vrij roekelooze besluit wegens de kosten hun vloot uit de zee terug te trekken en in plaats daarvan kruisereskaders uit te zenden tot het doen van afbreuk aan de Hollandsche koopvaarders, hebben de Hollanders zich ten nutte gemaakt om nu tegen de Engelschen hun slag te slaan. Het geliefde plan van Johan de Witt: de Engelschen op eigen gebied aan te tasten en de Rivier van Londen te forceeren, staat thans op het punt werkelijkheid te worden.

Het is Juni 1667.

De tocht is met groote zorgvuldigheid voorbereid. Den geheelen winter, terwijl de Engelschen hun

vloot opgelegd hielden en het zeevolk naar huis zonden, heeft men hier hard gewerkt aan het uitrusten van een krachtige vloot en zich niet door vredesgeruchten, die in de lucht zijn, er van laten afleiden zich duchtig ten oorlog te blijven voorbereiden: in Februari zijn nog vijf nieuw gebouwde schepen bij de vloot gevoegd, waaronder twee, ieder van 100 stukken.

Aanvankelijk zullen de Hollandsche en Fransche vloten tezamen optreden en onder bevel van De Ruyter staan.

Doch evenmin als De Beaufort zich heeft vertoond, toen Prins Robert op een valsch alarm hem ging zoeken, daarmede in den Vierdaagschen zeeslag aanvankelijk de Engelsche hoofdmacht verzwakkend, hebben wij thans van hem de gewenschte hulp. De politiek van Lodewijk XIV is weinig doorzichtig voor wie niet zijn oogmerk kent: het bezit der Spaansche Nederlanden, waarvoor hij het meeste baat erbij heeft wanneer de Hollanders en Engelschen elkaar al vechtend verzwakken. Later, in 1672, zal de Fransche koning duidelijker taal tegenover ons spreken. Toch beginnen ook nu enkelen in ons land te vermoeden wat hij in werkelijkheid voor heeft met zijn steeds verder doordringen in Vlaanderen: de bezetting der Spaansche Nederlanden; en bezit hij Antwerpen zal hij dan niet met geweld de Schelde openen?

De Staten besluiten thans op zichzelf te handelen en niet op de Franschen te wachten. Bij den voorgenomen tocht is het eerste doelwit de opgelegde Engelsche schepen, die zich in een zijarm van de

Theems, de Medway, bevinden, te vermeesteren of met branders te vernielen.

Den 7den Juni loopt de vloot, 45 schepen sterk, doch er op rekenend onderweg aangevuld te worden, het zeegat van Texel uit. Aan boord van De Ruyter's schip De Zeven Provinciën bevindt zich als vertegenwoordiger der Staten-generaal de ruwaard van Putten, Cornelis de Witt; ter meerdere statie omrings door een lijfwacht, een garde van hellebaardiers in de rood-gele kleuren van de Staten van Holland.

Bij het passeeren van den Hoek van Holland komt de raadpensionaris Johan de Witt zelf nog even aan boord. Hij heeft er reeds den nadruk op gelegd, dat de vloot liever iets moest 'hasardeeren' dan zonder iets 'notabels' te hebben verricht terug te keeren. Er is hem veel aan gelegen, dat de onderneming ditmaal slaagt en hij verleent zijn broeder, die van hetzelfde gevoelen is, grooter volmacht dan voorheen, 'wij', d.z. De Ruyter en hij, zullen de beslissingen nemen en feitelijk is Cornelis de Witt het opperhoofd, hoewel hij zich in werkelijkheid, verstandig genoeg, aan het advies van De Ruyter en van den krijgsraad houdt, al valt het niet te ontkennen, dat hij door zijn persoonlijke opwekkingen aandeel heeft gehad in de doortastendheid der verschillende uitgevoerde ondernemingen.

Inmiddels is de vloot met andere schepen tot 51 oorlogsschepen, 14 branders, munitieschepen, fluitschepen met landingstroepen en verder 'gewapend klein vaartuig', fregatten, galjoten en roeijachten, aangegroeid. Een eskader van lichte fregatten onder

Van Ghent zal ter verkenning de Theems op zeilen, terwijl de hoofdmacht van zwaarders schepen onder De Ruyter buiten blijft en den 17den Juni in den mond van de Theems, het Koningsdiep, ten anker gaat, mede tegen eventueele aanvallen van de verspreide Engelsche eskaders, die ten behoeve van den kruiseroorlog in verschillende havens van het Kanaal, Plymouth, Portsmouth, Dover en noordelijker zijn gestationneerd.

De zonderlinge onbekommerdheid der Engelschen, die, hoewel zij kennis hebben van het uitvaren van De Ruyter, niet alleen hun vloot verdeeld houden, maar ook niet voor de veiligheid hunner schepen zorgen, is enkel daardoor te verklaren, dat zijzelf niet recht geloofden aan zulk een stoutmoedige onderneming van de Hollanders om zich in de Theems te wagen. Spijtig schrijft Pepys dan ook in zijn Diary, 'dat de vloot in een toestand was of de Duivel haar had gecommandeerd'.

De omstandigheden zijn den Hollanders in alle opzichten gunstig. Met springvloed komen zij, door twee overgelopen Engelsche loodsen geleid, de Theems binnen, de vlugge fregatten van Van Ghent zeilen reeds tot nabij Tilbury Hope en Gravesend, als de eb hem, na een vergeefsche poging om de daar liggende koopvaarders uit Barbados te nemen, doet terugkeeren en hij nu naar de Medway koerst. Op het bericht van het naderen der Hollanders breekt in Londen een paniek uit, een ontsteltenis, slechts te vergelijken met den grooten brand van verleden jaar; velen verlaten de stad. Voor de Hollanders is de onverwachte voorspoed, die zij hebben, een aan-

moediging te meer thans den Brit te toonen, waartoe zij in staat zijn. Het nog onvoltooide fort van Sheerness, dat den toegang tot de Medway moet verdedigen, is spoedig bezet, en met de lichtste schepen, branders, galjoten, roeijachten en gewapende sloepen gaan de Hollanders, onder aanvoering van kapitein Jan van Brakel, de Medway op, onbekommerd om het vuur van inderhaast langs den oever opgeworpen batterijen. Achter een ontzaglijke ketting, van oever tot oever gespannen en op vloten bevestigd, liggen de Koningsschepen, de grootste van de vloot, de admiraalsschepen de 'Royal Charles' en de andere, die verleden jaar nog in den strijd de eskaders van de roode, de witte, de blauwe vlag hebben aangevoerd, zij liggen daar, vrijwel onbewapend en onbemand, verlaten door hun matrozen, die weigerden langer met assignaten betaald te worden. Monk, die in persoon is toegesnel met wat hij nog aan troepen bijeen heeft kunnen brengen, doet wat hij kan ter versperring met zinkschepen, branders, boomen en vloten, en laat zijn zeekasteelen hooger de Medway, naar Chatham opslepen. Maar voor de Hollanders welk een trotsch gevoel moet het wezen, zich hier op het gebied van den vijand te bevinden. Het is zijn rivier, die men opvaart, het is één schreeuw, die weerklinkt: 'The Dutch' (De Hollanders)! En 'Who says Dutch says devil'. Zulk een paniek hebben de Engelschen op onze kusten, op onze eilanden zelfs, niet kunnen verwekken: zij hebben in het Vlie, bij Terschelling slechts een koopvaardijvloot verbrand. Maar dit hier, wat thans brandt, dat zijn de Engelsche koningsschepen, tevergeefs

beveiligd door een ketting, die Van den Rijn, na een eerste mislukte poging, doorzeilt. Van de twee Engelsche fregatten, beide oude Hollandsche prijzen, die tegenweer trachten te bieden, wordt het eene vernield en verbrand, het andere ontvlucht, hooger de rivier op. Het machtige admiraalsschip van Monk, de 'Royal Charles', ligt daar, voor het grootste gedeelte wat zijn geschut betreft gedemonteerd, met nog maar 23 stukken aan boord en onverdedigd door een bemanning, die het heeft verlaten. Weldra hebben de Hollanders het aangeklampt en sleepen het weg, niettegenstaande het schieten van den wal, dat dit wegsleepen tracht te beletten. Een lam gelijk laat de kolos zich meevoeren, de Union Jack is neergehaald, het Hollandsche rood-wit-blauw in den top geplant. Met welk een gevoel van triomf wachten De Ruyter en de zijnen het op. Nu passeert het 'De Zeven Provinciën', het is als sleept men Engeland zelf voorbij zijn overwinnaar, de Republiek der Zeven Vereenigde Provinciën. Is het wonder, dat men het wapenschild van het veroverde schip later als een reliqui zoo kostbaar aan het Nederlandsche volk tentoonstelt, het trotsche teeken, dat wij in den zee krijg eens de gelijke waren van het thans zoo machtige Albion?

De Ruyter is nu zelf met nieuwe lichte vaartuigen mee gekomen om de leiding te nemen bij het vernielen van de bij het half gesloopte fort Upnor, hoogerop, liggende Koningsschepen. Cornelis de Witt volgt hem als hij in een sloep in persoon de branders commandeert. Weldra staan de 'Royal James', de 'Loyal London' en de 'Royal Oak' in vlammen, spoedig ook andere; in totaal 18 schepen

gaan verloren, met de vaartuigen mee, die de Engelschen zelf in den grond hebben gehakt.

Een lage dikke rook trekt over het land, dicht als een mist, waarin de vlammen van de brandende schepen glimmen. Des nachts branden zij nog, dien nacht, dat de koning met een vriendin zit te soupeeren en beiden ‘als gekken jagen achter een arme mot aan’.

Later, als de Hollanders weer ‘afgezakt’ zijn, gaat Pepys, als lid van de Admiraliteit, ter plaatse kijken: ‘Per sloep naar de ketting; op weg daarheen de zielige wrakken van de Royal Oak, de James en de London en de andere gezonken schepen en ook 3 Hollandsche schepen (branders) gezien. Het vaste einde van de ketting aan den Upnor-kant bekeken, lag stevig op kruisstaken over de rivier en niemand weet nog waar de breuk zit; de mastbok is verbrand. Het strekt den Hollanders tot eer, dat hun landingsdivisie geen burger gedood en geen huis geplunderd¹⁾ heeft, niettegenstaande onze provocatie op Terschelling’.

Een Engelsch schrijver heeft gezegd, dat De Ruyter meer had kunnen wagen, verder ook nog in de Theems doordringen, want dat hij de oevers slecht verdedigd zou hebben gevonden en het fort bij Gravesend onbewapend: de vloed en de wind waren mee. Maar De Ruyter is niet de man het uiterste te wagen. Er is op zijn schip ‘De Zeven Provinciën’ een Fransch matroos uit Duinkerken, die zich verbijt van spijt, dat de Hollandsche admi-

1) Dit laatste was niet heelemaal waar. Ondanks het verbod waren op het eiland Sheppey, voor de Medway, toch eenige Hollandsche matrozen met sloepen aan land gegaan om te plunderen.

raal niet Londen gaat verbranden: het is de later beroemd geworden Jean Bart. Maar voorzichtigheid is bij De Ruyter steeds wijsheid geweest, het beoogde effect, schrik onder den vijand te verspreiden, is bereikt, hij vergenoegt zich met een blokkade van den Theemsmond en met de genomen¹⁾ en verbrande groote Engelsche schepen, wat reeds roemvol genoeg is, hij heeft den Engelschman het wapen op de borst gedrukt, niet doorgestooten - aangenomen nog, dat hem dit gelukte, want de Engelschen zouden hem niet lang in zijn gunstige positie gelaten hebben. Maar het verhaast de vredesonderhandelingen: Chatham bewerkt den vrede van Breda, den 31sten Juli gesloten, een vrede door een vergelijk: met de afstand van Nieuw Nederland nemen wij voor de Engelschen onzen hinderpaal in Noord-Amerika weg, de Engelschen, met den afstand van het Moluksche eiland Poeloe Run, den hunnen in onzen Oost.

Voortaan is de macht verdeeld, voor de expansie van elkaars handel laten beide naties elkaar de ruimte, die zij behoeven, de eenige basis, waarop een duurzame vrede mogelijk kan zijn.

De veroverde 'Royal Charles' heeft nog tot 1672 te Hellevoetsluis gelegen, als wachtschip voor den ingang. Na het uitbreken van den 3den Engelschen oorlog, toen terecht te vreezen was, dat de Engelschen het zouden komen terug halen, is het naar Amsterdam gebracht en aldaar in 1673 gesloopt.

1) Behalve de 'Royal Charles' was ook de 'Unity' veroverd en meegevoerd.

Het huis van De Ruyter

XI

De Ruyter thuis, in zijn huisgezin - het kwam niet vaak voor. Het langst nog in de jaren tusschen het einde van den 2den Engelschen oorlog en het beginnen van den 3den, d.z. de jaren tusschen 1668 en 1672. Wel was hij voordien aan den vasten wal, doch sedert hij in dienst van 's lands vloot overging maar voor korten tijd, als het ware een bezoek tusschen twee expedities door.

Doch ook in de genoemde jaren tusschen 1668 en 1672 was hij niet onafgebroken thuis, hij had dan hier dan daar te wezen, nu eens in de zeehavens, de vloot inspecteerend en oefenend, dan weer in den Haag, om besprekingen met de 'Heeren' te houden in het belang van de vloot. Hij ontwikkelde in die jaren van z.g. rust een activiteit, haast nog grooter dan voorheen, hij was er zich zeer van bewust, wat er te doen viel om de gevechtscapaciteiten en de discipline bij de vloot op te kunnen voeren; het te eigenmachtig handelen van zijn onderbevelhebbers had in de vorige zeeslagen zijn slagorde vaak genoeg in gevaar gebracht. Dat het hem gelukte, de resultaten in den strijd gedurende den 3den Engelschen

oorlog, die hem als aanvoerder en tacticus op zijn grootste hoogte laat zien, bewijzen het.

Tehuis bleef De Ruyter de eenvoudige man die hij ook aan boord was, die terstond na den Vierdaagschen zeeslag eigenhandig met een bezem zijn kajuit schoonmaakte en op het zonnedeck zijn kippen ging voeren, in zijn eenvoudige grijze of zwarte uniform slechts van zijn matrozen onderscheiden door de roode sjerp om het middel en met als eenig werkelijk sieraad zijn zilveren schoengespen. Het is zijn familie, die door zijn roem het meest in aanzienlijkheid vermeerderde, de dochters, die haar eenvoudige voornamen Neeltje, Aaltje, Grietje herdoopten in het deftiger Cornelia, Alida, Margaretha, die zich door haar kinderen 'Mama' laten noemen en haar kinderen leeren van den admiraal te spreken als 'Groote-papa'. Het zal dan ook veelal op aandrang van zijn familie geweest zijn, dat De Ruyter geduldig model zat voor de schilders, die hem wilden vereeuwigen met zijn ordelinten en wapenschilden - en ook zat hij wel eens niet model, zooals voor de groote, modieuze familiegroep, die Jacobson vervaardigde en waarop zijn portret naar dat van een anderen schilder werd gecopieerd en later zijn aanvankelijk roode jas donker werd overgeschilderd om een bepaald eereteken, dat hem sindsdien was verleend, beter te doen uitkomen. De familie was het ook, die Brandt heeft aangemoedigd bij zijn levensbeschrijving van De Ruyter, waarvan de admiraal tijdens zijn leven niet wilde weten: in het testament van zijn zoon Engel de Ruyter lezen wij, dat 'f400 zijn beloofd aan den Heer Gerard Brandt wegens het

schrijven van de historie van den Heer Admiraal de Ruyter'. De familie ook leefde met haar tijd mee en vertoonde een statie, waaraan De Ruyter zich zelf onttrok. Was hij thuis dan bewoog hij zich zooals hem dat het meest aanstond. Hij ontving wel gastvrij, met een glas wijn, zijn vaak aanzienlijke bezoekers, prinsen, markiezen en andere buitenlandsche adellijken, maar zelf onaanzienlijk gekleed in een fluweelen rok als een gewoon, gegoed burgerman, noch in uiterlijk noch in gedragingen den grooten zeeheld, dien men verwachtte aan te treffen. Velen hebben in hun herinneringen aan deze bezoeken hun verbazing, soms ook hun teleurstelling te kennen gegeven over zijn 'peu de politesse' en het ontbreken van alle pompe bij een man, die langzamerhand een bezienswaardigheid in Europa was geworden, in binnen- en buitenland geëerd, geadeld en met ordeteekenen gehuldigd en zij hadden geen gevoel voor den echt-Hollandschen eenvoud, waarin De Ruyter met zijn eveneens eenvoudig gebleven huisvrouw Anna van Gelder in zijn woning op het Nieuwe Waalseiland leefde, in een buurt, waar vele scheepskapiteins woonden, maar ook aanzienlijke kooplieden hun voorname behuizingen deden verrijzen, met in de gevels, als teeken van hun welstand, gebeeldhouwd loofwerk van fruit, bloemenslingers en zeegewassen. De Ruyter stoorde zich niet aan de verfijndere levensvormen, die langzamerhand in ons land begonnen op te komen en de Fransche beschaving tot 'bon ton' maakten; in zijn huis leefde hij, 'soms tijds uren lang zittend bij zijn huisvrouw en een nicht, terwijl ze met linnen te naaien bezig

waren en haar eenig kapittel uit het goddelijk woord (den Bijbel) voorlezend'. Andere dan stichtelijke boeken las hij niet; op zijn schip, in 1673, had hij een Hollandsche vertaling bij zich van Drélincourt's 'Vertrouwing der geloovige ziele tegen de verschrikkelikheden des doods', dat hij toen driemaal achtereen uitlas. Met de jaren, ouder wordend, nam zijn vroomheid toe, thuis schiep hij er behagen in psalmen te laten zingen, waarbij hij zelf luid, maar niet onwelluidend, meezong. Hij bleef een trouw kerkganger, opgevoed als zoon van een 'vromelijk' burger; en hoewel geen geloofsdrijver, de godsdienstige gevoelens van anderen respecteerend, vond hij toch zijn grootste vermaak in het aanhooren van predikanten. Twee van zijn schoonzoons, Somer en Pots, waren predikanten, ook op de vloot hield hij den predikant in eere. Hij liet het Heilig Avondmaal bedienen en vóór den slag een gebed houden; dit verzuimde hij nooit, zelfs als de vijand met een overval dreigde, zooals in den Vierdaagschen zeeslag, evenmin als hij zelf naliet alvorens het gevecht te beginnen zich in zijn kajuit te begeven om te bidden. Wat het gebed wezenlijk voor De Ruyter beteekende, hebben wij reeds in het eerste hoofdstuk aangegeven.

De Ruyter had reeds in den 1sten Engelschen oorlog een 'bedienaar des Goddelijken Woords' op zijn schip, toen een Zeeuw¹⁾. Zijn laatste, tevens be-

1) Na de eerste, mislukte poging van Prins Willem I om aan de Watergeuzen 'Gods woord' te laten verkondigen, waren er, ook wegens bezuiniging, vóór 1637 onder Tromp, geen speciale predikanten meer op de vloot aangesteld. Men verneemt in dien tusschentijd van een predikant, die tevens chirurgijn was - praktische zuinigheid, lichaam en ziel door één persoon te laten verzorgen!

kendste vlootpredikant was Ds. Theodorus Westhovius (Westhoff), een Westfaler van geboorte, dien hij te Hekelingen, op Putten, had leeren kennen, toen hij daar op zijn hofstede, thans nog de Ruyterstee geheeten, vertoefde en zich in het kerkje onder diens gehoor bevond. Toen zich in 1673 niemand voor de gevaarlijke predikantsfunctie op de vloot wilde aanmelden, was het Westhovius, die om dien post verzocht. Deze had nog bijzondere redenen om op zee te willen gaan, n.l. om een kerkelijke ruzie te ontloopen over een z.g. niet nagekomen trouwbelofte aan een jonge dame, (met wie hij ten slotte toch in het huwelijk trad). Zijn opponent in deze kwestie was de Dordtsche predikant Jacobus Lydius geweest. In 1675 kwam Westhovius wederom, thans op speciaal verzoek van De Ruyter, op diens vloot in de Middellandsche zee. Het bleek dezen toen, dat Westhovius nog altijd onder het verschil met Ds. Lydius gedrukt ging en daar hem de verwijdering tusschen twee hem bekende, achtbare mannen, een doorn in het oog was, vond hij een oplossing, die zoowel zijn diplomatie als zijn menschelijk karakter eer aandoet: hij verzocht Ds. Lydius om in zijn plaats, wegens zijn afwezigheid op de vloot, getuige te zijn bij den doop van het eerste kind van Ds. Westhovius, dat naar hem, De Ruyter, Michaela werd genoemd. Deze brief, zoo teekenend voor De Ruyter's menschenkennis en zijn handelwijze, verdient hier in zijn geheel te volgen:

Eerwaardige Heer,

Ik ben bericht, dat de huisvrouw van Ds. Westhovius tegenwoordig te onzen dienst zijnde, bevrucht is: ons voornemen is ook als getuigen van den doop te zijn en dewijl de zake zoude kunnen voorvallen terwijl wij ten dienste van het land uit zijn en mij alzoo de gelegenheid zoude afgesneden worden waardoor ik Ds. Westhovius en de zijnen mijn gunst wil verzekeren, zoo is mijn verzoek, dat U.E. mijn persoon bij den doop gelieft de (re)presenteeren. Het welk ik van U.E. met des te meer vrijmoedigheid verzoek omdat ik uit Ds. Westhovius versta U.E. inclinatie tot ons persoon, die zich daarin geopenbaard heeft, dat U.E. voor dezen ons gezelschap en aanspraak heeft gedesidereerd en tot ons genoeg ook genoten. Ik wil dan niet twijfelen of U.E. zal dit, indien God Almachtig een gezonde vrucht verleent, in onze plaats verrichten, waarmede ons en Ds. Westhovius zonderlinge (bijzondere) dienst zal geschieden.

Eerw. Heer

U.E. geaffectioneerden vriend

Michiel Ad. Ruyter.

Actum in 't schip de Eendraght

zeilende voor Alicante den 1 November 1675.

Op dit vereerend schrijven kon Ds. Lydius geen weigerend antwoord geven en de doop vond plaats in de Grootte Kerk te Dordrecht, niet te Hekelingen, waar Ds. Westhovius, tijdelijk op De Ruyter's vloot, zijn gemeente had.

Westhovius bleef, letterlijk tot aan den dood van den admiraal, diens trouwste vriend, die hem in zijn laatste uren bijstond; en welke moeiten hij zich heeft gegeven om het gebalsemd lichaam van den gesneuvelde veilig naar het vaderland overgebracht te krijgen, zullen wij later vernemen.

Tehuis leefde De Ruyter geheel naar zijn 'ge-

moed'. Zijn ruime woning¹⁾ was in 1661 door aankoop zijn eigendom geworden, in zijn vertrekken stond het gewone degelijke Hollandsche goed; naast enkele rariteiten, die hij van zijn tochten had meegebracht, pronkte er als grootste kostbaarheid op een tafeltje de kapitale atlas van Blau. De voornaamste weelde gold de groote linnenkast, de trots van zijn huisvrouw, van onder tot boven volgestapeld met het beste en zwaarste linnengoed. Tegen de wanden hingen portretten en afbeeldingen van zeeslagen, ook stadsgezichten. Zilverwerk kwam alleen bij deftige gelegenheden te voorschijn. Hoewel hij van een verworven vermogen, dat omstreeks 1670 *f*300.000 bedroeg, voornamelijk in rentebrieven belegd, en van zijn admiraalstractement van *f*1000 in de maand ongetwijfeld als een aanzienlijk man zich het goede der aarde kon veroorloven, leefde hij 'niet overdadiger dan een gemeen koopman of winkelier' en het eten op tafel moest naar het zout smaken. Hij hield slechts één knecht, die, wanneer hij voor de officieele bezoeken per wagen had te gaan, dan 'een slechte livrei om het lijf sloeg en buitenshuis op zijn karos paste'. Doch ook in den admiraal was de zakenman niet gestorven, hij interesseerde zich finantieel bij scheepvaartondernemingen, o.a. bij een in 1660 opgerichte 'Noordkaapsche Compagnie' voor den walvisch- en kabeljauwvangst. Hij bleef tot het eind toe zijn zaken nauwgezet waarnemen, gaf rekening en verantwoording van de hem voor

1) Het huis, op de Prins Hendrikkade, is niet in zijn voormaligen staat gebleven, wel de gevel, van binnen hebben de latere eigenaars het verbouwd.

de vloot verstrekte gelden, doch lette op het hem toekomende, zonder vermindering van de voor zijn functie noodzakelijke onkosten. Daarnaast toonde hij een ruime hand voor de armen te hebben. Reeds in zijn Vlissingschen tijd noteerden de kerkelijke registers tal van schenkingen voor de armen, als ‘dankoffer’ na een behouden thuiskomst en ook in zijn testament stelde hij aanzienlijke bedragen voor de armen van Vlissingen en Amsterdam beschikbaar, benevens ondersteuning en minder welvarende familieleden.

Als hoofd van zijn gezin placht hij in den grooten met fluweel bekleeden armstoel te zitten, op de wat patriarchale wijze, die den toenmaligen ouden Hollander in zijn huis eigen was. Ook later, toen hij, nadat al zijn dochters getrouwd uit huis gingen¹⁾ en zijn zoon Engel in de verschillende rangen op zee diende, nog slechts alleen was met zijn vrouw en een nicht Van Gelder, bleef hij aan deze gewoonte vasthouden, den Bijbel voor zich open leggend en er uit voorlezend.

Hij was een goed vader, hij hing zeer aan zijn gezin. Bij ieder vertrek naar de vloot, voordat deze het anker lichtte, liet hij zich op het Admiraliteits- of Heerenjacht, dat hem naar zijn schip bracht, steeds door zijn vrouw en een of meer van zijn kinderen vergezellen, totdat het sein gegeven werd, dat ‘de wijven van boord’ moesten en ook zij vertrokken.

1) Cornelia huwde met Kapitein de Witte, Alida met Ds. Pots, Margaretha, de dochter uit zijn huwelijk met Anna van Gelder, 1652 geboren, met Ds. Somer; zijn tweede dochter van Anna van Gelder, Anneke, was, 11 jaar oud, in 1666 aan de pest gestorven.

Hoewel hij ook jegens de zijnen de redelijkheid en de rechtvaardigheid, die hem eigen was, betrachtte en niemand boven den ander wilde bevoordeelen - wat ook blijkt uit de nauwkeurige verdeling van zijn vermogen in zijn testament - bleef hij tot het eind toe met zorgen voor hen vervuld. In den slag plaatste hij zijn zoon Engel en zijn stiefzoon Jan van Gelder zooveel mogelijk in zijn nabijheid, op schepen, die vóór en achter hem voeren, al betoonde hij zich naar buiten zeer laconiek; b.v. toen hem bericht werd, dat Jan van Gelder gesneuveld was, maakte hij slechts de opmerking: 'Dat is het lot van den oorlog, heden zijn en morgen onze beurt'. Zijn zoon Engel vooral, de eenig overgeblevene, nadat de oudste, Adriaan, als luitenant ter zee in 1655, slechts 18 jaar oud geworden, stierf, was hem dierbaar. Het verdriette hem slechts, dat de jonge man geen neiging vertoonde om een eigen gezin te stichten, graag had de Ruyter, die reeds naar de 70 ging, het nog beleefd een echten kleinzoon op zijn knie te laten rijden, terwijl hij zich thans moest vergenoegen met 'Michieltje', het tweede, naar hem genoemde kind van zijn dochter Cornelia en kapitein Johan de Witte, en zijn specialen lieveling, aan wien hij Amsterdamsche zoetekoek liet zenden als hij zelf op de vloot was.

Op zijn tochten schreef hij geregeld aan zijn huisvrouw en aan zijn kinderen. Het meerendeel van deze brieven blijkt verloren gegaan, maar die bewaard zijn gebleven doen betwijfelen of zij werkelijk een verlies beteekenen voor een intiemen blik in zijn persoonlijkheid: ook in zijn brieven aan zijn gezin

geeft De Ruyter weinig van zijn gemoedsleven bloot, zij zijn zakelijk en droog als zijn journalen, gevuld met opsommigen van de plaatsen, waar hij ten anker kwam, over het weer, de algemeene gebeurtenissen en krijgsverrichtingen, zelfs van brieven, die hij van de overheidspersonen uit het vaderland ontving vergeet hij niet melding te doen. Een enkele maal moppert hij over kletspraatjes, die ‘in het salet van neef Lampsens’ van hem zouden zijn verteld. Achterklap lag wel allermint in de natuur van dezen woordkarigen man, evenmin als in die van zijn vrouw, zijn ware wederhelft, van wie hij zelf zeide, ‘dat zij niet van zulk een humeur was om kwade achterklap te voeren’. Vele van zijn latere brieven heeft hij niet met eigen hand geschreven, maar gedictieerd aan zijn vloot-secretarissen Andringa, Van der Poort en anderen en alleen ondertekend. Blijkbaar kwam hij er steeds minder toe zelf de pen te voeren anders dan voor zijn rapporten en journalen.

Thuis te zijn - het is voor De Ruyter een wensch gebleven, die nooit langdurig in vervulling ging. Hij begon bejaard te worden, reeds vertoonde zich het graveel (blaassteen), ‘dat hem somwijlen lastig en pijnlijk viel’, hij verlangde naar den tijd, dat hij zijn leven verder ‘gerustelijk en godvruchtelijk mocht ten einde brengen’. Het is nimmer zoo gekomen.

Alarm 1672**XII**

Fransch geld had den immer noodlijdenden Engelschen koning Karel II van het in 1668 met ons en Zweden gesloten Alliantie-verdrag doen afvallen en tot den bondgenoot van Lodewijk XIV gemaakt, zoodat toen Frankrijk ons den oorlog verklaarde, op 6 April 1672, de Engelsche oorlogsverklaring op den 7den afkwam. Van Engelschen kant werd deze wederom ingeleid met een aanval op onze Smyrnavloot, bij Wight, door den ‘rascal’ Holmes, dien wij echter afsloegen.

In Engeland was de nieuwe oorlog niet populair, hij had de massa niet achter zich. De handelsbelangen van Engeland waren bij den vrede van Breda in hun verhouding tot de onze gestabiliseerd, van ons viel niet meer te duchten, dat wij de Engelschen van de wereldmarkt zouden verdringen, hun handelsvloot had zich tijdens de Restauratie meer dan verdubbeld. Eerder was Frankrijk als nieuwe mededinger te beschouwen, welks handel en vloot zich begonnen te ontwikkelen, het had veel meer in de richting van de politiek gelegen, wanneer de beide vroegere tegenstanders thans gezamenlijk front maakten tegen den

nieuwen vijand. Wat de koning nu ondernam was tegen het landsbelang. De vloot was wel bereid 'our friends the Dutch' te bevechten, het land niet. Zoodra de resultaten uitbleven, begonnen de tegenstanders van dezen oorlog in October 1673 in het Parlement hun actie voor het herstel van den vrede, die ten slotte den koning werd afgedwongen, doordat het Parlement weigerde nog langer geld voor den oorlog te verstrekken.

Doch zoover was het in 1672 nog niet. Integendeel. In een oorlog gewikkeld met vier tegenstanders, Frankrijk, Engeland en de eveneens 'gekochte' bisschoppen van Munster en Keulen, konden wij, alleen en met een in allerijl op de been gebracht leger, weinig tegenweer bieden aan het onverwacht snel oprukken der Franschen onder de beroemde Condé en Turenne, die door het Kleefsche over den Rijn Gelderland binnendrongen. Bij het een na den ander vallen van onze sterkten maakte zich een groote opwinding van de gemoederen meester. Vooral tegen de Staten-regeering verhieven zich de aanklachten. De raadpensionaris Johan de Witt, wien men het speciaal weet, dat het leger voor de vloot verwaarloosd was, werd bij een aanslag op zijn leven ernstig gewond.

Hoe onbillijk men zijn beleid beschuldigd heeft, het blijkt, als aan de door hem zoo sterk gemaakte vloot in dezen oorlog de rol zal zijn toebedeeld van de 'behouder van het vaderland' te worden.

Het was in het 'plan de campagne' van Frankrijk en Engeland opgenomen, dat de Fransche en Engel-

sche vloten, samenwerkend, den oorlog te land zouden ondersteunen door een aanval aan de kustzijde. Gelukte het de Hollandsche vloot te vernietigen dan kon men de Hollanders, die waarschijnlijk zich achter de waterlinie, langs de provincie Utrecht, zouden terugtrekken en pogen daar stand te houden, door een landing op de kust in den rug vallen.

De beteekenis en het gewicht van de rol, die onze vloot in dezen oorlog had te vervullen is haar leider, de admiraal De Ruyter, zich alleszins bewust geweest. Van het lot van de Hollandsche vloot hing op dat moment feitelijk het lot van het land af.

Het is niet zonder reden gezegd, dat De Ruyter's beleid zich het grootst heeft getoond op dit meest critieke moment in de geschiedenis van onze onafhankelijkheid. Nimmer nog heeft hij onder zulk een zware verantwoordelijkheid gestaan, maar nimmer ook heeft hij zijn taak met zooveel succes volbracht. Hij is met zijn vloot de ware redder geweest van 'het vervallen Vaderland', toen, naar het bekende gezegde, 'de regeering radeloos, het land reddeloos en het volk redeloos' was geworden. Door zijn overwinningen ter zee deed hij Engeland uit het strijdperk treden en vrede sluiten, verhoogde hij het prestige van den Staat en verschaftte ons daardoor nieuwe bondgenooten.

De tactiek, die De Ruyter thans volgt, wordt hem geheel gedictieerd door de omstandigheden, waaronder hij heeft op te treden.

In den 1sten Engelschen oorlog was de strijd voornamelijk een strijd tegen elkaars handelsmacht ge-

weest, een poging om elkaars handelsmacht te vernietigen en voor zoover men de heerschappij ter zee nastreefde geschiedde zulks om de handelsvloten een veiligen doortocht te verzekeren.

In den 2den Engelschen oorlog werd er vooral om het militaire overwicht ter zee gevochten. De Hollanders staakten zelfs de vrije scheepvaart geheel, aldus aan de vloot gelegenheid gevend zich uitsluitend op de vernietiging van de vloot van den tegenstander te concentreeren, om daarmee het overwicht te verkrijgen.

In den 3den Engelschen oorlog moeten de Hollanders dit overwichtsprincipe geheel opgeven. De vloot kan nu alleen optreden als afweer en verdedigingsmiddel tegen een overmachtigen en verbonden vijand, die onze kusten met een landing bedreigt.

Wel is de Engelsche tegenstander niet meer die van vroeger, het peil van zijn marine is gezonken sinds den 2den Engelschen oorlog, de verkwisting van de vlootgelden voor zijn persoonlijke behoeften heeft de vloot van Karel II in een steeds slechteren toestand gebracht, ook de leiding is niet meer die van vroeger, sinds Monk in 1670 gestorven is en de hertog van York, thans zonder zijn kundige adviseurs, persoonlijk de vloot aanvoert, en het gebrek aan vertrouwen in de leiding doet zich ook bij zijn ondergeschikten gelden. Wat de Franschen betreft, hun marine is nog in opkomst, hun houding in de zeegevechten tijdens den 3den Engelschen oorlog leek vaak meer die van nieuwsgierige toeschouwers, die De Ruyter zijn tactiek wilden afkijken. Maar vereenigd vormen de vloten van beide landen een groote macht,

waarmee alleszins rekening moet worden gehouden.

De Ruyter kan derhalve door het kleinere aantal van zijn schepen zich niet meer in open zee aan beslissende slagen tegen de vijandelijke vloot gaan wagen en moet zijn optreden afhankelijk stellen van zijn taak: die van de kustbescherming.

Echter, De Ruyter zou De Ruyter niet wezen, wanneer hij slechts kalm voor de kust of in de zeegaten bleef liggen zonder op zijn tijd een 'coup de main' tegen den ander te beproeven.

Een van deze 'coups de main' is zijn voornemen de vijandelijke vloot in haar eigen basis te gaan overrompelen.

Van zijn aanvankelijk plan om tegen de Engelschen te ageeren, voordat dezen zich met de Franschen hadden kunnen vereenigen, moet hij afzien, doordat de uitrusting van zijn vloot, ondanks den spoed, waartoe hij heeft aangemaand, niet snel genoeg is gevorderd en daardoor het gunstige moment verloren moest gaan: de nog niet gereed zijnde Engelsche vloot in de Theems te overvallen had een herhaling van Chatham kunnen geven.

De inmiddels vereenigde Engelsche-Fransche vloot is in drie groote eskaders verdeeld. York voert het centrum aan, dat van de roode vlag, d'Estrées de voorhoede, dat van de witte vlag en Lord Sandwich de achterhoede, dat van de blauwe vlag.

De Ruyter's vloot, eveneens tot drie eskaders geformeerd, staat onder bevel van Banckert, hemzelf en Van Ghent. Zij telt 61 groote schepen, 14 fregatten en 32 branders en is bewapend met 4500 stukken geschut en bemand met bijna 28000 matrozen en soldaten.

York, hoewel uitgevaren, bepaalt zich in de Noordzee nog tot ontwijkende - volgens De Ruyter 'zeer vreemde' - manoeuvres. Nu eens lijkt het of hij op Zeeland aan zal varen, dan weer wendt hij zich naar de Hollanders, die hem bij de Galloper, 'in goed postuur om in batalje te komen' afwachten. Ten slotte keert de verbonden vloot naar de Engelsche kust terug.

Het gunstige moment om den in de Solebay (Soulsbaay) ten anker geganen vijand onverhoeds op het lijf te vallen, besluit De Ruyter thans onverwijld te benutten. Met 6 schepen uit ieder eskader formeert hij een z.g. 'verloren' eskader, dat tezamen met de branders in de eerste linie voorop heeft te gaan en aldus, in twee dwarslinies, komt hij snel opzetten, volgens de Engelschen 'like a torrent', door tegenwind echter niet snel genoeg om te kunnen voorkomen, dat de ander, zij het niet zonder wanorde, zijn ligplaats verlaat. Het lijkt alsof de Engelschen een voorgevoel hebben van den ongunstigen afloop van den strijd, vooral Lord Sandwich is uiterst pessimistisch, en somber ziet hij het eerste gevecht in een oorlog tegemoet, dien hij zelf niet heeft gewild. Bij de Hollanders daarentegen heerscht groot vertrouwen. Cornelis de Witt, die als gedeputeerde op de vloot is meegegaan, zet zich ondanks zijn zware jicht vastberaden in een armstoel op de campagne van De Ruyter's schip De Zeven Provinciën en omringd door zijn kleurige hellebaardiers ziet hij op den strijd toe. Het admiraalschip heeft dat van York tot zijn tegenstander gekozen. De Engelschman wordt zoo zwaar gekanonneerd,

dat de hertog in een sloep zijn schip moet verlaten om zich naar een ander te begeven. Van Ghent ligt al vrij spoedig midden tusschen het eskader van Sandwich, en Banckert is in gevecht met de Franschen, die ondanks de fanfaronneerende namen van hun schepen, de 'Foudroyant', de 'Terrible', de 'Téméraire', allesbehalve verpletterend, verschrikkelijk en vermetel zich gedragen en, afhoudend, op een afstand blijvend, hem uit de verte beschieten¹⁾. Maar de strijd tusschen de schepen van Sandwich en Van Ghent wordt zeer verwoed, Van Ghent sneuvelt, doch het reddeloos geschoten schip, de 'Royal James', Sandwich's admiraalsschip en het grootste van de Engelsche vloot, wordt door een brander van Van den Rijn, den man, die de ketting bij Chatham doorzeilde, aangestoken. Door de anderen in den steek gelaten blijft Sandwich, die voor zichzelf een heldendood heeft gereserveerd en zich al zijn ridderorden omhangt, tot het laatst toe op zijn brandend schip, totdat hij, het verlatend, bij het omslaan van zijn overvolle sloep door verdrinking omkomt.

Nog uren wordt het gevecht voortgezet, waarvan De Ruyter later getuigde, 'dat het scherper en langduriger is geweest dan hij ooit heeft bijgewoond'. Het zijn nu vooral de middeltochten, die elkaar bestrijden en elkaar veel averij bezorgen, totdat de beide vloten, dooreen, voorbij Lowestoft drijven, en het invallen van den nacht dwingt het gevecht te staken.

Hoewel de slag van 7 Juni feitelijk onbeslist is

1) De 'voorzichtigheid' van hun admiraal werd niet door alle Fransche onderbevelhebbers bewonderd. Duquesne kreeg met d'Estrées hooge woorden over diens beleid.

gebleven hebben de Hollanders tactisch het voordeel behaald. Vooral de Franschen, al hebben zij zich maar weinig aan den vijand gewaagd, zijn vol bewondering voor de verrichtingen van den Hollandschen admiraal en de Fransche minister van marine Colbert getuigde toen van De Ruyter, dat hij was 'le plus grand capitaine qui ait jamais été en mer', een lof, waarmee deze het kon doen.

Groot is de voldoening en verlichting hier te lande als de uitslag van den strijd bekend wordt. Wel hebben wij den admiraal Van Ghent en twee schepen verloren, waaronder het admiraalsschip van Banckert, maar het sneuvelen van Sandwich en het verlies van zijn groot schip de 'Royal James' spreken sterk tot de verbeelding en geven den slag het aspect van een schoone victorie.

Ondertusschen blijft het met de krijgsverrichtingen op het vasteland slecht gaan. Het leger heeft zich geheel achter de waterlinie moeten terugtrekken, het gansche grondgebied van den Staat is op de provincies Holland, Zeeland, Friesland en Groningen na, door den vijand bezet. Gedwongen door den nood der omstandigheden heeft de Staten-regeering moeten zwichten voor den algemeenen volkswensch den Prins van Oranje tot stadhouder te verheffen en hem de algeheele leiding van de krijgszaken te geven, met den rang van admiraal-generaal. Johan de Witt treedt af als raadpensionaris. Opruiende beschuldigingen, hem en ook zijn broeder Cornelis de Witt betreffend, die den aanval bij Solebay heette te hebben gesaboteerd en bij het meeningsverschil zelfs door De Ruyter met zijn sabel zou zijn verwond

- wat deze formeel laat tegenspreken, er op wijzend, dat integendeel zijn samenwerking met De Witt allervoortreffelijkst is geweest en van diens 'bijzondere ijver' getuigde¹⁾ (wat wellicht mede later tot het praatje leidde, dat De Ruyter tegen Oranje en vóór De Witt was) - verraden hoezeer de gemoederen verhit zijn geraakt. Maar niet tevreden met het reeds bereikte maken De Witt's persoonlijke vijanden zich de algemeene stemming ten nutte door het gepeupel tegen hem op te hitsen, dat in Augustus de beide gebroeders op de Plaats in den Haag, voor de Gevangenpoort, gruwelijk ombrengt.

De Ruyter bevindt zich op de vloot als het bericht van den 'schrikkelijken moord' daar bekend wordt en groote ontsteltenis verwekt. Hij heeft voor de bekwaamheid van Johan de Witt steeds groote achting gehad, doch hij weet wat er op dit critieke oogenblik van hem geëischt wordt; het eenige wat hij zegt is 'Wij zullen dit fleschje toeschroeven', hopen, dat 'God ons lieve Vaderland beware voor zoodanig meerder tumult'. Hij is slechts dienaar van den Staat, het hoofd ervan is zijn chef, zij het De Witt of Oranje, en diens orders heeft hij te ontvangen

De toestand van het land dwingt thans veel volk, waarbij alle mariniers, en veel geschut aan de schepen te onttrekken om ze naar de bedreigde punten te brengen; het verzwakt zijn vloot aanzienlijk. Zijn admiraals moeten deelnemen aan de leiding bij de verdediging van de waterlinie, hijzelf helpt bij het

1) Want, zoo verklaarde De Ruyter, 'ik zal de waarheid en niets dan de waarheid spreken'.

organiseeren van een groot aantal gewapende sloepen, die in de ondergelopen landen worden gebruikt. En ten slotte heeft hij het restant van zijn vloot opnieuw te ordenen. Gelukkig onderneemt de vijand van de zeezijde niets meer tegen ons gedurende het verdere jaar.

De Ruyter heeft thans voortaan met den jongen Prins Willem III te maken, die van veel voortvarendheid, maar ook van eigenmachtigheid, b.v. bij het aanstellen van de vloot-officieren¹⁾, bewijzen zal geven.

Zijn trouw aan zijn land wordt niet meer in twijfel getrokken, hoewel in de algemeene opwinding het gepeupel in September ook zijn huis te Amsterdam heeft bedreigd, dat slechts door beleidvol optreden van zijn vrienden voor plundering is gespaard gebleven. Als de Engelsche omkooperij, die reeds zoo goed in troebel water weet te visschen, dat men bij ons hier en daar hoort schreeuwen: 'Leve de koning van Engeland, leve de Prins van Oranje, de Duivel hale de Staten!', probeert hem te bewegen zijn land in den steek te laten, wijst hij dit met diepe verontwaardiging van de hand, zeggend, dat 'al ging het land ten gronde, hij liever met de vloot, ik weet niet waarheen, zou zeilen dan haar over te leveren aan den Engelschen koning, die geen woord noch verbond houdt'.

- 1) 'Vijf kapiteinen, die op recommandatie van den Heere de Ruyter bij de admiraliteit van Amsterdam waren aangesteld, zijn bij den Heere Prince van Orangien weder uitgeschraapt en andere in hun plaats genomineerd, 't welk bij den voorzegden Heer de Ruyter zoodanigen onlust heeft verwekt, dat dezelve van zijn charge verzocht geëxcuseerd te zijn; maar Z.H. heeft denzelve niet willen ontslaan'. (Bericht van 18 April 1673).

‘Twee groote koninkrijken strijken de trotsche vlag’**XIII**

Bij den aanvang van het jaar 1673 laat de algemeene toestand zich nog altijd zeer somber aanzien. Wel is de Fransche opmarsch voor de Waterlinie gestuit en heeft men zich daar kunnen handhaven, doch berichten over een nieuwen aanval der verbonden vloten op onze kust lekken uit.

De Ruyter, wien in Februari de rang van Luitenant-admiraal-generaal is gegeven, heeft inmiddels niet stil gezeten en er zich niet slechts toe bepaald persoonlijk in te teekenen op de leening, uitgeschreven ten behoeve van de vloot. Hoewel zijn vloot door gedwongen verzwakking tot een niet enkel figuurlijk ‘kleyn hoopken’ is gekrompen, is het nadeel van een kleiner getal schepen voor hem niet zoo overwegend als het lijkt. In den loop van de vroegere gevechten heeft hij geleerd, dat een kleiner aantal, maar van goede en goed gewapende schepen met een geofende en gedisciplineerde bemanning zich gemakkelijker laat concentreeren in het gevecht en van meer waarde is dan het groote aantal van geringere gevechtscapaciteit. Hij heeft thans zijn vloot

stevig in de hand, het is hem gelukt ervan te maken wat hij wenscht: een apparaat, vooral artilleristisch veel beter ontwikkeld dan voorheen en dat voorbeeldig functioneert onder zijn bevelen, met een bedreven, aan tucht gewend volk en met onderbevelhebbers, die over het algemeen hebben geleerd hem onvoorwaardelijk te gehoorzamen.

Het is veel, zooveel als hij thans kan verlangen, en hij maakt er met profijt gebruik van.

Solebay heeft een onbeslissende overwinning gebracht.

Getrouw aan zijn overtuiging, dat het offensief het beste defensief is, beraamt De Ruyter thans een aanslag op een gedeelte van de Engelsche vloot, die bestemd onder Prins Robert uit te zeilen en zich met de overige Engelsch-Fransche vloot te vereenigen, in de Theems in gereedheid wordt gebracht. Het stoutmoedige plan is, als het lukt, van groote beteekenis: om niet minder dan het afkurken van de Theems met zinkschepen gaat het, wat het uitloopen der Engelschen kan beletten.

De Engelsche vloot wordt thans niet meer door York in persoon gecommandeerd; om zijn openlijk overgaan tot het Katholicisme treft de Test Act, die alle Katholieken van de openbare ambten uitsluit, ook den broeder des Konings, den 'Lord High Admiral', die nu in zijn naam het bevel aan Prins Robert opdraagt.

Prins Robert, hoewel een dapper vechter, is geen leidersnatuur, in vele opzichten kan hij met Cornelis Tromp vergeleken worden, als deze heeft hij op

zichzelf voortreffelijke eigenschappen, maar eveneens het ‘turbulent’ karakter: ‘dat hij maar kan instaan voor één schip, het zijne’. Zijn bondgenoot is de Fransche admiraal, de Comte d'Estrées, van het leger naar de vloot overgegaan, maar geen Turenne en om den enkele ‘verdienste’, dat de Fransche minister van Oorlog hem voor het leger kwijt wilde wezen. Voor hem heeft men den veel bekwameren, bij de Zweden geschoolden Duquesne gepasseerd, die nu onder hem moet dienen.

Het kan derhalve niet ontkend worden, dat De Ruyter, wat zijn tegenstanders betreft, onder gunstige omstandigheden optreedt: zelf op het hoogtepunt van zijn kracht, zijn de vijandelijke aanvoerders verre zijn minderen.

In Mei 1673 zeilt De Ruyter, zonder op de Zeeuwen te wachten, die nog niet gereed zijn, alleen met de schepen van de provincie Holland, in het geheel sterk 34 linieschepen, 12 fregatten, 18 branders en 8 zinkschepen uit. Doch hoe zorgvuldig ook voorbereid, het plan mislukt door een opkomenden mist, die het voortgaan vertraagt. De Engelschen, gealarmeerd, hadden inmiddels gelegenheid gehad voorbij het smalle gedeelte van de Theems, voor de afkurking uitgekozen, te loopen en lagen nu vooraan, in het breede gedeelte. Dat De Ruyter terugkeert, nu de aanslag verijdeld is en zich niet, met Prins Robert in den rug, aan een aanval op de Engelsch-Fransche vloot in het Kanaal waagt, het getuigt van zijn beleidvolle voorzichtigheid, al wekt zijn onverrichterzake terugkeeren in ons land natuurlijk teleurstelling. Maar De Ruyter mag thans minder

dan ooit iets wagen, dat niet gewaagd kan worden, intact blijvend behoudt de vloot haar voornaamste bedreigende kracht tegenover den vijand.

Terwijl hij nu weer op Schooneveld ligt, zendt de Prins hem zijn afgevaardigden om met hem te overleggen 'wat tot meeste dienst van den lande gedaan en gelaten behoort te worden'. Er wordt besloten, dat De Ruyter, in zijn goede positie op Schooneveld blijvend, daar de komst van den vijand zal afwachten. De ondiepten in deze wateren, die wel aan hem, maar niet aan den vijand goed bekend zijn, vormen een natuurlijk verdedigingsmiddel en afwachtend kan hij tevens zijn vloot vermeerderen met schepen van Zeeland en uit Texel.

Inmiddels behaalt de Prins nog een 'overwinning', die in den lande algemeene voldoening wekt: het gelukt hem de beide oude rivalen De Ruyter en Tromp te verzoenen. Cornelis Tromp, zeven jaar uit den dienst gebleven, heeft zijn tijd 'gebeid'. Een eerste poging tot verzoening, in Maart gedaan, was op beider stugge houding afgestuit. De Ruyter hield vol, dat Tromp 'wel een vaillant en braaf soldaat was, maar niet bekwaam om te commandeeren noch om gecommandeerd te worden, daar hij te furieus was en dat hij wel kon bemerken, dat Tromp maar daarop aanleidde om hem den voet te lichten en niet onder zijn commando te staan', waarna Tromp al zijn oude grieven weer ophaalde, aan De Ruyter verweet, 'dat hij vocht als een coejon; dat de Heer de Ruyter alleen hem tot spijt in het schip van Ayscue den brand had gestoken', dat De Ruyter's vrouw lasterpraatjes over hem verspreidde, enz. enz., wat

de ander weerlegde, zich beroepend op de ‘expresse order van Haar Hoogmogenden in alle veroverde schepen den brand te steken, ten einde dat de vloot daarmede niet mocht worden geëmbresseerd’ en besloot, ‘dat hij nu tot zulke hooge jaren was gekomen, dat hij zijn gemak en rust met eere kon nemen en wel lijden mocht, dat Tromp met de vloot in zee ging’. Maar in April laten beiden, door de persoonlijke bemoeiingen van den Prins en waarschijnlijk nog het meest door toegeven van den kant van De Ruyter, zich thans bewegen ‘al het voorgaande te vergeten en voortaan in broederlijke en trouwe vriendschap te zullen leven’. Tromp komt thans in den rang van luitenant-admiraal op de vloot.

Aanvankelijk heeft De Ruyter nog niet geheel aan de oprechtheid van Tromp geloofd, daarom drukt de Prins den laatste nogeens in een persoonlijk schrijven op het hart ‘den opperbevelhebber allenthalven te bejegenen met behoorlijk respect en gehoorzaamheid’ en doet daarvan aan De Ruyter mededeeling. Tromp gedraagt zich in alle opzichten volgens het voorgeschreven fatsoen, hij verzekert De Ruyter hem in zijn leven niet meer te zullen verlaten en deze van zijn kant heeft Tromp ook overal in het gevecht als een vriend bijgestaan.

Als de Engelsch-Fransche vloot onder opperbevel van Prins Robert in het zicht komt, maar door tegenwind nog eenige dagen wordt belet het gevecht te beginnen, heeft De Ruyter zijn drie eskaders, de voorhoede onder Tromp, de middeltocht onder hemzelf en de achterhoede onder Banckert, zeilree.

Wat de vijand, in het besef van zijn eigen overmacht, van hem verwacht, n.l. dat hij in het defensief achter de zandbanken zal blijven of zich nog verder in de Zeeuwsche wateren terugtrekken, doet hij juist niet, hij laat zeil meerderen en vaart den 7den Juni op zijn tegenstanders af. Dit is een misrekening, die al dadelijk voor den vijand haar gevolgen doet gelden. Immers, deze heeft, De Ruyter's tactiek bij Solebay overnemend, er bij de formatie van zijn eigen vloot op gerekend te doen te zullen hebben met een stilliggende vloot, mede door de plaatselijke gesteldheid in zijn bewegingen belemmerd¹⁾ en hij nadert geformeerd met de branders voorop. De tegenaanval van De Ruyter gooit zijn geheele formatie in de war en dwingt hem inderhaast zijn opzet te wijzigen, wat niet zonder wanorde geschiedt, daar, evenals De Ruyter bij Solebay heeft gedaan, de branders vergezeld zijn van een aantal schepen, die uit de andere eskaders zijn gelicht, vooral Franschen, die het verlangen te kennen hebben gegeven om door het eerst in den slag te komen den indruk van Solebay uit te wisschen. Wegens het onverwachte naderen in gesloten gevechtsformatie van de Hollanders is deze voorhoede vóór de voorhoede nu verplicht zich op te lossen, enkelen loopen overhaast naar hun eigen eskaders terug, wat hier en daar nogal verwarring sticht.

Tromp geraakt met de voorhoede nu in gevecht met het eskader van Prins Robert, De Ruyter heeft het centrum onder d'Estrées tegenover zich, Spragg

1) De vijand wist niet, dat De Ruyter zich bevond op een plaats, terecht een 'schoon veld' geheeten!

en de Fransche markies De Grancey het Zeeuwsche eskader van Bankckert.

Deze laatste, achter het centrum zeilend, houdt iets af. Het vijandelijk eskader van de blauwe vlag, dit ziende, dringt nu hard naar hem toe. Daar de Franschen 'zeer confuus' zeilen, moet De Ruyter volgens een aanwezige op zijn schip gezegd hebben: 'Wat is daar een schoone kans zoo wij wenden om eenige daarvan af te snijden' en nadat hij naar Tromp een adviesjacht heeft afgezonden met de order zijn beweging te volgen, voert hij, naar d'Estrées wendend, zijn doorbraakmanoeuvre uit, die voor den ander zoo onverwacht komt, dat de Franschen gedeeltelijk uit de linie loopen en op de vlucht slaan.

Als De Ruyter den vijand voor hem ziet wijken, constateert hij: 'Ze hebben nog ontzag voor de Zeven Provinciën.' Inmiddels bemerkt hij, dat Tromp niet mee is gewend. Deze, in een hard gevecht met Prins Robert gewikkeld, heeft òf de order, die hem gezonden is, niet ontvangen, òf kan hij zich niet losmaken, en De Ruyter, naar zijn woord, 'dat het beter is vrienden te helpen dan vijanden te deren', buit het door hem behaalde voordeel niet uit, maar ziende, dat Tromp, die reeds driemaal van schip moest verwisselen, het hard te verantwoorden heeft en meenend, dat 'wat het zwaarst is het zwaarst moet wegen', laat hij nu naar dezen toe wenden en komt hem te hulp. 'De vijand maakte plaats voor ons, maar wel niet enkel uit beleefdheid'. Zoo vast rekende Tromp op De Ruyter's komst, dat zelfs als hij hem nog niet ziet naderen hij den moed der

zijn doet herleven enkel door luide zijn aantocht bekend te maken.

Na zijn vereeniging met Tromp valt De Ruyter in goed gesloten linie nog verscheidene malen den vijand aan, die van zijn kant 'zijn best deed van ons af te raken'.

De slag wordt eerst afgebroken, 'als de sterren al een wijl hebben geschenen'. De verbonden vloten, hoewel zij voor De Ruyter zijn geweken, blijven op eenigen afstand liggen, als de ander in zijn 'oud hol' is teruggekeerd.

Al is ook deze strijd geen beslissende nederlaag voor de Engelschen en Franschen geworden, constateert de admiraal Spragg misnoegd, dat 'the battle was as ill fought on our side as ever yet I saw' en de Franschen, hoewel zij het ook ditmaal 'slecht lieten liggen' kunnen hun enthousiasme voor het betoonde beleid van De Ruyter niet bedwingen, door te zeggen, 'dat de Hollanders in dezen slag meer overleg, bekwaamheid en moed hebben betoond dan ooit in een der vorigen'.

Aan schepen verloren wij, evenals de vijand, eenige branders, maar wel sneuvelden er velen, bij ons de vlagofficieren Schram en Vlugh.

De verbonden vloten zijn voor de Vlaamsche kust gebleven en den 14den Juni komt het tot een tweeden slag op Schooneveld.

Zooals gewoonlijk heeft De Ruyter de zijnen voordien tot moed en plichtsbetrachting aangezet; zijn toespraak, die door Arentstein ('Jacob Oom') aan boord van zijn schip is opgeteekend, is de eenige woordelijke, dien wij van hem bezitten: 'Mannen,

gij ziet, dat de vijanden voorhanden en nabij zijn en dat wij allen volgens onze eed en plicht dezelve niet alleen moeten tegen staan, maar dezelve moeten zoeken te overwinnen; daarom zoo verzoek ik nu, dat een ieder toone en bewijze te zijn datgeen daar hij is voor op 't schip gekomen. Een ieder passe maar op zijn plaats zijn behoorlijke plicht waar te nemen, en als gij dat maar doet, zoo zullen wij wel overwinnen, want God zal onze goede zaak gewislijk doen boven staan. Daarom, zoo zijt goedsmoeds en helpt de anderen trouwlijk. Zoo de een of de ander ondertusschen mocht geraakt worden, zoo maakt, dat die straks omlaag of buiten boord geholpen wordt, en zoo wij ondertusschen een hartig woord mochten spreken, zoo moet gij denken, dat het beste maat te zeggen is’.

Bij den vijand commandeert Prins Robert thans de achterhoede, Spragg de voorhoede. Op het laatste oogenblik wenscht Prins Robert echter zijn indeeling te veranderen en zelf met zijn eskader den voortocht te hebben. Daartoe poogt hij den middeltocht van de Franschen voorbij te zeilen, die, niets van zijn manoeuvre begrijpend, op hun beurt weer hem trachten voor te blijven, wat onvermijdelijk verwarring veroorzaakt en waarom hij dan ook zeer is gelaakt. Het komt ditmaal niet verder dan tot een vuurgevecht op afstand en enkele afzonderlijke gevechten. De Ruyter ziet Prins Robert tot tweemaal toe de roode vlag in top brengen voor een algemeenen aanval, doch haar het volgend moment weer neerhalen, wat hem den uitroep ontlokt: ‘Wordt hij gek of wat komt hem over?’ Het blijft aan beide

kanten bij manoeuvreeren, een echte slag wordt er niet geleverd, het heeft er allen schijn van, dat Prins Robert een scherp gevecht wenscht te vermijden, waarom Tromp constateert: 'Prins Robert is een goed man, hij laat passeeren en weer passeeren'. Onder 'gedurig kanonneeren' is de vijandelijke vloot ver uit de Hollandsche kust geweken, in den nacht keert De Ruyter naar Schooneveld terug, en de vijand vaart de Theems binnen, wederom zonder dat beide partijen een schip hebben verloren. Van weerskanten repareert men de geleden schade in de eigen havens - om in Augustus opnieuw aan den slag te gaan.

Het verschijnen, begin Augustus, van de vijandelijke vloot voor de kust, wekt aanvankelijk groote ontsteltenis, daar men een landing vreest. Want het is in ons land niet bekend, dat de vijand geen voornemen heeft een landing te wagen voordat de Hollandsche vloot verslagen is en tot zoo lang zijn gereed liggende troepen in zijn havens houdt. Een beschieting van Scheveningen door eenige Engelsche fregatten beoogt dan ook niets anders dan een demonstratie.

Inmiddels is er bericht ontvangen, dat een groote Oost-Indische retourvloot op het punt staat binnen te komen, wat doet besluiten deze door De Ruyter te laten beschermen, die opdracht krijgt de vijandelijke vloot naar Texel te volgen.

Met een vloot van 75 oorlogsschepen en fregatten en 25 branders, de voorhoede onder Tromp, de middeltocht onder hem zelf en de achterhoede onder Banckert, komt De Ruyter in den namiddag van den

7den Augustus voor Scheveningen, waar de Prins, die daar, op het gerucht van een vijandelijke landing, de omstreken in tegenweer heeft gebracht, persoonlijk zich aan boord van De Zeven Provinciën begeeft en in wiens aanwezigheid De Ruyter zijn onderhebbenden toespreekt 'de moedigen prijst en de blooden bedreigt'. Onder kanongebulder en luid geroep van 'Hoezee, lang leef de Prins!' gaat Zijne Hoogheid van boord en den 13den zet de vloot koers naar Texel.

De vijandelijke vloot, 95 groote en in totaal 150 schepen sterk en eveneens ingelicht over het ophanden zijn der om Schotland heen zeilende Oost-Indië-vaarders, houdt zich op in de nabijheid van de zeegaten van Texel en het Vlie.

Den 20sten Augustus krijgt De Ruyter ter hoogte van Kamperduin de vijandelijke schepen in het zicht, die, hoewel deze den wind mee hebben, geen poging doen om hem te naderen, wat de ander 'niet beleefd' van hem vindt.

Des nachts gelukt het hem hun 'met een goede zeemansstreek' de loef af te manoeuvreeren, dicht langs de kust varend, zoodat hij den volgenden dag den vijand aan lij heeft. Prins Robert lost een schot en laat zijn vloot wenden, waardoor d'Estrées, die eerst de achterhoede was, den voortocht krijgt, Spragg de achterhoede. De Ruyter wendt eveneens; in slagorde geschaard is de vijandelijke linie, door het grooter aantal schepen, langer dan de onze, wat het gevaar met zich brengt, dat wij 'gedoubleerd' kunnen worden. De Ruyter toont zich thans in zijn volle kracht wat betreft manoeuvreeren en concen-

treeren, zonder zich te laten belemmeren door den in den loop van den morgen opkomenden mist en regen; hij heeft vooral zijn centrum versterkt met schepen uit het eskader van Banckert, daardoor in aantal gelijk wordend met dat van Prins Robert, tegen wien, naar hij weet, den hoofdstrijd zal wezen, want de Franschen kent hij reeds als niet zeer te duchten en met de 10 schepen, die Banckert overblijven, in toom te houden. Inderdaad, aangevallen door de Zeeuwen, wijken zij uit; hun vreemde houding moet niet zoozeer aan kwaden wil geweten worden als wel aan de vermaning van Lodewijk XIV aan d'Estrées om ‘pas trop hasarder sa flotte’. Alleen de Fransche schout bij nacht De Martel vecht met zijn, voorste, smaldeel een tijdlang door, zonder dat de anderen hem ondersteunen. Hoewel hij, aanvankelijk door Banckert heenbrekend en de loef winnend, de overhand heeft, weet deze de zwaar gehavende Fransche schepen zoo in verwarring tot wijken te brengen, dat het geheele eskader van d'Estrées nu feitelijk niet meer aan den slag deelneemt en ook later, veinzend het sein van Prins Robert om te verzamelen niet te zien, boven den wind op een afstand blijft zonder verder een schot te lossen¹⁾. De Ruyter is inmiddels op het Engelsche centrum aangevallen, ‘weldra stond het alles vuur en vlam’, beiden slaan eenige malen door elkaar heen, nu de een dan de ander de loefhebbend. Zelf tracht hij het admiraalsschip van Prins Robert, de

1) Woedend schreef De Martel: ‘M. d'Estrées a fait tout autant mal q'il pouvait’. d'Estrées zei later, dat hij ‘den wind had willen bewaren voor morgen’!

‘Souvereign’ aan te grijpen, doch als met een schild dekken de Engelschen hun aanvoerder; in het hard gevecht verzeilt Van Nes tusschen den vijand, wordt echter door De Ruyter ontzet, en nu komt Banckert, zich van de Franschen afwendend en zich houdend aan de door zijn chef bevolen concentratie, opzetten, waarna het Engelsche centrum, tegenover een Hollandsche overmacht, wijkt, eerst nog gevolgd door De Ruyter, die echter, de eskaders van Spragg en Tromp al vechtend in een mêlée verwickeld ziende, dezen laatste te hulp gaat komen.

Op het hooren van ‘het groot schieten met kanon’ toegelopen, volgt een samengedromde menigte in de duinen van Petten tot Kijkduin in angstige spanning het verloop van den slag, die, zich onderwijl verplaatsend in de richting van Kijkduin, dicht voor de Hollandsche kust wordt geleverd.

De meest dramatische episode uit den van beide kanten met groote vinnigheid gevoerden strijd is het op zich zelf staand duel, dat in de achterhoede tusschen het schip van Cornelis Tromp en dat van den Engelschen aanvoerder Sir Edward Spragg wordt uitgevochten. Spragg had, sinds hij, in het eskader van den admiraal Smith tijdens den Tweedaagschen zeeslag bij North Foreland, voor Tromp heeft moeten ‘loopen’, in alle volgende zeeslagen zijn ‘consort’, zijn maat gezocht en nu, in dezen slag, heeft hij hem goed te pakken. Tromp, van zijn kant, is niet minder belust ‘een braven dans te dansen’. In mist en regen beschieten hun schepen, de Gouden Leeuw en de (nieuwe) grootere Royal Prince, elkaar, de Hollander vuurt bijna driemaal zoo snel als zijn

tegenpartij, die buitengewoon slecht moet hebben geschoten, want hoewel bij den Engelschman de dooden en gewonden neervallen, wordt aan boord van de Gouden Leeuw eerst na een paar uur vechten de eerste man onder een equipage van 470 geraakt. De Royal Prince verliest zijn masten en is zoo zwaar gehavend, dat Spragg zelf op de kleinere St. George moet overgaan. Het gelukt Tromp echter niet, al weten zijn mannen de overboord geschoten vlag van de Royal Prince te bemachtigen, het schip zelf te nemen, hardnekkig blijven de Engelschen het verdedigen en beschieten den Hollander zoo sterk, dat deze zelf zijn masteloos geworden bodem moet verlaten en thans op de Comeetstar den strijd voortzet. Van de onbereikbare Royal Prince afhoudend, valt Tromp nu de St. George aan en schiet het zoo lek, dat Spragg zich in een sloep begeeft om zich naar de (nieuwe) Royal Charles te laten overbrengen. Een Hollandsche kanonskogel, dwars door de St. George heen borend, treft tevens de daar achter wegroeiende sloep van Spragg, die, bemerkend, dat zijn boot begint te zinken, beveelt naar de St. George terug te keeren, maar hij kan dit schip niet meer bereiken en verdrinkt. Later wordt zijn lijk gevonden ‘met het hoofd, schouders en haar zoo vast aan de sloep (door het “werken” van het hout), dat men alle moeite ter wereld had om hem los te maken’. Ontmoedigd door het verlies van hun admiraal verslapt de strijd bij de Engelsche achterhoede en als Prins Robert, na zooveel mogelijk van Spragg's schepen verzameld te hebben, op De Ruyter en Banckert aanzet en een laatste supreme worsteling begint, is

ook Tromp ter plaatse en onder zware verliezen moet de Engelschman het sein geven tot den aftocht. Aan onzen kant is geen schip verloren gegaan, maar wel sneuvelden twee vice-admiraals, Sweers en De Liefde, en De Ruyter's stiefzoon kapitein Jan van Gelder; van hun eigen twaalf ontredderde schepen verliezen de Engelschen op den terugweg de St. George en een groot jacht, terwijl zij ook een zwaar verlies hebben geleden met het verdrinken van den dapperen 'Ridder Spragg'.

De Ruyter heeft de beteekenis van de behaalde zege zeer goed ingezien en tot een aanwezige op zijn schip gezegd: 'Monden en tongen ontbreken ons om Gods goedheid te vermelden, die Hij ons gedaan heeft'. En inderdaad, deze laatste, grootste slag, door de Engelschen 'the battle of Texel' genoemd, beëindigt feitelijk den 3den Engelschen oorlog. De Engelschen wenschen niet langer mee te doen, het Parlement weigert de verdere gelden; met den tweeden vrede van Westminster, 19 Febr. 1674 gesloten, is Engeland 'hors concours'. Het door Binckes heroverde Nieuw-Amsterdam moeten wij bij den vrede echter weer afstaan.

Inmiddels duurt de oorlog met Frankrijk voort. Van de zeezijde hebben wij, na den terugkeer van d'Estrées in zijn havens, thans van de Franschen, die zich voortaan tot een kaperoorlog bepalen, vooral van Duinkerken uit (Jean Bart!) en die wij met een eskader onder Tromp in toom houden, niet veel meer te duchten.

Wij besluiten om nu tegen hen in de West te gaan

opereeren en een expeditie ter verovering van hun eilanden in de Antillen, speciaal Martinique, uit te rusten, waarbij De Ruyter, door zijn langjarige reizen in die streken goed thuis, de vloot zal commandeeren.

Na Kijkduin Martinique!

XIV

Solebay, Schooneveld, Kijkduin, het zijn wel de hoogtepunten in De Ruyter's roemvolle carrière geweest; daarna schijnt het succes hem te gaan verlaten.

De mislukte expeditie naar Martinique behoort nog steeds tot de minst opgehelderde gebeurtenissen in onze geschiedenis. Maar dit zijn de feiten:

25 Mei 1674 vaart De Ruyter naar de West met een vloot van 17 oorlogsschepen, 6 branders, benevens 3400 man soldaten, op 18 fluitschepen en onder bevel van den kolonel Uyttenhove. Zijn order luidt, dat zoodra de landing is geschied, hij de leiding aan Uyttenhove heeft over te geven. Tegenwind en andere oorzaken houden hem echter zoo op, dat hij eerst den 19den Juli ter hoogte van Martinique aankomt. Het schijnt, dat door den langen duur van de reis het naderen van de Hollanders bekend is geworden, waardoor de Franschen gelegenheid hebben gehad het eiland geheel in staat van tegenweer te brengen. Maar ook aangaande den aanval heerscht op de vloot verschil van meening. De Ruyter had

bij zich aan boord van de Zeven Provinciën De Birac, Hugenoet en Fransch overlooper, die zeer goed met de toestanden op Martinique bekend was en hem in zekeren zin van advies diende. Merkwaardig genoeg luistert men niet naar de raad, die De Birac geeft en die, naar achteraf bleek, juist was, men schijnt hem niet geheel vertrouwd te hebben, ja, hij is zelfs uitgelachen, toen hij waarschuwde voor de plaats, waar men wilde landen.

Het punt, dat men kiest, blijkt inderdaad slecht gekozen. Daarachter ligt, in de hoogte, het fort Port Royal, moeilijk te bereiken, maar dat van zijn kant het geheele strand bestrijkt. Waarom landt men hier, bij Culsac en niet bij St. Pierre, zoals De Birac geraden heeft? Ongetwijfeld was Culsac een belangrijk punt, maar de middelen, waarover men zelf beschikt om het te bemachtigen, zijn veel te gering. Eerst heeft men, onder het vuur ook van schepen in de versperde baai, goed verdedigde schanswerken te veroveren; bij de bestorming van het fort moeten de onzen, aangevoerd door Uyttenhove, onder zware verliezen, bestookt o.a. met neergeworpen rotsblokken, wijken. De Ruyter, die zich formeel thans niet meer met de leiding heeft te bemoeien, ziet men 'onrustig met de handen op den rug over het dek van zijn schip heen en weer loopen'. De Birac, die zelf aanbiedt ter redding van de zaak met eenige troepen aan wal te gaan, krijgt geen medewerking. Ten slotte, daar de expeditie tegen Martinique feitelijk als mislukt kan worden beschouwd door het voorbereid zijn der Franschen, blijkend uit hun krachtige tegenweer, schepen Uyttenhove's troepen

zich weer in. Men probeert nog elders, tegen een der andere Fransche Antilleneilanden, zijn slag te slaan, wederom te vergeefs.

De Birac heeft zich later zeer beklaagd over het niet in hem gestelde vertrouwen. De Ruyter vermoedde ook zelf wel, dat er op zijn beleid het een en ander aangemerkt zou worden, al handelde hij juist met een tot mislukking gedoemde onderneming op te geven. Als hij zijn rapport over het voorgevallene aan den Prins opstelt, zendt hij er Uyttenhove zelf mee vooruit om het zoo noodig mondeling toe te lichten.

Er is maar één mogelijke verklaring voor het mislukken van de onderneming: De Ruyter was niet meer in alle opzichten de oude, zijn leeftijd deed zich gelden, hij geraakte vermoeid, zijn gezondheidstoestand ging achteruit. Hij heeft ook wederom vóór en op dezen tocht erg aan zijn zeer pijnlijke kwaal, het graveel, geleden. Toch blijft het verwonderlijk, dat de overwinnaar van Kijkduin zoo spoedig reeds deze nederlaag bij Martinique beleefde. Maar Arentstein zei het reeds, over het veranderlijk gedrag der menschen sprekend: 'Een en dezelfde persoon is niet altijd een en dezelfde persoon'.

Den winter van 1674-75 brengt De Ruyter thuis door, doch niet zonder drukke werkzaamheden.

Wij hebben sinds 1673 een verdedigend verbond met Spanje en voor Spanje gaan in de Middellandsche Zee de zaken slecht. Gealarmeerd door het bericht, dat Spanje genegen zou wezen, wanneer de Franschen, na Messina, geheel Sicilië en wellicht ook

het koninkrijk Napels veroverden, de Spaansche Nederlanden daarvoor in ruil af te staan, wat Lodewijk XIV tot onzen buurman zou maken, besluiten wij Spanje met een vloot steun te verleen en Messina te heroveren.

De leiding van deze expeditie wordt nu aan De Ruyter opgedragen. Als deze verneemt met welk een geringe macht men hem uit wil zenden en hierover zijn meening niet voor zich houdt, maakt een der aanwezigen bij de bespreking met de Amsterdamsche Admiraliteit de opmerking: 'Ik denk niet, mijnheer, dat gij nu in uw oude dagen begint bevreesd te worden en de moed laat vallen'. Waarop De Ruyter antwoordt: 'Neen, ik begin de moed niet te verliezen, maar ik ben verwonderd en het is mij leed, dat de Heeren de vlag van den Staat zoo veil hebben en wagen'. Echter: de Heeren hebben hem niet te verzoeken, maar te gebieden, 'en al werd mij gelast 's lands vlag op één enkel schip te voeren, ik zal er mee in zee gaan'.

Het doodelijk schot XV

De laatste tocht van De Ruyter begint.

Of het waar is, dat hij er een voorgevoel van had, hier zijn einde te vinden, waarvoor Brandt enkele uitspraken van hem aanvoert en dat ook uit het maken van zijn testament, December 1675 op zijn schip voor Palermo, zou blijken? Wellicht heeft hij, mede om den toenemend minder gunstig wordenden toestand van zijn gezondheid - hij liep al naar de zeventig, was zeer zwaarlijvig geworden en leed thans veel aan tandpijn, nierkoliek en het graveel - de mogelijkheid van een einde onder oogen gezien. Ook wist hij, dat hij werd uitgezonden op een zeer gevaarlijken tocht. Maar in ieder geval was hij vastbesloten te gaan, 'al zou men hem naar zijn schip dragen'.

De uitrusting van zijn vloot is door de Staten niet met de uiterste zorg geschied; van zijn admiraalsschip 'De Eendracht' - de 'Zeven Provinciën' kon door noodige herstellingen niet tijdig gereed komen - deserterden 140 matrozen, die niet voor

de lage gage van *f* 12 in de maand wilden dienen.¹⁾

Maar 8 Augustus 1675 kan De Ruyter met de kleine vloot van niet meer dan 30 schepen bij elkaar, feitelijk een eskader, met 1000 stukken en 4800 man, uit Hellevoetsluis wegzeilen. Zijn onderbevelhebber is de vice-admiraal De Haen, die, om diens lastig humeur, ‘zijn vriend niet was’.

Het vernemen van De Ruyter's vertrek naar de Middellandsche Zee is den Franschen niet bijzonder aangenaam. Met de zwakke Spanjaarden, wier vloot zij reeds hebben verslagen en op het punt hun het eiland Sicilië te ontnemen, meenden zij het wel klaar te zullen spelen, maar de naam De Ruyter werkt als ‘un coup de tonnerre’.

Met 12 schepen komt de Hollandsche admiraal voor Barcelona; de geheele afdeeling van De Haen is hij door een storm kwijt geraakt, eerst 1 Januari 1676 vindt deze hem weer terug, voor Melazzo, bij Napels. Het eerste doel is de herovering van Messina.

Van de Spanjaarden krijgt De Ruyter wel veel eerbewijzen, maar hun daadwerkelijke hulp blijft zeer gebrekkig.

Den 8sten Januari heeft het eerste treffen tusschen de Hollandsch-Spaansche en de Fransche vloot plaats, bij Stromboli. De Franschen, die, tot ontzet van Messina opgedaagd, om die stad te bereiken zich door de vloot van hun tegenstanders moeten heenslaan, worden gecommandeerd door hun toen-

1) ‘De Eendracht’ was een schip met 76 kanonnen, in 1666 op de Maaswerf te Rotterdam gebouwd. Het werd toen aan Aert van Nes toegewezen, onder wiens bevel het al de voorgaande zeeslagen had meegemaakt.

maals besten admiraal Du Quesne, een man, niet veel jonger dan De Ruyter zelf, maar onder wiens leiding zij vochten, 'zooals', naar De Ruyter later verklaarde, 'hij nog nooit had gezien', uitkomende 'in goede orde en welgerangeerd'. Na dezen eersten, met een 'Fransche furie' gevoerden strijd, waarin het ons gelukte de Franschen te 'stuiten' en waarbij wij één schip, maar veel volk verloren, retireert Du Quesne. Voor Napels liggend, krijgt De Ruyter gelegenheid een 26-tal Hongaarsche Luthersche predikanten, die op de Spaansche galeien dienen, te bevrijden, door zijn invloed op den onderkoning, die van zijn kant De Ruyter er toe beweegt het door de Franschen genomen Agosta te gaan heroveren. De poging, die hij daartoe doet, mislukt echter, door de te sterke Fransche bezetting.

Onderwijl, zoo ver weg, denkt hij veel aan de zijnen, schrijft zijn vrouw en zijn kinderen brieven. Hij hoopt, schrijft hij, dat Engel trouwt, 'opdat zijn zaad zal herleven'. Hij verlangt terug naar het 'lieve Vaderland', wellicht ziet hij nogmaals zijn huis voor oogen, waar hij, alweer zooveel jaren geleden, gedacht had 'na veel zwervens' te mogen uitrusten.

Den 22sten April komt het opnieuw tot een slag tusschen de Franschen en Hollanders, bij de Etna.

Het is des namiddags, omstreeks 4 uur. De Ruyter heeft met Z.O. wind de loef en zelf de voorhoede commandeerend geraakt hij met de Fransche voorhoede onder d'Almérias in gevecht. Daar de Spanjaarden, die het centrum vormen - De Haen had de achterhoede - hem niet volgen en achterblijven, laat

hij zijn eigen schepen vaart minderen om den Spaanschen admiraal de la Zerna ‘dien poltron’, gelegenheid te geven aan te sluiten.

Hevig gehinderd door zijn graveel deelt De Ruyter zittend in een stoel op de campagne, het verhoogde achterschip, van ‘De Eendracht’ zijn bevelen uit. Terwijl de Franschen hem al schietend links passeeren is hij overeind gaan staan om de bewegingen van den vijand beter te kunnen volgen. De strijd is een goed half uur aan den gang, als hij door een kanonskogel, van een ver schot, een z.g. ‘invallenden’ kogel, wordt geraakt, die eerst op zijn rechterschoet neerkomt en daarvan de twee voorste teenen verplettert, om vervolgens weer op te springen en de beide pijpen van het rechterbeen, scheen- en kuitbeen, een handbreed boven den enkel ‘met groote confusie’ aan stukken te slaan. Door den schok valt De Ruyter, ‘zijnde oud en zwaarlijvig’, over de leuning van de campagne naar beneden ophet zeven voet lager gelegen opperdek, voor de kajuit; daarbij verwondt hij zich aan het hoofd, maar niet ernstig, enkel aan de weeke deelen, want hij heeft ‘een gat in het hoofd’, wat op een dergelijke kwetsuur duidt. Verdoofd door den val wordt hij de kajuit binnen gedragen en voorloopig verbonden. Van de fractuur van het rechterbeen meent men aanvankelijk nog, dat hij dit been bij den val gebroken heeft. Spoedig weer uit zijn verdooving ontwaakt gaat De Ruyter ondanks zijn pijnen voort zijn bevelen te geven en de zijnen aan te moedigen. Alles moet zijn gewonen gang gaan, niemand mag weten, dat de admiraal ‘niet present’ is, zijn kapitein Cal-

lenburgh heeft order als voorheen de vlag van den grooten top te laten waaien¹⁾.

Het gevecht duurt slechts drie uur en blijft feitelijk onbeslist, hoewel De Ruyter in het rapport, dat hij uit zijn naam over den strijd en het hem overkomen ongeval laat opstellen, mededeelt, dat hij den vijand heeft zien wijken, 'die hem de spiegels van zijn schepen toonde', en hij de vervolging in de maneschijn nog eenigen tijd voortzette²⁾.

Den volgenden morgen worden zijn wonden behandeld, met brandewijn gereinigd en opnieuw verbonden. Den avond van den 23sten gaat onze vloot op de reede van Syracuse ten anker om de geleden schade te herstellen.

Volgens den brief, dien zijn secretaris aan boord van 'De Eendracht', Van der Poort, den 26sten voor De Ruyter's oudste dochter Cornelia de Witte opstelt, 'staat het met de beide wonden en de fractuur zeer wel; de doctor en de chirurgijn, die daar over gaan geven mij de hope, dat ze 't onder Godes zegen tot volkomen genezinge zullen brengen'. De gewonde wordt zeer rustig gehouden, 'uit alle affaire' en zijn dieet is 'zoo redelijk als men zeggen kan'.

De Ruyter klaagt er over, 'dat hij hier zoo liggen moest en 's lands dienst niet kon betrachten'; ook lijdt hij veel pijn, maar zijn vriend Ds. Westhovius

- 1) Van zijn verwonding heeft de vijand dan ook eerst veel later kennis gekregen en wist ook toen den stand van zaken nog niet precies: zoo lezen wij in een Fransch bericht, dat 'den Hollandschen admiraal de beide beenen waren afgeschoten'.
- 2) Duquesne wordt op zijn graftombe 'overwinnaar van De Ruyter' genoemd!

is steeds in zijn nabijheid, bemoedigt hem en voldoet aan zijn wensch hem uit de Heilige Schrift voor te lezen en met hem samen gebeden op te zeggen voor wat de gewonde, naar wat hem overkomen is, 'een tuchtiging tot zaligheid zijner ziele' noemt. Maar door een onverwachte 'vehemente' wondkoorts - blijkbaar was de wond bij de behandeling vuil geworden, van asepsis had men in die tijden nog weinig weet - verzwakt hij zoozeer, dat hij niet meer kan spreken en enkel nog 'met zuchten' antwoordt. Den 29sten April, den zevenden dag na zijn verwonding, des avonds tusschen 9 en 10 ure, 'nadat hij ruim een etmaal hadde liggen agoniseeren' ontslaapt De Ruyter, omringd door zijn diep ontroerde officieren, 'zachtjes op 't bedde van eere in den Heer'.

'Over de ontijdige aflijvigheid van zoo groot een vriend en goed patriot van de staat heerscht een algemeene en generale verslagenheid in de vloot van haar Hoog Mog.', schrijft Van der Poort aan De Ruyters dochter Cornelia de Witte.

De mededeeling, dat de jonge Spaansche koning Karel II hem tot Hertog had verheven, heeft hem bij zijn leven niet meer bereikt.

Om zijn lijk tegen bederf te bewaren en het naar het vaderland terug te brengen, gaat men er toe over het te balsemen, hoewel niet met de beste middelen. Uit het 'zeer corpulent' lichaam worden de inwendige deelen weggenomen. Aanvankelijk weigert de geestelijkheid van Syracuse aan dit bestanddeel van een 'ketter' een behoorlijke begrafenis, ten slotte wordt 't ingewand' van De Ruyter buiten de stad,

aan den voet van een kleinen heuvel, op het schiereiland, ter aarde besteld.

Bij deze begrafenis, die op den avond van den 1sten Mei 'incognito' geschiedt, d.w.z. zonder dat de plaats door een kenteeken met naamvermelding wordt aangeduid, houdt Westhovius een lijkrede, die eenige jaren daarna in druk is verschenen.

Het lichaam van den admiraal heeft men in een kist gelegd met twee deksels, een die er los opzit en daaronder een met kleine, dunne, in lood gevatte ruitjes, waardoor het in zijn gebalsemden staat te zien blijft.¹⁾

De toestand van de vloot is thans zoo precair geworden, dat ijlings aan het land om hulp moet worden gevraagd. Westhovius biedt aan zelf naar Holland te gaan en het bericht van De Ruyter's dood daar over te brengen en tevens de Staten aan te manen, op Spanje al hun invloed te laten gelden tot een betere ondersteuning dan tot nog toe geschied is. Nog is hij niet weg, als de vloot opnieuw, den 6den Mei, een strijd met de Franschen moet aanbinden, thans bij Palermo. In het gevecht sneuvelt De Haen, drie Hollandsche en drie Spaansche schepen, waaronder hun admiraalsschip, vliegen in de lucht. Het schip De Eendracht zelf, met het lijk van De Ruyter aan boord moet met mannenmoed door zijn kapitein Callenburgh uit handen van den vijand gehouden

1) Hoewel door de tijdgenooten hiervan nergens melding wordt gemaakt, bleek zulks toen in 1881, bij de opening van het graf in de Nieuwe Kerk te Amsterdam, de oude kist, die zich in verganen toestand bevond, in een nieuwe kist werd geplaatst. De ruitjes, alle losgeraakt, bedekten toen het stoffelijk overschot.

worden. Met moeite weet de wijkende vloot zich te redden.

Westhovius reist nu over land, over Napels, door Tirol en Duitschland, naar Holland af, thans ook nog de drager van de tijding van de nederlaag bij Palermo.

Lijkstatie en praalgraf XVI

In Juni komt Westhovius in het vaderland aan met de brieven, die den reeds bekend geworden dood van De Ruyter bevestigen. ‘Al die het Vaderland en 's Lands vrijheid en welvaren recht lief hadden, betreurden dien doorluchtigen zeeheld, inzonderheid alle rechtzinnige Hollanders, dien het hart beklemde door het overdenken wat aan dien man werd verloren’, schrijft Brandt. De burgemeesters van Amsterdam zenden hun pensionaris tot rouwbeklag naar de weduwe, de Prins schrijft haar persoonlijk uit zijn legerkamp bij Aalst een brief, haar verzekerend, ‘dat, hebbende God Almachtig geliefd den Heer Luitenant-Admiraal De Ruyter door een glorieuzen dood van hier te nemen, de Staat en wij echter altoos een zeer versche gedachtenisse zullen behouden van zijn lange en notabele diensten’, en ook de koningen van Denemarken en Spanje betuigen hun deelneming. Karel II van Engeland zal later aan Engel de Ruyter bij diens bezoek in het gevolg van den Prins verklaren, ‘dat het hem heeft verwonderd, dat de Heeren, Staten uw vader, den

grooten admiraal, met zoo weinig machts naar Sicilië hebben gezonden en gewaagd', wat wel het meest het algemeene gevoelen uitdrukt.

De Staten hebben besloten den gesneuvelde 'een honorabele begrafenis te geven', zijn lijk zal naar Holland worden overgebracht. Doch dit is geen geringe onderneming. Men ligt midden tusschen den vijand, de zee is allesbehalve veilig, nog in den laatsten slag is het slechts met moeite gelukt het schip met het stoffelijk overschot uit handen van de Franschen te houden.

De schout bij nacht Philips van Almonde, daartoe uit het eskader van Tromp opontboden, wordt als plaatsvervangend opperbevelhebber naar de Middellandsche Zee gezonden en komt de tweede helft van Juli te Napels aan. Hij heeft in opdracht De Ruyter's lijk naar het vaderland over te brengen en tevens het restant van de zwaar gehavende Hollandsche vloot uit de Middellandsche Zee terug te trekken, tot groot verdriet van de Spanjaarden.

Begin October vangt hij de terugreis aan, nadat hij nog eenigen tijd te Cadix had gelegen, de orders van de Staten-generaal wachtend. Met belangrijke vertraging door het slechte weer - in den storm werd 'De Eendracht' op een nacht zoo hard door een brander aangevaren, dat de laatste daarbij onmiddelijk zonk - komt hij eerst den 10den December ter hoogte van onze kust. IJsvorming, door de toenemende kou, maakt de zeegaten echter ten eenenmale ontoegankelijk, voorloopig moet hij naar de Engelsche kust terugkeeren. Op de reede van Portsmouth liggend, wordt hem door de Engelschen een

schip aangeboden, dat, vooruitzeilend, het lijk van De Ruyter zal overbrengen, hetgeen Almonde echter afslaat. Opnieuw waagt hij den tocht en ondanks den zwaren ijsgang komt hij nu den 30sten Januari 1677 met de 'Eendracht' Hellevoetsluis binnen.

Men heeft daar alles in gereedheid gebracht voor de ontvangst van De Ruyter's stoffelijk overschot. Zijn zoon Engel, die van zijn volbrachten convooitocht met de Smyrna-vloot in het land is teruggekeerd, en zijn schoonzoon Ds. Pots zijn aldaar aanwezig; vanwege de Admiraliteit van Rotterdam ligt er een groot jacht, geheel met zwart behangen en bevlagd, gereed voor het verdere vervoer van het gebalsemde lijk. Reeds het vorig jaar, bij het bekend worden van De Ruyter's dood, hebben de Staten van Holland besloten, dat hij te Amsterdam begraven zou worden en voor het doen plaatsen van een praalmonument op zijn graf een som van 'f 10.000 niet te boven gaande' uitgetrokken. De begrafenis zelf is aan de Admiraliteit van Amsterdam opgedragen, voor het graf wordt de Nieuwe Kerk aangewezen, daar in de Oude Kerk, waarheen De Ruyter bij zijn leven zijn geregelden kerkgang placht te doen en waar men hem ook het liefst begraven wilde, de vereischte plaatsruimte bleek te ontbreken.

Opnieuw door ijsgang vertraagd, bereikt het jacht eerst den 16den Februari Amsterdam. De kist met het lijk brengt men naar De Ruyter's woning op het Nieuwe Waalseiland over, waar het, in afwachting van de op 18 Maart bepaalde plechtige uitvaart naar de Nieuwe Kerk, wordt neergezet.

De dag vóór de begrafenis, waarheen men 'met

het lijk van Michiel de Ruyter, Hertog, Ridder, etc., Lt. Admiraal-generaal van Holland en West-Friesland, ten 1 uur wordt gebeden', legt 's Prinsen vertegenwoordiger, diens raad en rekenmeester, de 80-jarige Constantijn Huygens, zijn condoleancebezoek af bij de weduwe. Anna van Gelder, die kort daarvoor 'bij het ophangen van haar blauw voorschoot' is gevallen, kan hem niet ontvangen, zij ligt 'in een onfatsoenlijk klein kamertje', naar Huygens aan den Prins bericht, niet zonder lichte spot over een 'duchesse-douairière', die nog zelf met haar boodschappenmand aan den arm naar de markt bleef gaan, want de hoveling van Fransche beschaving Huygens, hoewel hij in zijn 'Trijntje Cornelis' bewezen heeft den volkschen geest zeer goed te kennen en te verstaan, mist thans het gevoel voor haar soberen eenvoud, een der toenmalige deugden van ons volk, wars van etiquette, zooals ook de groote admiraal het bij zijn leven was geweest.

Den 18den Maart, den dag van de plechtige uitvaart, is heel Amsterdam op de been. Ook van buiten is een groote menigte gekomen: langs de straten, voor de hooge ramen der grachthuizen, op de stoepen en onder de luifels van den kleinen koopmansstand drommen de toeschouwers samen.

De scheurende signalen van een viertal trompetters kondigden het naderen van den stoet aan, dof slaan de trommen. Onder doodsche stilte ziet men toe op het langs trekken der schuttersvendels, die hun vlaggen en pieken ten teeken van rouw sleepen, hun musketten onder den arm met de trompen neder-

waarts houden. De schutters dragen in hun dassen en aan hun geweren zwarte strikken, de trommen zijn zwart befloerst, aan de trompetten wappert het zwarte vlaggedoek met het wapen van den admiraal. Een scheepskapitein heft met beide handen de zwart-zijden admiraalsvlag met het wapen van den admiraal voor zich uit, anderen schrijden achter hem aan met zijn sporen, zijn rapier, zijn wapenrok en zijn ijzeren handschoenen, een rouwpaard voert men aan den teugel, behangen met zijn vier wapenschilden. Een geharnaste man volgt, het is het praalharnas van den admiraal dat hij draagt, zijn commandostaf, dien hij in de hand houdt. Dan komt de lijkbaar, omringd door zestien scheepskapiteins, vier vice-admiraals houden de vier slippen van het kleed. En vlak achter de baar loopt, voorafgaande aan een groep Admiraliteits-leden, een opvallende gestalte, een hoogbejaard man, hoofsch houdt hij zich met moeite rechtop, het is de vertegenwoordiger van den Prins, Constantijn Huygens. Thans volgt de zoon van den admiraal, Engel de Ruyter, zijn lange rouwmantel, die achter hem aansleept, wordt bij het uiteinde door een dienaar opgehouden; daarna komen de overige familieleden, de predikanten Somer en Pots, de kapitein Johan de Witte, met hun jonge zoons. Maar onafzienbaar is de stoet nog van hen, die meeloopen, allen in lange rouwmantels, de vrienden, de bekenden, waaronder de predikant Westhovius, en tallozen uit de aanzienlijken, gecommitteerden, gedeputeerden, burgemeesters, bewindhebbers van de beide Compagnieën, kerkmeesters, ouderlingen, en ook eenvoudige burgers.

Thans is men den Dam genaderd, die door afdeelingen schutterij wordt opengehouden, en om de volle statie en lengte van den stoet te doen uitkomen, trekt deze in een lange slingerlijn over het breede plein, langs het stadhuis naar de Nieuwe Kerk. De hooge gewelven ontvangen de lijkbaar van den admiraal, de trompetten worden gestoken: de groeve onder de plaats, waar zijn monument zal verrijzen en waar men thans zijn wapens, vlaggen en blazoenen ophangt, opent zich. Buiten, op den Dam, gaan in dit moment de drie salvo's van de schutterij af en driemaal ook schiet een fregat, op de reede liggend, met zijn kanonnen den afscheidsgroet van de vloot.

Het volk heeft zijn grootsten admiraal als een vorst het laatste geleide gegeven. Er spreken nog predikanten: 'Mijn Vader, mijn Vader! Wagen Israëls en zijne ruiteren' -.

Elf dagen na de begrafenis komt de familie in het huis van De Ruyter bijeen, waar de notaris Doornick het verzegeld testament opent. Hij doet voorlezing van het daarbij gevoegd briefje aan zijn 'beminde kinderen', door hun 'lieven en genegen vader' 18 December 1675 'in het gezicht van Palermo, omtrent 5 mijlen van den wal' geschreven. Zijn 'besloten' testament had De Ruyter den 2den Januari 1676 in het bijzijn van drie getuigen aan zijn vloot-secretaris Van der Poort overgegeven. Erfgenaam is zijn vrouw Anna van Gelder voor de helft; Engel - die bovendien alle eeretekenen, papieren, enz. van zijn vader erft - en de twee doch-

ters uit het tweede huwelijk, Cornelia en Alida, krijgen ieder een kindsdeel van de andere helft; Margaretha, de dochter van Anna van Gelder, wordt slechts haar legitieme portie toegewezen, 'niet omdat voornoemde mijn dochter Margaretha de Ruyter mij niet zoo dierbaar en lief is als d'andere mijne kinderen', maar omdat zij later de erfgename van haar moeder zal zijn. Verder worden er schenkingen gedaan aan andere familieleden en aan de armen van Amsterdam en Vlissingen. Anna van Gelder krijgt *f* 157.000, de kinderen ieder *f* 28.000. Later komt van de uitstaande vorderingen, die De Ruyter nog heeft op de Admiraliteit van Rotterdam, tot betaling van het scheepsvolk door hem voorgeschoten gelden, nog *f* 60.000 binnen.

Het graf in de Nieuwe Kerk blijft familie-eigendom (en is het nog thans). Het zal door de familie en latere erfgenamen worden onderhouden en de overledenen van De Ruyter's afstammelingen zullen er in worden bijgezet.

Voor het grafmonument, dat aan den Haagschen beeldhouwer Rombout Verhulst en een drietal steenhouwers ter uitvoering is opgedragen, verstrekt de Staat *f* 12.000, circa *f* 1600 zal de familie zelf daaraan bijdragen. De bemoeiing van de familie maakt haar aandeel echter belangrijk hooger, omdat Engel de Ruyter in enkele onderdeelen, die reeds gereed zijn gekomen, wijzigingen wenscht: de hertogkroon¹⁾, die aan den admiraal door den Spaanschen

- 1) De erfelijke hertogtitel ging op De Ruyter's zoon Engel over. Maar deze, hem voor Nederland te ongebruikelijk vindend, verkoos den titel van baron. Bij den dood van Engel de Ruyter, in 1683, ging de titel van baron, met goedkeuring van den koning van Spanje, op De Ruyter's tweeden kleinzoon Michiel de Witte over en na diens vroegen dood op den eersten, diens ouderen broeder Cornelis. Toen deze in 1689 ongehuwd overleden was werd de titel niet meer vergeven.

koning is verleend, 8 vaandels in marmer, benevens 2 engeltjes ('kinders'), in de eene hand een fakkel en met de andere de scheepskroon vasthoudend, moeten er aan worden toegevoegd. Als Verhulst echter voor het extrawerk de rekening presenteert, wordt betaling daarvan geweigerd. Spijtig over een behandeling, die de beeldhouwer, naar hij aan Engel de Ruyter schrijft, 'niet van een persoon van U.E's kwaliteit verwacht had', moet deze het op een proces laten aankomen, dat eerst in Juli 1683, na Engel's dood, zijn beslag krijgt en waarbij de familie tot betaling van de kosten, circa f 5000, wordt veroordeeld.

Grafmonumenten, die zoo licht tot overladen pompe aanleiding geven zijn gewoonlijk geen meesterwerken, wanneer zij niet door een Michel Angelo, die het Medici-graf opsierde, worden uitgevoerd en dat van Rombout Verhulst, hoewel een gezien beeldhouwer, is het ook niet. Op een zwart marmeren piedestal met zijn naam en data rust de liggende figuur van den admiraal in zijn praalharnas, in wat gedwongen houding, met de linkerhand moede op de borst, het hoofd opzij gewend leunend tegen den loop van een kanon, wat het gezicht voor den toeschouwer weinig duidelijk maakt. Links en rechts van hem blazen twee Tritons op zeehoorns, achter hem is in basreliëf een zeeslag afgebeeld, waarboven twee engeltjes de scheepskroon houden; boven deze,

links en rechts, het wapen van den Staat en van de Staten van Holland, daartusschen, iets hooger, de Faam met een bazuin voor den mond. Geheel bovenaan in marmer het wapen van den admiraal, gedekt met de hertogkroon en geflankeerd door de marmeren vaandels. Terzijde van het middenstuk en daarmee een soort drieluik vormend, links het basreliëf van een vrouwenfiguur, de Voorzienigheid voorstellend, rechts een dergelijke figuur, met haar attributen, de sleutel en de bazuin, het Vertrouwen en den Roem versymboliseerend.

Dit monument, waarvoor de marine-officieren van vreemde nationaliteit bij hun bezoek aan Amsterdam thans nog veelal hun kransen plegen naar te leggen, is door de verschillende vertragingen in de uitvoering eerst in 1681 gereed gekomen. Met minder overheerschend bijwerk en een soberder concentratie op de gestalte van den admiraal zelf, was het ongetwijfeld indrukwekkender geworden en meer in overeenstemming met het verkondigend inschrift boven zijn graf: 'Intaminatis fulget honoribus': hij blinkt ons in smettelooze eere tegen.

Zeven jaren na De Ruyter's dood schrijft een Remonstrantsch predikant, dichter en historieschrijver, het verhaal van diens leven en daden, zijn dagen in veertien uren arbeid aan zijn boek doorbrengend.

Het is Gerard Brandt. Hij voltooit zijn lijvig werk, 'Het leven en bedrijf van den Heere Michiel de Ruyter', in 1687 verschenen, nog kort voor zijn eigen levenseinde, in 1685; de proeven voor zijn boek heeft hij niet meer geheel kunnen corrigeren,

zijn beide zoons namen deze laatste arbeid van hem over¹⁾.

Brandt heeft de familieleden van den admiraal bezocht, met diens zoon Engel gesproken, inzage van papieren, journalen en bescheiden gehad. Met zijn literaire pen bewerkte hij het materiaal; hem zweefde het klassieke voorbeeld, Tacitus, Plutarchus, voor oogen, daartoe ontbraken hem echter het talent, de compositorische gave, de stof is hij niet geheel baas kunnen blijven. Ook spreekt de predikant in hem een woord mee, wanneer hij in dit leven de vinger der Voorzienigheid zoekt aan te wijzen, en het verhaal van een held schrijvend, acht hij zich verplicht De Ruyter een heldentaal in den mond te leggen, die deze zeker nooit zoo heeft gevoerd (zie zijn toespraak bij den tweeden slag op Schooneveld). Maar zijn boek is èn als levensbeschrijving èn als verzamelwerk klassiek geworden, geen latere biograaf van De Ruyter heeft het zijne als basis kunnen ontberen. Een ‘standaard’-De Ruyter danken wij Brandt, een grooten lofzang op hem, die door de tijdgenooten werd geprezen in dicht en proza, die is genoemd de Waterleeuw, de Schrik van den grooten Oceaen, de Hercules der Zeeën, een ‘Ade-

- 1) Daardoor bleef een drukfout staan, die later aanleiding tot veel misverstand heeft gegeven. Bij de beschrijving van het begraven van De Ruyter's inwendige deelen, die bij het balsemen van het lijk waren weggenomen, had Brandt gebruik gemaakt van een bericht over diens levenseinde, hem door Westhovius verstrekt. Waar deze, in het bewaard gebleven bericht, mededeelt, dat de plaats, waar het geschiedde, een kleine heuvel *aan* de baai was, lezen wij nu bij Brandt van een kleinen heuvel *in* de baai, wat heeft doen veronderstellen, dat het een klein eiland betrof, waarnaar later tevergeefs is gezocht.

laar, die op gieren neerstreek' en door wien 'Stuart's waterroos zonk in 't water voor altoos'; op wiens overwinningen gedenkpenningen werden geslagen en die vreemde vorsten hebben geëerd met adelbrieven, voor een man van geringe afkomst, zoon van een sjouwerman, een groote eer.

Doch welke *mensch* ligt daar ter ruste onder de pompeuze tirelantijnen van het praalgraf? Hoe was zijn wezenlijk gezicht, dat door Rombout Verhulst aan zijn geharnaste figuur zoo onduidelijk is uitgevoerd? In den glans van zijn krijgsroem heeft men aan den mensch met den naam De Ruyter - een naam, dien de Engelschen zelf zeggen beter te kennen dan dien van hun eigen admiraals uit dien tijd, Blake misschien uitgezonderd - veelal nog de algemeene waarheden van de phrase gewijd. In den kruitdamp van zijn zeeslagen, die thans, als de romantische visioenen van een groot verleden, langs de wanden van het museum hangen afgebeeld, ging de wezenlijke figuur van onzen grootsten admiraal, wiens bescheidenheid zichzelf reeds op den achtergrond stelde en die in zijn berichten zoo weinig over zichzelf sprak, verloren tot louter een oorlogsheld, een 'militair', voor de grootheid van den Hollandschen geest van geen waarde.

Deze biographie heeft beoogd, naast het leven en bedrijf, ook een beeld te geven van hem, op wiens naam men geen te gezochte woordspeling maakt, wanneer men zegt, dat hij een 'ruiterlijk' man is geweest.

Lijst van jaartallen

- 24 Maart 1607. Michiel Adriaanszoon de Ruyter wordt te Vlissingen geboren.
- 1618-1633. Matroos, soldaat en stuurman; eerste huwelijk.
- 1633-1640. Walvischvaarder en kruiserkapitein.
1636. Tweede huwelijk.
- 1640-1651. Schipper, 'schout bij nacht', vrachtvaarder en koopman.
1652. Derde huwelijk; vice-commandeur; zeeslag bij Plymouth.
- 1652-1653. Onder De With en Tromp in den 1sten Engelschen oorlog.
- 1654-1658. Vice-admiraal; in de Middellandsche Zee en voor Dantzig.
- 1659-1660. Onder Wassenaar Obdam in de Oostzee (Noordsche oorlog).
- 1664-1665. Tocht naar Guinea en naar Amerika.
1665. Luitenant-admiraal-opperbevelhebber in den 2den Engelschen oorlog.
- 1666-1667. Vierdaagsche zeeslag; Tweedaagsche zeeslag; tocht naar Chatham.
- 1672-1673. Zeeslagen bij Solebay, op Schooneveld en bij Kijkduin in den 3den Engelschen oorlog.
1674. Tocht naar Martinique.
- 1675-1676. Tegen de Franschen in de Middellandsche Zee; zeeslagen bij Stromboli en bij de Etna; in dezen laatsten zeeslag wordt De Ruyter door een invallenden kanonskogel gewond.
- 29 April 1676. Dood van De Ruyter.
- 18 Maart 1677. Begrafenis van De Ruyter in de Nieuwe Kerk te Amsterdam.